

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla

(Toim.)

JUHA RANTALA

MARJUKKA HIETANIEMI

HEIDI NYMAN

MIKKO LAAKSONEN

SUSAN KUIVALAINEN

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla

(Toim.)

JUHA RANTALA

MARJUKKA HIETANIEMI

HEIDI NYMAN

MIKKO LAAKSONEN

SUSAN KUIVALAINEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 029 411 20 • Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon 029 411 20 • Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Phone +358 29 411 20 • Fax +358 9 148 1172

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Helsinki 2017

ISBN 978-951-691-267-0 (nid.)

ISBN 978-951-691-269-4 (PDF)

ISSN 1236-3049 (painettu)

ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

TIIVISTELMÄ

Suomen työeläkejärjestelmän tehtävänä on totutun toimeentulon tason kohtuullinen säilyttäminen vanhuuden, työkyvyttömyyden tai perheen huoltajan kuoleman varalta. Kansaneläkejärjestelmän tavoitteena on turvata vähimmäiseläke kaikille maassa asuville eläkkeensaajille. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon kehitystä 2000-luvulla. Kysymys koskettaa monia, sillä vuonna 2016 Suomessa asui yhteensä 211 000 työkyvyttömyyseläkkeensaajaa, mikä on kuusi prosenttia työikäisestä väestöstä. Tutkimuksen pontimena on ollut myös havainto työkyvyttömyyseläkkeensaajien vaatimattomasta tulokehityksestä suhteessa vanhuuseläkkeensaajiin.

Tutkimuksessa selvitetään, mitä muutoksia työkyvyttömyyseläkkeitä koskevassa lainsäädännössä ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien sosiodemografisessa rakenteessa on tapahtunut. Toimeentuloa tarkastellaan sekä kokonaiseläkkeen että käytettävissä olevan rahatulon avulla ja tarkasteluja tehdään myös kansainvälisestä vertailevasta näkökulmasta. Vastaavaa työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudelliseen asemaan paneutuvaa kokonaisvaltaista tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty.

Tutkimusaineistoina ovat Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen ylläpitämä Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri vuosilta 2000–2016, Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaisaineiston ympärille muodostettu kymmenen prosentin otos Suomessa asuvasta asuntokuntaväestöstä vuosilta 2000–2012 sekä kansainväliset tilastot, kuten Eurostatin tulo- ja elinoloaineisto.

Työkyvyttömyyseläkkeiden määräytymiseen tehty vähäisiä muutoksia 2000-luvulla

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeen tasoon vaikuttavien muutosten toteuttaminen alkoi 1990-luvun puolivälissä. Laman seurauksena työntekijän työeläkevakuutusmaksu alettiin vähentää eläkkeen perusteena olevasta palkasta ja tulevan ajan karttumisprosentteja heikennettiin. Muutokset jatkuivat vuoden 2005 uudistuksessa, jolloin säädettiin elinaikakertoimesta. Maksussa olevien työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa alettiin tarkistaa eläkeindeksillä, joka takasi aikaisempaa puoliväli-indeksiä heikomman kytköksen palkkojen kehitykseen. Kertakorotus tosin kompensoi tätä kehitystä nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osalta, samoin kuin vuoden 2010 parannukset tulevan ajan lasken-

taan. Kokonaisuutena työeläkkeen tasoon tehdyt muutokset ovat 1990-luvulta lähtien johtaneet aikaisempaa heikomman tasoihin työkyvyttömyyseläkkeisiin.

Työeläkejärjestelmän heikennysten vastapainona vähimmäiseläkkeeseen on 2000-luvulla tehty useampia tasokorotuksia. Myös kuntaluokituksen poistaminen korotti alemmassa kuntakalleusryhmässä asuvien kansaneläkkeitä. Takuueläke tuli voimaan vuonna 2011. Eläkkeensaajien verotus on myös keventynyt 1990-luvulta lähtien. Verotuksen keventämisellä kompensoitiin muun muassa pohjaosan poistuminen työeläkkeensaajien kansaneläkkeestä.

Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa ikääntyneille, pitkän työuran tehneille henkilöille tarkoitettu yksilöllinen varhaiseläke poistettiin lyhyen siirtymäajan jälkeen. Uudistuksen jälkeen työkyvyttömyyseläke voitiin myöntää lievemmin kriteerein 60 vuotta täyttäneille sekä vuodesta 2018 alkaen työuraeläkkeenä. Kuntoutuksen merkitys on kasvanut 1990-luvun kuntoutuksuuudistuksen jälkeen, jolloin myös määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen nimi muutettiin kuntoutustueksi korostamaan kuntoutuksen roolia pysyvien työkyvyttömyyseläkkeiden ehkäisijänä. Myös osatyökyvyttömyyseläkettä ja osa-aikaista työntekoa sen rinnalla on korostettu aikaisempaa enemmän.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on vähentynyt ja he ovat aikaisempaa nuorempia

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ja osuus työikäisestä väestöstä kasvoi hieman 2000-luvun alkupuolella mutta on vuoden 2008 jälkeen nopeasti vähentynyt. Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli viidennes nykyistä enemmän, ja osuus työikäisestä väestöstä oli prosenttiyksikön korkeampi. Kehityksen taustalla on ollut suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyysriskin selvä alentuminen erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä. Nuoremmissa ikäryhmissä muutokset ovat olleet vähäisempiä, ja alle 35-vuotiailla työkyvyttömyyseläkeriski on jopa hieman noussut. Kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukko on vähitellen nuorentunut.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien nuorentuminen on heijastunut työ- ja kansaneläkejärjestelmien väliseen työnjakoon, sillä nykyään työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on aikaisempaa enemmän vain kansaneläkettä saavia henkilöitä. Kehitys on siten ollut päinvastainen kuin vanhuuseläkettä saavien kohdalla, jossa vain kansaneläkettä saavien osuus on tasaisesti vähentynyt.

Toinen rakenteellinen muutos on ollut yksilöllisen varhaiseläkkeen "korvautuminen" osatyökyvyttömyyseläkkeellä. Vuonna 2000 yksilöllistä varhaiselä-

kettä saavien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista oli 12 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavien osuus neljä prosenttia. Vuonna 2016 yksilöllisen varhaiseläkkeen saajia ei enää ollut ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavien osuus oli 11 prosenttia. Kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista valtaosa, 89 prosenttia, oli täyden työkyvyttömyyseläkkeen saajia.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien vaatimattoman tulokehityksen taustalla on ikärakenteen muutos

Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläke oli keskimäärin 1 118 euroa kuukaudessa. Tarkastelujakson alkuun, vuoteen 2000 verrattuna kokonaiseläke on laskenut reaalisesti noin kuusi prosenttia. Lasku selittyy lähes kokonaan eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumisella kokonaiseläkkeen tilastoinnista. Tästä huolimatta kokonaiseläkkeen kehitys on ollut vaatimatonta, sillä ero vanhuuseläkkeensaajiin on selvästi kasvanut. Nykyään työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke on noin kolmanneksen pienempi kuin vanhuuseläkkeensaajilla, kun se vuonna 2000 oli vielä samaa tasoa.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläkkeen taso on sitä korkeampi, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys. Vuonna 2016 eläkkeen taso oli 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä 50 prosenttia korkeampi kuin nuorimmassa 16–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Pidempi työura nostaa työeläkettä ja tätä kautta kokonaiseläkkeen tasoa. Ikäryhmien väliset erot ovat kuitenkin 2000-luvulla hieman kaventuneet. Vuonna 2011 voimaantullut takuueläke on parantanut erityisesti nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien asemaa. Myös sukupuolten välinen ero on pienentynyt neljä prosenttiyksikköä 2000-luvulla. Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkettä saavien naisten kokonaiseläke oli 87 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteen muuttuminen selittää pitkälti työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkkeiden vaatimatonta kehitystä, sillä nykyään työkyvyttömyyseläkkeellä olevien joukossa on aikaisempaa enemmän nuoria ja aikaisempaa vähemmän lähellä vanhuuseläkeikää olevia henkilöitä. Jonkin verran merkitystä on ollut myös hyvätasoisen yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisella 2000-luvun alkupuolella, osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisellä tällä vuosikymmenellä ja työeläkkeisiin tehdyillä muutoksilla.

Eläkeaikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ei kuitenkaan ole heikentynyt, sillä maksussa olleet eläkkeet ovat indeksikorotusten seurauksena reaalisesti nousseet tarkastelujakson aikana (työeläkeindeksi 7 % ja tasokorotuk-

silla huomioitu kansaneläkeindeksi 11 %). Seurattaessa vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläkkeiden kehitystä vuoteen 2016 asti nousi ryhmän kokonaiseläke reaalisesti 20 prosenttia. Tarkastelut työkyvyttömyyseläkettä saaneiden eläketurvasta vanhuuseläkeaikana osoittivat puolestaan, että tuleroero muihin vanhuuseläkeläisiin säilyy vanhuuseläkeaikana.

Yksinasuvien osuuden kasvu on nostanut pienituloisuusastetta

Kuva työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta on myönteisempi, kun sitä tarkastellaan koko perheen tulot ja perherakenteen huomioivan käytettävissä olevan rahatulon avulla. Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeensaajien ekvivalenttirahatulo oli keskimäärin 22 300 euroa vuodessa eli noin 1 860 euroa kuukaudessa (vuoden 2016 tasossa). Vuoteen 2000 verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulot olivat reaalisesti nousseet 14 prosenttia. Vanhuuseläkkeensaajien tulokehityksestä työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat kuitenkin jääneet jälkeen. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso vuonna 2012 oli 90 prosenttia vanhuuseläkkeensaajien tulotasosta. Vuonna 2000 ne olivat vielä samaa tasoa.

Perheen muiden jäsenten tuloilla on suuri merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon. Vuonna 2012 niiden osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajien ekvivalentista bruttotulosta oli keskimäärin 42 prosenttia. Oman työeläkkeen ja muiden omien tulonsiirtojen, kuten kansan- ja takuueläkkeen, osuus oli yhteensä hieman alle puolet. Vanhuuseläkkeensaajien tulorakenteeseen verrattuna oman työeläkkeen osuus oli työkyvyttömyyseläkkeensaajilla pienempi, mutta perheen muiden jäsenten tulojen, etenkin työtulojen, osuus oli heillä suurempi. Perheen merkitys näkyi myös työkyvyttömyyseläkkeensaajien välisiä tuloeroja tarkasteltaessa, sillä suurimmat tuloerot havaittiin yksinasuvien ja perheellisten välillä. Iän ja sukupuolen merkitys oli vähäisempi. Työkyvyttömyyseläkelajeista omaksi ryhmäkseen erottuivat osatyökyvyttömyyseläkettä saavat noin 30 000 euron vuositulolla.

Vuonna 2012 joka neljäs täyttä työkyvyttömyyseläkettä saava oli pienituloisen 60 prosentin pienituloisuusrajalla mitattuna. Yleisintä pienituloisuus oli yksinasuvien ja alle 45-vuotiaiden keskuudessa. Yksin asuvista lähes puolet ja alle 45-vuotiaista noin kolmannes oli pienituloisia. Tarkastelujakson merkittävin muutos on ollut yksinasuvien pienituloisuusasteen kasvu 17 prosenttiyksiköllä. Kun yksinasuvien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista on kasvanut,

selittää tämä osaltaan, miksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusaste on vuoden 2008 jälkeen säilynyt korkeana, kun se esimerkiksi vanhuuseläkkeensaajilla on laskenut.

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on noussut lähes kaikissa vertailumaissa

Verrattaessa suomalaisia työkyvyttömyyseläkkeensaajia Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan, Alankomaihin ja Saksaan asettuu suomalaisten toimeentulo keskitasolle tai hieman sen alapuolelle. Bruttomääräiset työkyvyttömyysetuudet olivat hieman keskitasoa matalammat, mutta kun tulokäsitemääri laajennettiin ottamaan huomioon koko kotitalouden tulot henkeä kohden, suomalaisten työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulot olivat keskitasoa. Myös ostovoimalla mitattuna suomalaisten työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulo sijoittui keskitasolle.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema oli vertailumaista paras Norjassa, jossa työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä olevat tulot ja tulojen ostovoima olivat selkeästi muita maita korkeampia. Selvästi heikoin tilanne oli Saksassa, jossa myös työkyvyttömyyseläkettä saavien pienituloisuus oli yleistä. Ruotsissa puolestaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema verrattuna vanhuuseläkeikäisiin heikentyi vuosien 2005 ja 2013 välisenä aikana vertailumaista eniten. Myös Suomessa työkyvyttömyyseläkkeensaajien suhteellinen asema heikentyi.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon kehitys heijastelee työkyvyttömyyseläkejärjestelmiin tehtyjä uudistuksia. Esimerkiksi Saksassa 2000-luvun alussa järjestelmään tehdyt muutokset ovat näkyneet toimeentulon heikentymisenä ja köyhyysriskin nousuna 2000-luvun lopulla. Ruotsissa työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on puolestaan vuosien 2003 ja 2008 järjestelmäuudistusten myötä selvästi vähentynyt. Nuorten eläkkeensaajien määrä on kuitenkin kasvanut merkittävästi, jolloin nuorten keskimääräistä matalammat eläkkeet painottuvat aiempaa voimakkaammin keskiarvoluvuissa. Yhteistä lähes kaikille vertailumaille onkin ollut nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden kasvu.

SUMMARY

The Finnish earnings-related pension system is designed to ensure that a person's usual and customary income level is reasonably maintained in the event of old age, disability or the family provider's death. The national pension system is intended to guarantee a minimum pension for all pensioners residing in the country. In this study, we review how the economic welfare of disability pensioners has developed in the 2000s. The numbers concerned are substantial: in 2016 there were 211,000 disability pensioners in Finland, representing 6 per cent of the working age population. In addition, this study was motivated by an earlier observation that disability pensioners have been falling behind old-age pensioners in terms of income development.

Our focus is to explore the recent changes in disability pension legislation and in the sociodemographic characteristics of disability pensioners. Income is examined in terms of overall pension and disposable money income, and an international comparative perspective is included. This is the first broad overview of its kind into the financial position of disability pension recipients in Finland.

Our main data sources are the 2000–2016 statistical register on Finnish pension recipients compiled jointly by the Finnish Centre for Pensions and the Social Insurance Institution; a 10 per cent sample of the 2000–2012 household population residing in Finland built around Total statistics on income distribution by Statistics Finland and international statistics such as Eurostat's income and living conditions database.

Minor changes to the determination of disability pensions in the 2000s

There has been a succession of reforms affecting the level of disability pensions under the earnings-related pension scheme since the mid-1990s. Following the economic recession, the decision was made to deduct the employee's earnings-related pension contribution from their wages, which was the basis for their pension determination. At the same time, projected pension accrual rates were lowered. Further changes were made in connection with the 2005 pension reform, which among other things saw the introduction of a life expectancy coefficient. Disability pensions in payment were linked to a pension index, replacing the halfway index that was more closely tied with the development of wages. This, however, was offset by a one-off increase to the pensions of young disability

pension recipients, and furthermore by improvements made in 2010 to the determination of the projected part of the pension. Overall the changes made to earnings-related pensions since the 1990s have contributed to lower the level of disability pensions.

The negative changes made to the benefits under the earnings-related pension scheme have been offset by a number of step increases to the minimum pension during the 2000s. In addition, the decision to do away with the classification of municipalities increased the national pensions of people living in the lower cost-of-living category. The guarantee pension was introduced in 2011. Since the 1990s pensioners' tax rates have also been reduced. The lowered tax burden served to offset the effects of withdrawing the basic amount of earnings-related pension recipients' national pension.

The individual early retirement pension for older workers with long employment histories was discontinued in connection with the 2005 pension reform, after a short transitional period. However, under the new rules a disability pension can be awarded on more lenient criteria in the case of persons aged 60 or over, and from 2018 onwards as a years-of-service pension. Rehabilitation has gained increasing importance since the rehabilitation reform in the 1990s, when the fixed-term disability pension was renamed as the rehabilitation subsidy to underscore the role of rehabilitation in reducing the incidence of permanent disability pensions. The role of the partial disability pension and of working part-time while drawing the pension have been emphasized.

Disability pensioners are fewer in number and younger than earlier

The number of disability pensioners and their share of the working age population increased somewhat in the early 2000s, but since 2008 the figures have fallen sharply. In 2000, the number of disability pension recipients was one-fifth higher than today, and their proportion of the working age population was one percentage point higher. This has its background in accelerating baby boomer retirement and particularly in the clearly reduced disability risk in the older age groups. In younger age groups the changes have been less pronounced, and among those under 35 the risk of disability retirement has in fact increased somewhat. Overall, disability pensioners are somewhat younger than before.

The younger average age of disability pensioners has been reflected in the division of labour between the earnings-related and the national pension schemes. Today, there are increasing numbers of disability pension recipients who have no

other income than a national pension. This is opposite to the trend seen among old-age pension recipients, where there has been a steady decrease in the proportion of those receiving only a national pension.

Another structural change has seen the individual early retirement pension ‘replaced’ by the partial disability pension. In 2000, the proportion of individual early retirement pension recipients of all disability pension recipients was 12 per cent, and the share of partial disability pension recipients was 4 per cent. In 2016, the number of individual early retirement pension recipients was down to zero, while the proportion of partial disability pension recipients was 11 per cent. The vast majority, 89 per cent of all disability pension recipients were on a full disability pension.

Changing age structure lies behind disability pensioners’ modest income development

In 2016, the overall pension income of disability pensioners averaged 1,118 euros a month. Compared with the year 2000, this marked a decrease in real terms of around 6 per cent. However, the fall is explained almost entirely by the removal of pensioners’ housing and care allowances of pension income statistics. Overall pensions have nonetheless shown modest development and the gap to old-age pension recipients has clearly widened. Today the average overall pension of disability pension recipients is around one-third lower than the pension of old-age pension recipients, while in 2000 they were still more or less on a par with each other.

Disability pensioners’ overall pension income increases across age groups. In 2016, the pension in the age group 60–64 was 50 per cent higher than in the youngest age group of 16–34. A long employment career increases the earnings-related pension and thereby the overall pension level. The age group differences have narrowed somewhat during the 2000s. The introduction of the guarantee pension in 2011 improved the position of younger disability pension recipients in particular. The gender gap has also been reduced by four percentage points in the 2000s. In 2016 women disability pensioners’ overall pension was 87 per cent of the corresponding pension for men.

The modest development of disability pensions is largely explained by the changing age structure of the disability pension recipients, as there are increasing numbers of young disability pensioners today and fewer people who are approaching old-age retirement age. The discontinuation of high individual early retirement

pensions in the early 2000s and the increasing take-up of partial disability pensions during the current decade have also played some role in this respect.

Disability pensioners have nonetheless seen an improvement in their pension security while in retirement. During the period under review, pensions in payment have increased in real terms due to indexations (earnings-related pension index 7% and national pension index, including step increases, 11%). As for people whose disability pension started in 2002, overall pensions in this group increased in real terms by 20 per cent through to 2016. An examination of the pension security of disability pensioners during old-age retirement showed that their income gap to other old-age pension recipients remains unchanged during old-age retirement.

Rise in number of single-living people has increased the low income rate

A more positive picture emerges of the economic welfare of disability pensioners when it is measured using total household disposable money income. In 2012, the average equivalent income of disability pensioners was 22,300 euros, or some 1,860 euros a month (in 2016 money). From 2000, disability pensioners' income increased in real terms by 14 per cent. However, the income gap to old-age pensioners widened. In 2012 disability pensioners' income was 90 per cent of old-age pensioners' income, while in 2000 the two groups still had the same income level.

Other family members' income has great importance for disability pensioners' economic welfare. In 2012 these incomes accounted on average for 42 per cent of the gross income of disability pensioners. The pension recipient's earnings-related pension and other own income transfers such as national pension and guarantee pension accounted for just under half of the total. Compared with old-age pensioners' income structure, own earnings-related pension accounted for a smaller share of disability pension recipients' income, but the share of other family members' earned income in particular was higher. The role of the family was also apparent when examining income gaps between disability pension recipients in that the biggest differences were found between those living alone and those with a family. Age and gender were less significant factors. Among the different types of disability pension, one group that stood apart was those receiving a partial disability pension, with an annual income of around 30,000 euros.

In 2012 one in four recipients of a full disability pension was at risk of poverty when using the 60 per cent of median income threshold. The poverty risk was highest among people living alone and those under 45, with almost half and

around one-third, respectively, at risk of poverty. The most significant change during the period under study has been the growth of the at-risk-of-poverty rate among people living alone, which has risen by 17 percentage points. As the proportion of single-living people of all disability pension recipients has increased, this goes some way towards explaining why the at-risk-of-poverty rate among disability pensioners has remained high since 2008, while among old-age pension recipients it has fallen.

Share of young disability pensioners has increased in almost all countries under comparison

In a comparison with Sweden, Norway, Denmark, the Netherlands and Germany, Finnish disability pensioners' economic welfare is around or just below the average. Gross disability benefits are slightly lower than average, but when the income concept is expanded to include total household income per capita, the income of Finnish disability pensioners is around the average. When measured at purchasing power parity, the economic welfare of Finnish disability pensioners is comparable to the international average.

The position of disability pensioners was strongest in Norway, where their disposable income and purchasing power were clearly higher than in the other countries under comparison. The position of disability pensioners was by far the weakest in Germany, where there was also widespread risk of poverty. From 2005 to 2013 the position of disability pensioners vis-à-vis old-age pensioners deteriorated the most in Sweden. In Finland, too, the relative position of disability pension recipients has deteriorated.

The development of the economic welfare of disability pensioners reflects the changes made to the disability pension schemes in the countries under comparison. In Germany, for instance, the reforms in the early 2000s have resulted in declining economic welfare and an increased risk of poverty towards the end of the decade. In Sweden, on the other hand, the number of disability pension recipients has clearly declined following reforms in 2003 and 2008. However there has been a significant rise in the number of young pension recipients, and therefore young people's lower than average pensions have a stronger downward effect on the total averages. Indeed, a common feature across all the countries concerned has been the growing share of young disability pensioners.

SISÄLTÖ

1 Johdanto	17
<i>Marjukka Hietaniemi ja Juha Rantala</i>	
2 Työkyvyttömyyseläkkeen määräytyminen ja sen muutokset	
1990-luvulta lähtien	23
<i>Marjukka Hietaniemi</i>	
2.1 Työkyvyttömyyseläke, sen tavoite ja edellytykset.....	23
2.2 Työkyvyttömyyseläkkeen lajit ja niiden muutokset.....	25
2.3 Työkyvyttömyyseläke työeläkejärjestelmästä	29
2.4 Työkyvyttömyyseläke kansaneläkejärjestelmästä	39
2.5 Työkyvyttömyyseläkkeen tason ylläpitäminen.....	41
2.6 Vanhuuseläke työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen	43
2.7 Laskelma työeläkeuudistusten vaikutuksista eläketasoon	45
2.8 Yhteenveto ja pohdintaa	47
Lähteet	50
Liitteet	53
3 Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön rakenne ja kehitys	61
<i>Mikko Laaksonen, Juha Rantala, Heidi Nyman, Susan Kuivalainen ja Jukka Lampi</i>	
3.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 2000-luvulla.....	62
3.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat sukupuolen ja iän mukaan.....	65
3.3 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan.....	68
3.4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat eläkelajin mukaan.....	74
3.5 Työkyvyttömyyseläkkeiden alkaminen ja päättyminen	78
3.6 Yhteenveto	82
Lähteet	83
4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan taso ja kehitys	85
<i>Juha Rantala, Susan Kuivalainen, Heidi Nyman, Mikko Laaksonen ja Jukka Lampi</i>	
4.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan taso muihin väestöryhmiin verrattuna	86
4.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajaryhmien väliset eläke-erot.....	89
4.3 Työkyvyttömyyseläkkeen taso eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana	97

4.4 Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden eläketurva vanhuuseläkkeellä	102
4.5 Yhteenveto	106
Lähteet	108
Liite	110
5 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo	111
<i>Juha Rantala</i>	
5.1 Keskeiset käsitteet ja tutkimusaineisto	111
5.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestörakenne	114
5.3 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo muihin väestöryhmiin verrattuna	119
5.4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo eri väestöryhmissä	124
5.5 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulojen jakautuminen ja tuloerot	128
5.6 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuus	133
5.7 Yhteenveto	138
Lähteet	140
Liitteet	143
6 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmät ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulo eri maissa	147
<i>Antti Mielonen ja Kati Ahonen</i>	
6.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat vertailumaissa	147
6.2 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmien keskimääräiset etuudet	150
6.3 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmät muutoksessa	151
6.4 Vertailumaiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmät	158
6.5 Työkyvyttömien toimeentulo	164
6.6 Yhteenveto	172
Lähteet	175
7 Lopuksi	177
<i>Juha Rantala, Marjukka Hietaniemi, Mikko Laaksonen, Susan Kuivalainen ja Heidi Nyman</i>	

1 Johdanto

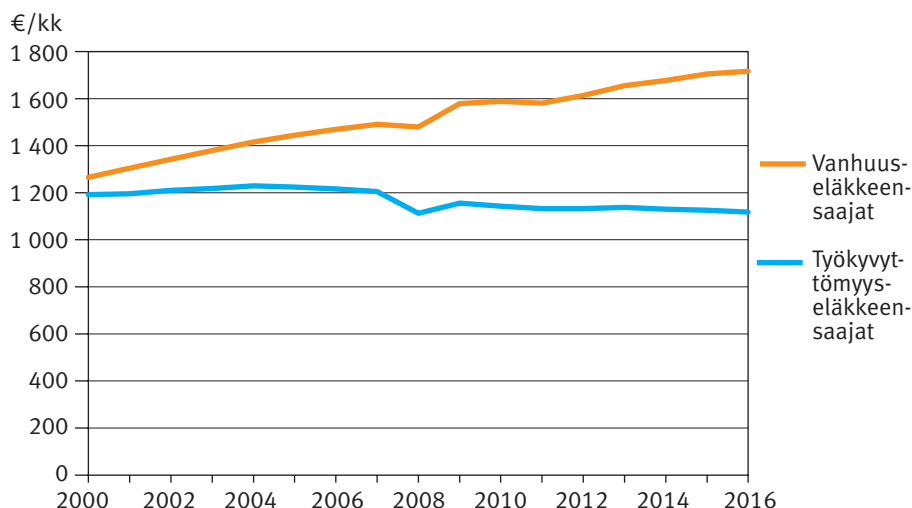
Marjukka Hietaniemi ja Juha Rantala

Työeläkejärjestelmän tavoitteena on toimeentulon kohtuullinen turvaaminen vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheenhuoltajan kuoleman riskien toteutuksessa. Kansaneläkkeen tavoitteena puolestaan on turvata eläkkeensaajille vähimmäiseläke. Kummastakin järjestelmästä maksetaan työkyvyttömyyden sattuessa työkyvyttömyyseläkettä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan ja toimeentulon kehitystä 2000-luvulla. Kysymys koskettaa monia, sillä vuonna 2016 Suomessa oli yhteensä 211 000 työkyvyttömyyseläkkeensaajaa, mikä on kuusi prosenttia työikäisestä väestöstä.

Eläkkeensaajien toimeentuloa on tarkasteltu Eläketurvakeskuksen säännöllisesti julkaisemissa Eläkkeensaajien toimeentulo -tutkimuksissa (Hagfors ym. 2003; Uusitalo 2006; Rantala & Suoniemi 2007; Kautto 2011; Kuivalainen ym. 2017). Näiden tutkimusten tulokset koskevat yleensä kaikkia eläkkeensaajia, ja eläkelajikohtaisia tarkasteluja niissä on vähän. Koska eläkkeensaajista suurin osa on vanhuuseläkkeensaajia, työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon liittyvät kysymykset ovat jääneet näissä tutkimuksissa taka-alalle. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu työkyvyttömyyseläkkeiden jääneen jälkeen vanhuuseläkkeiden kehityksestä. Kun vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkkeensaajan kokonaiseläke oli 1 192 euroa kuukaudessa, niin vuonna 2016 se oli 1 118 euroa. Vanhuuseläkkeensaajilla nämä luvut olivat 1 266 euroa ja 1 716 euroa (kuvio 1.1).

Kuvio 1.1.

Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke vuosina 2000–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Viimeisin työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon keskittynyt raportti on vuodelta 2008 (Tuominen ym. 2008). Raportissa tarkasteltiin työeläkejärjestelmän alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa vuosina 1990–2007. Työkyvyttömyyseläkkeiden havaittiin myös tänä ajanjaksona kehittyneen vaatimattomasti. Yhtenä syynä tälle oli työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muuttuminen: yhä useampi oli siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle 1990-luvun laman aiheuttaman työttömyyden kautta. Myös eläkkeisiin 1990-luvulta lähtien tehdyillä muutoksilla sekä korkeampitasoisen yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisella ja osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisellä oli ollut vaikutusta.

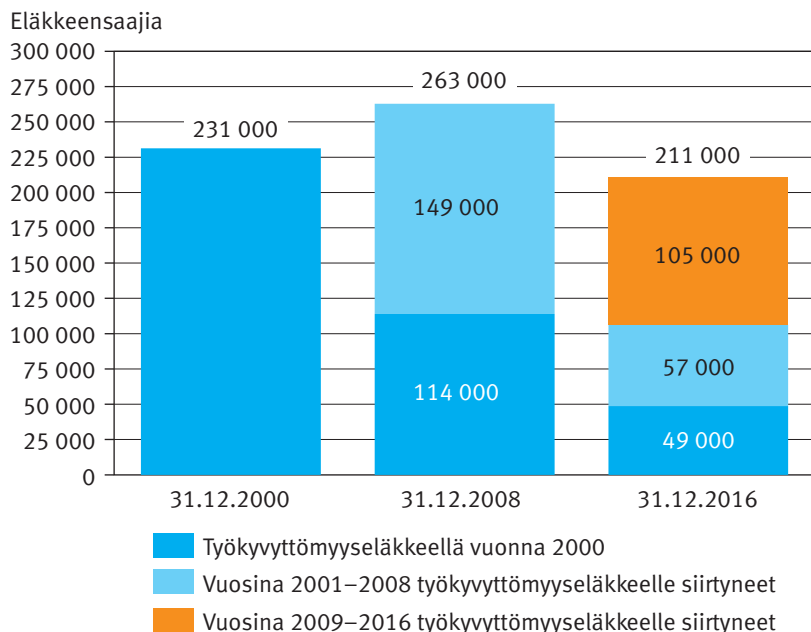
Työkyvyttömyyseläkkeen tason vaatimaton kehitys antaa aiheen tarkastella työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon liittyviä kysymyksiä tarkemmin. Kokonaisvaltaisia tutkimuksia työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta ei ole aiemmin tehty. Tässä tutkimuksessa työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloa tarkastellaan monesta näkökulmasta ja aikaisempaa järjestelmällisemmin. Tarkastelussa on kaikkien työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläke, kun aikaisemmin on pääasiassa käsitelty vain työeläkkeensaajien työelä-

kettä. Tarkastelu ulotetaan myös vanhuuseläkeaikaan. Toimeentuloa arvioidaan myös kokonaiseläkettä laajemman tulokäsitteen, käytettävissä oleva tulo, avulla. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, kuten muidenkin väestöryhmien, tulokehitystä tarkastellaan tässä tutkimuksessa yleensä vuosittain muodostettujen poikkileikkausaineistojen pohjalta. Tiedot kuvaavat tällöin yhden vuoden keskimääräistä tilannetta kerrallaan. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne ei kuitenkaan säily samana vuodesta toiseen. Joka vuosi työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukkoon siirtyy uusia henkilöitä, joiden toimeentulon taso ei välttämättä ole sama kuin siellä jo olevien. Vastaavasti työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukosta poistuu henkilöitä, joiden tulotaso voi poiketa työkyvyttömyyseläkkeelle jäävien tulotasosta. Tämä dynamiikka jää poikkileikkaustarkastelussa havaitsematta eikä sen perusteella voida esimerkiksi selvittää, miten yksittäisen työkyvyttömyyseläkkeensaajan toimeentulo on eläkeaikana muuttunut.

Kuvio 1.2 havainnollistaa asiaa. Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli yhteensä 231 000, joista puolet oli vuonna 2008 edelleen eläkkeellä. Vuosina 2001–2008 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi kuitenkin 149 000 uutta henkilöä, mikä kasvatti työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärää noin kolmellakymmenellä tuhannella. Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkkeellä oli yhteensä 211 000 henkilöä. Heistä 23 prosenttia oli ollut työkyvyttömyyseläkkeellä vuodesta 2000 asti, 27 prosenttia oli tullut työkyvyttömäksi vuosina 2001–2008 ja 50 prosenttia vuoden 2008 jälkeen. Vuoteen 2008 verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaismäärä on samalla laskenut. Tämä johtuu pitkälti työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrän pienentymisestä vuosien 2001–2008 siirtymiin verrattuna. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on siten sekä pitkään eläkkeellä olleita että hiljattain eläkkeelle siirtyneitä, joiden toimeentulon taso voi poiketa huomattavasti toisistaan.

Kuvio 1.2.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ja rakenne vuosina 2000, 2008 ja 2016 eläkkeellesiirtymisvuoden mukaan.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Tutkimus etenee seuraavasti: Luvussa kaksi käydään läpi eläkelainsäädännön kehitys 1990-luvulta aina vuoden 2017 työeläkeuudistukseen. Tämän jälkeen tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärien kehitystä ja eläkkeensaajaväestön rakenteessa tapahtuneita muutoksia. Luvuissa neljä ja viisi paneudutaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon, ensin kokonais-eläkkeen ja tämän jälkeen koko perheen tulot huomioivan käytettävissä olevan tulon avulla. Luku kuusi sisältää kansainvälisen katsauksen työkyvyttömyysjärjestelmiin ja työkyvyttömyyseläkkeensaajiin. Viimeisessä luvussa pohditaan jatkotutkimusta vaativia kysymyksiä.

Lähteet

Hagfors, R. & Hellsten, K. & Ilmakunnas, S. & Uusitalo, H. (2003) (toim.) Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1: Helsinki.

Kautto, M. (2011) (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011: Helsinki.

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (2017) (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Rantala, J. & Suoniemi, I. (2007) Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 105: Helsinki.

Tuominen, E. & Hietaniemi, M. & Nyman, H. & Lampi, J. (2008) Alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden taso: Työeläkejärjestelmästä vuosina 1990–2007 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2008:5: Helsinki.

Uusitalo, H. (2006) (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2: Helsinki.

2 Työkyvyttömyyseläkkeen määräytyminen ja sen muutokset 1990-luvulta lähtien

Marjukka Hietaniemi

Tässä luvussa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeen määräytymissäännöksiä ja niihin liittyviä lainmuutoksia. Pääpaino on 1990-luvulta lähtien tehdyissä eläkejärjestelmän etuuksien muutoksissa. Työeläkejärjestelmästä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen määräytyminen on monimutkaisempaa ja muutoksia on tapahtunut useammin kuin kansaneläkejärjestelmässä. Siksi luvussa keskitytään laajemmin työeläkejärjestelmän kuin kansaneläkejärjestelmän kuvaamiseen. Lähteinä on käytetty hallituksen esityksiä, Eläketurvakeskuksen soveltamisohjeita ja oppaita sekä kehittämistyöryhmien työskentelyn aikana kertynyttä kokousmateriaalia.

Vaikka empiiriset tarkastelut muissa luvuissa koskevat aikaa ennen vuoden 2017 työeläkeuudistusta, luvussa tuodaan esiin myös vuoden 2017 uudistuksen keskeisimmät muutokset. Vuoden 2017 uudistuksessa mukaan tulee täyden työeläkkeen ja osatyökyvyttömyyseläkkeen lisäksi lievää työkyvyttömyyttä edellyttävä työuraeläke pitkän työuran tehneille. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeen määräytymiseen tulee muutoksia muun muassa alimman vanhuuseläkeiän muutoksista johtuen. Vuoden 2017 uudistuksen aiheuttamat muutokset on koottu liitteeseen 2.1.

Aluksi käsitellään työkyvyttömyyseläkkeen saamisen yleisiä edellytyksiä ja eri työkyvyttömyyseläkkeen lajeja sekä niiden kehittymistä. Sen jälkeen paneudutaan työkyvyttömyyseläkkeen määräytymiseen. Seuraavaksi tarkastellaan vanhuuseläkettä työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen ja lopuksi tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeen tason kehittymistä esimerkin avulla. Eri vuosien muutokset on koottu liitteeseen 2.2.

2.1 Työkyvyttömyyseläke, sen tavoite ja edellytykset

Työkyvyttömyyseläkejärjestelmä ja työkyvyttömyyseläkkeen tavoite

Työntekijä on eläkelakien mukaan vakuutettu vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheenhuoltajan kuoleman varalta. Eläkkeitä myönnetään sekä kansaneläke- että työeläkejärjestelmästä. *Työeläkkeen* tavoitteena on turvata kohtuullisessa määrin työntekijän saavuttama kulutustaso. Kun työikäinen henkilö tulee eläkelaeis-

sa määritellyllä tavalla työkyvyttömäksi, hän voi saada työkyvyttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläkettä edeltää usein Kelan maksama enintään 300 päivän pituinen sairauspäiväraha-kausi (ks. liite 2.3). Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke on pyritty mitoittamaan siten, että se vastaisi eläkettä, jonka työntekijä olisi työllään saanut, jos hän ei olisi tullut työkyvyttömäksi. Tämä on toteutettu siten, että työkyvyttömyyden alkamiseen mennessä kattuneen eläkkeen lisäksi työntekijälle lasketaan eläkettä ajalta, joka hänellä on vanhuuseläkkeen saamiseen (tuleva aika).

Kansaneläke ja takuueläke turvaavat vähimmäiseläkkeen sellaiselle, jolla työuraa ei ole ollut lainkaan tai ansiotaso on ollut matala. Jos työeläke jää matalaksi, eläkkeensaajalle maksetaan työeläkkeen lisäksi kansaneläkettä ja mahdollisesti takuueläkettä. Pelkkää kansaneläkettä saa sellainen, joka on syntymästään saakka työkyvytön tai tullut hyvin nuorena työkyvyttömäksi tai ollut muuten koko ajan työelämän ulkopuolella. Hän on oikeutettu kansaneläkkeen lisäksi myös Kelan maksamaan takuueläkkeeseen, joka takaa noin 760 euron kuukausieläkkeen.

Työkyvyttömyyseläkkeitä myönnetään työeläke- ja kansaneläkejärjestelmän lisäksi *tapaturma- ja liikennevakuutukseen* perustuen (LITA¹, ks. liite 2.3). Työkyvyttömän toimeentulon tasoon vaikuttaa se, mistä järjestelmästä hänen oikeutensa eläkkeeseen syntyy. Jos oikeus on useasta järjestelmästä, eläkkeet yhteensovitetaan keskenään palkkatasoon nähden ylisuurten korvausten estämiseksi. LITA-eläkkeet, jotka korvaavat työtapaturmissa ja liikenneonnettomuuksissa aiheutunutta pitkäaikaista työkyvyttömyyttä, ovat ensisijaisia muihin nähden. Työeläkettä maksetaan vain, jos työeläke on suurempi kuin LITA-etuus.

Työkyvyttömyyseläkkeen edellytykset

Työeläkejärjestelmän maksamaa työkyvyttömyyseläkettä voi saada joko täytenä tai osaeläkkeen suuruisena, jolloin se on puolet täydestä eläkkeestä. Täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen on oikeus, jos työntekijän työkyky on heikentynyt 3/5 ja osatyökyvyttömyyseläkkeeseen, jos työkyky on heikentynyt 2/5 (TyEL 35 §). Tämä työkyvyttömyyden määritelmä on ollut sama jo vuodesta 1973 lähtien, jolloin osatyökyvyttömyyseläke säädettiin työeläkelakeihin.

Työkyvyttömyyden määritelmä on yksityisillä aloilla yleinen. Tämä tarkoittaa, että työkykyä ei arvioida vain suhteessa omaan työhön, vaan mihin tahansa mahdolliseen työhön. Yli 60-vuotiaaseen työntekijään sovelletaan kuitenkin lie-

¹ Sotilasvammalain mukaisia korvauksia myönnettiin ennen 1991 sattuneen vamman johdosta. Näitä korvauksia voi edelleen olla maksussa. Nykyään sotilastapaturmien korvaukset määräytyvät tapaturmalainsäädännön mukaisesti, eikä vanhan sotilasvammalain mukaisia korvauksia enää vähennetä vuoden 2007 jälkeen myönnettyistä työeläkkeistä. Siksi luvussa käytetään lyhennettä LITA eikä SOLITA kuten muissa luvuissa.

vempää työkyvyttömyyden kriteerejä, sillä työkyvyn arvioinnissa otetaan enemmän huomioon ammattiin ja muuhun työntekijän elämäntilanteeseen liittyviä kriteerejä. Julkisilla aloilla on yleisen määritelmän lisäksi oma ammatillinen työkyvyttömyysmääritelmänsä. Sen mukaan työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää sen perusteella, että työntekijä on työkyvytön omaan ammattiinsa (ks. esim. Työeläke 2017; Työeläkelakipalvelu.etk.fi: Työkyvyttömyyseläke-soveltamisohjeisto).

Työkyvyttömyyseläke myönnetään vain, jos työkyvyttömyyden arvioidaan jatkuvan yhdenjaksoisesti vähintään vuoden ajan sairauden alusta alkaen, sillä eläkkeen on tarkoitus korvata pitkäaikaista toimeentulon tarvetta. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää vuoden 2017 alusta lukien 17 vuoden iästä kunkin ikäluokan alimpaan vanhuuseläkeikänsä saakka. Ennen vuoden 2005 uudistusta työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeitä voitiin myöntää alle 65-vuotiaille. Vuoden 2005 uudistuksen jälkeen, jos työkyvyttömyys alkoi 1.1.2006 jälkeen, työkyvyttömyyseläkkeitä myönnettiin 18–62-vuotiaille.

Kansaneläkejärjestelmässä on oma työkyvyttömyysedellytyksensä. Henkilöllä on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen 16 ja 65 ikävuoden välillä, jos hän ei pysy sairauden, vian tai vamman takia tekemään tavallista työtään tai muuta siihen verrattavaa työtä, jolla voi turvata kohtuullisen toimeentulon. Arvioinnissa otetaan huomioon ikä, ammattitaito sekä kyky tehdä sopivaa ja kohtuullisen toimeentulon turvaavaa työtä. 60 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyseläkeoikeutta arvioitaessa painotetaan myös työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta. Sokealla ja liikuntakyvyttömällä on aina oikeus kansaneläkelain mukaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen, vaikka hän olisi työssäkin (KEL 12 §).

Vaikka eläkkeensaajalla olisi oikeus kansaneläkejärjestelmän maksamaan työkyvyttömyyseläkkeeseen, kansaneläkettä ei välttämättä jää lainkaan maksuun työeläkevähenteisyyden johdosta. Kansaneläkejärjestelmässä ei ole osatyökyvyttömyyseläkettä.

Alle 20-vuotiaalle henkilölle myönnetään ensisijaisesti Kelasta kuntoutusraha ja vasta sen jälkeen on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen. Jos kuitenkin on selvää, että kuntoutuksella ei saavuteta tuloksia, voidaan eläke myöntää nuorelle ilman kuntoutusraha-aikaakin (KEL 16 §).

2.2 Työkyvyttömyyseläkkeen lajit ja niiden muutokset

Työkyvyttömyyseläkkeet ovat kuuluneet eläkelakien mukaisiin etuuksiin lakien alusta asti. Työkyvyttömyyseläkkeen määräytymiseen ei ole tehty suuria periaatteellisia muutoksia työeläkejärjestelmän osatyökyvyttömyyseläkkeen säätämisen jälkeen 1970-luvulla, mutta lukuisia pienempiä korjauksia on tehty. Työkyvyttö-

myyseläkkeen rinnalle on lisätty yksilöllistä joustoa vähitellen, kun 1980-luvulla luotiin rintamaveteraanien varhaiseläke ja yksilöllinen varhaiseläke. 1990-luvulla kuntoutuksen merkitys korostui ja työkyvyttömyyttä ehkäiseviä kuntoutusetuuksia tuli käyttöön. Myös kansaneläkejärjestelmään tuli mahdollisuus yksilölliseen varhaiseläkkeeseen ja kuntoutusetuuksiin.

Työ- ja kansaneläkejärjestelmän täysi työkyvyttömyyseläke voi olla määräaikainen tai toistaiseksi myönnetty. Määräaikaista eläkettä kutsutaan kuntoutustueksi, koska tarkoitus on korostaa kuntoutuksen ensisijaisuutta ennen työkyvyttömyyseläkettä. Kuntoutustuki myönnetään, jos on perusteltua uskoa, että työntekijä on vielä hoidolla tai kuntoutuksella palautettavissa työelämäänsä. Työkyvyttömyyden estämiseksi myönnetään myös määräaikaista kuntoutusrahaa, esimerkiksi kouluttautumiseen uuteen ammattiin. Työeläkejärjestelmässä työkyvyttömyysetuuksia voidaan maksaa myös osaetuuksina, jolloin niiden määrä on puolet täydestä.

Kelan maksama takuueläke täydentää pientä kansan- ja työeläkettä saavan eläkettä niin, että kokonaiseläke on vähintään 760,26 euroa kuukaudessa (v. 2017). Takuueläke luotiin vuonna 2011, jotta eläkkeen korotus kohdistuisi vain kaikkein pienituloisimmille. Kansaneläkkeen korotuksella olisi ollut laajempia vaikutuksia verotuksen kautta suurempituloisillekin eläkkeensaajille (ks. tietolaa-tikko 2.1). Kelasta maksetaan myös asumistukea pienituloisen eläkkeensaajan asumiskustannuksiin sekä vammaistukia.

Täydestä eläkkeestä osaeläkkeeseen ja joustaviin eläkemuotoihin...

Vuonna 1973 työeläkelakeihin luotiin täyden työkyvyttömyyseläkkeen rinnalle osatyökyvyttömyyseläke. Tuolloin katsottiin ongelmalliseksi, että jos henkilö ei täytä täyden työkyvyttömyyden kriteeriä, ei ole mahdollista saada minkäänlaista eläkettä. Asian merkityksen ajateltiin kasvavan työeläkkeiden tason noustessa (Hallituksen esitys Yleiskirjeessä 23/72). Kansaneläkejärjestelmässä ei ole osatyökyvyttömyyseläkettä, mutta siitä on kuitenkin eri yhteyksissä keskusteltu (ks. Kela 2009; STM 2013). Asia on myös esillä Sosiaali- ja terveysministeriön me-neillään olevassa hallituksen kärkihankkeessa Osatyökykyisille tie työelämäänsä.

Vuonna 1982 säädettiin rintamaveteraanien varhaiseläkelaki, jonka mukaan rintamaveteraaneille luotiin mahdollisuus siirtyä eläkkeelle vanhuuseläkeikää aiemmin työkyvyttömyyseläkkeen edellytyksiä lievemmin kriteerein (Yleiskirje 1/82). Tämä järjestely loppui 1990-luvun puolenvälin jälkeen kaikkien etuudensaajien jo siirryttyä vanhuuseläkkeelle.

Vuonna 1986 yksilöllinen varhaiseläke tuli työeläkelakien ja kansaneläkelain mukaiseksi etuudeksi. Sen sai tuolloin jo 55-vuotiaana. Myös yksilöllinen varhaiseläke antoi pitkäköön työuran tehneille mahdollisuuden siirtyä lievennetyin kriteerein vanhuuseläkeikää aiemmin eläkkeelle. Kokonaisuutena edellä mainittujen eläkemuotojen tarkoituksena oli aikaisempaa paremmin ottaa huomioon yksilölliset tarpeet eläkejärjestelmässä, koska ihmisten terveydentilan ja työn kannalta olennaisten ominaisuuksien katsottiin heikkenevän asteittain ja eri ihmisillä eri tavoin. Myös julkisella puolella vuonna 1989 voimaan tulleen yksilöllisen varhaiseläkkeen ja muiden joustavien eläkemuotojen tarkoituksena oli korvata silloiset ammatilliset eläkeiät. (Yleiskirjeet 36/85 ja A 27/88.)

Vuonna 1994 yksilöllisen varhaiseläkkeen alaikäraja nostettiin 58 vuoteen, kuusi vuotta myöhemmin 60 vuoteen ja vuoden 2005 työeläkeuudistuksen yhteydessä se lakkautettiin vuoden 1943 jälkeen syntyneiltä². Muutosten tavoitteena oli vähentää varhaista eläkkeelle siirtymistä ja yksinkertaistaa lainsäädäntöä. Yksilöllisiin varhaiseläkkeisiin liittyneitä lievempiä työkyvyttömyyskriteerejä sovelletaan kuitenkin edelleen 60 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyden arvioinnissa. (HE 242/2002 vp.)

... kuntoutukseen ja 63 vuotta täyttäneiden työuraeläkkeeseen

Kuntoutuksen merkitys alkoi 1990-luvulla korostua ja vuoden 1991 kuntoutus uudistuksen yhteydessä kuntoutusraha tuli etuutena mukaan. Kuntoutusrahaa myönnetään sellaiselle henkilölle, joilla nähdään olevan lähitulevaisuudessa työkyvyttömyyden uhkaa. Kuntoutusrahan määrä on työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla, jotta se vastaisi tasoltaan paremmin sairauspäivärahan tasoista kuntoutusrahaa.

Kuntoutuksen korostamiseksi määräaikainen työkyvyttömyyseläke sai nimen kuntoutustuki vuonna 1996. Sitä saavalle maksetaan myös 33 prosentin kuntoutuskorotus aktiivisen kuntoutuksen ajalta. Vuosina 1991–1995 eläkkeensaajalle voitiin maksaa määräaikaiseen eläkkeeseen korotus kuntoutuksen ajalta, joka oli kymmenen prosenttia eläkkeen määrästä.

Sairauspäivärahan tasoista kuntoutusrahaa ja eläkkeen suuruista kuntoutustukea maksetaan myös Kelasta (Yleiskirjeet A 17/91, A 47/95). Kuntoutusrahaa on voitu 1.10.2015 alkaen maksaa myös osakuntoutusrahana.

Vuodesta 2018 alkaen 63 vuotta täyttäneet voivat saada myös työuraeläkettä. Työuraeläke luotiin, jotta raskaissa töissä työuransa tehneiden ei tarvitsisi jatkaa

² Tietyissä tilanteissa julkisilla aloilla yksilöllinen varhaiseläke voitiin vielä myöntää vuonna 1947 syntyneille.

eliniän pitenemisen vuoksi kohoavaan eläkeikänsä asti. Työuraeläke edellyttää 38 vuoden työuraa raskaissa töissä. Sen saamiseksi edellytetään myös työkyvyttömyyttä, mutta vähäisemmässä määrin kuin normaalissa työkyvyttömyyseläkkeessä. Työuraeläkettä ei myönnetä Kelan eläkkeenä. (HE 16/2015.)

Tietolaatikko 2.1. Työkyvyttömyyseläkkeensaajan verotus

Lakisääteiset eläkkeet, kuten työ- ja kansaneläkkeet, ovat pääsääntöisesti veronalaista tuloa saajalleen ja niitä verotetaan ansiotulona valtion- ja kunnallisverotuksessa. Eläkkeen verotukseen vaikuttavat kaikki saajan tulot ja vähennykset. Keskimääräisellä eläketasolla eläkkeensaaja ei maksa valtionveroa, sillä sekä keskimääräinen vanhuuseläke että työkyvyttömyyseläke jäävät sen rajan alapuolelle, josta alkaen valtionveroa aletaan periä. Koska työkyvyttömyyseläkkeet ovat matalampia tasoltaan kuin vanhuuseläkkeet, työkyvyttömyyseläkkeensaajien verotus on myös keskimäärin kevyempää kuin vanhuuseläkkeensaajien.

Eläkkeensaajien kannalta keskeinen verovähennys on eläketulovähennys. Vähennys tehdään kunnallis- ja valtionverotuksessa eläkkeensaajan puhtaasta ansiotulosta. Puhtaan ansiotuloon lasketaan mukaan eläke- ja muut ansiotulot, joista on vähennetty tulonhankkimiskulut. Valtionverotuksen eläketulovähennys lasketaan kansaneläkkeen täyden määrän ja valtionveroasteikon alarajan avulla ja kunnallisverotuksessa kansaneläkkeen täyden määrän ja perusvähennyksen määrän mukaan. Eläketulovähennys keventää erityisesti pienituloisten eläkkeensaajien verotusta, sillä vähennyksen määrä pienee eläketulon ja muiden ansiotulojen kasvaessa. Eläketulovähennyksen sekä kunnallisverotuksen perusvähennyksen johdosta pienituloisen eläkkeensaaja ei maksa kunnallisveroa alle 11 066 euron vuosieläkkeestä vuonna 2017. Valtionveroa peritään 24 106 euroa ylittävistä tuloista.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat voivat saada myös invalidivähennyksen. Vähennys on enintään 115 euroa valtion tuloverosta, jos haitta-aste on 100 prosenttia. Jos prosenttimäärä on pienempi, mutta vähintään 30 prosenttia, vähennys on prosenttimäärän osoittama osuus 115 eurosta. Koska keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä saava ei maksa valtionveroa, ei hän voi saada hyväkseen invalidivähennystä. Jos työkyvyttömyyseläkkeensaajalla on työansioita, voi tästä ansiotulosta saada enintään 440 euron suuruisen vähennyksen kunnallisverotuksessa, jos invalideittiprosentti on 100.

Kokonaisuutena eläkkeensaajien verotus on jo 1990-luvulta lähtien keventynyt ja edelleen 2000-luvulla (Kirkko-Jaakkola 2015). Esimerkiksi vuonna 2008 valtionverotuksen eläketulovähennys nousi merkittävästi. Vuonna 2009 yksinäisten ja puolisoiden eläketulovähennykset yhdistettiin, mikä nosti naimisissa olevien eläkkeensaajien eläketulovähennystä. Vuonna 2010 perusvähennystä parannettiin useilla sadoilla euroilla. Lisäksi valtion verotettavan tulon alarajaa on korotettu, erityisesti 2000-luvun alussa. (Knuuti & Ritola 2017.) Invalidivähennykset ovat pysyneet muuttumattomina vuodesta 2002 lähtien. Silloinkin korotus oli muutaman euron suuruinen.

2.3 Työkyvyttömyyseläke työeläkejärjestelmästä

Työeläkejärjestelmän maksama työkyvyttömyyseläke määräytyy työuran ja ansioiden perusteella. Kansaneläkettä maksetaan työeläkkeen lisäksi, jos työeläke jää pieneksi (ks. luku 2.4). Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke lasketaan työkyvyttömäksi tuloon mennessä ansaitun työeläkkeen ja tulevan ajan eläkeosan perusteella. Työkyvyttömyyseläkkeen tasoon vaikuttaa myös elinaikakerroimen soveltamisen tapa. Tietolaatikossa 2.2 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeen osien laskentakaavat.

Tietolaatikko 2.2. Työeläkkeenä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen laskenta vuonna 2017

Työkyvyttömyyseläkkeen määrä =

Ansaittu työeläke ennen työkyvyttömäksi tulovuotta + tulevan ajan eläke

Ansaittu työeläke =

[Ennen vuotta 2005 ansaittu työeläke + (ikäsidonnainen karttumisprosentti x eläkkeen perusteena olevat vuosiansiot 2005 alkaen)] x elinaikakerroin

Tulevan ajan eläke =

Karttumisprosentti (1,5 %) x tulevan ajan ansio x tulevan ajan kuukaudet

2.3.1 Ansaittu työeläke

Työkyvyttömyyseläkkeen määrä on aina vähintään työkyvyttömyyden alkamiseen mennessä karttuneen (ansaitun) eläkkeen suuruinen elinaikakertoimella tarkistettuna. Jos eläkkeeseen sisältyy tuleva aika, ansaittu eläke otetaan huomioon työkyvyttömäksi tulovuotta edeltävän vuoden loppuun asti. Jos tulevaa aikaa ei ole, ansaittu eläke lasketaan työkyvyttömäksi tulokuukauden loppuun asti.

Työeläkettä ansaitaan työansioista, eräiden muiden sosiaalivakuutusetuuksien perusteena olevista ansioista (mm. sairaus- ja vanhempainpäiväraha, työttömyyspäiväraha) ja mahdollisesta aikaisemman työkyvyttömyyseläkkeen tulevan ajan ansiosta. Työeläkkeen karttumiseen ovat vaikuttaneet monet muutokset. Karttumisprosenttia on muutettu useaan otteeseen. Samoin eläkkeen perusteena oleva ansio on muuttunut.

Karttumisprosentti

Vuoteen 1994 asti yksityisten alojen työeläkettä karttui työstä aina 1,5 prosenttia vuotta kohden 23 vuoden iän täyttämisestä lähtien. Vuonna 1994 karttumisprosentti muuttui 2,5:ksi sen vuoden alusta, kun henkilö täytti 60 vuotta. Tämän tarkoituksena oli kannustaa ikääntynyttä työntekijää jatkamaan työelämässä varhaiseläkkeelle siirtymisen sijaan (HE 26/1993 vp). Julkisilla aloilla karttumisprosentit poikkesivat yksityisten alojen karttumisprosentista jonkin verran.

Vuosina 2005–2016 karttumisprosentti oli sidottu ikään siten, että se oli 1,5 prosenttia 53 vuoden iän täyttämiskauden loppuun asti, 1,9 prosenttia ikävuosina 53–62 ja 4,5 prosenttia ikävuosina 63–68. Karttumisprosenttien muutoksen yksi syy oli työnteon jatkamisen kannustaminen (HE 242/2002 vp). Koska työkyvyttömyyseläkkeitä ei vuosina 2005–2016 voimassa olleiden säännösten mukaan myönnetty 63 ikävuoden täyttämisen jälkeen, ei työkyvyttömyyseläkkeissä ollut 4,5 prosentin mukaan karttunutta eläkettä.

Vuodesta 2017 lähtien karttumisprosentti työstä on kaikilla 1,5. Kuitenkin vuoden 2025 loppuun asti 53–62-vuotiaat työntekijät kartuttavat eläkettään 1,7 prosentilla työansioista. Tämä siirtymäsäännös vähentää uudistuksen eläketasoa alentavaa vaikutusta 1960- ja 1970-luvulla syntyneillä ikäluokilla (HE 16/2015 vp). Karttumisprosentit eri aikoina on esitetty taulukossa 2.1.

Taulukko 2.1.

Eläkkeen karttumisprosentit.

Vuosi/Ikä	< 53 vuotta	53–59 vuotta	60–62 vuotta	63 vuotta– (vanhuuseläkeikä)
–1994	1,5	1,5	1,5	1,5 (65 v.)
1994–2004	1,5	1,5	2,5	2,5 (65 v.)
2005–2016	1,5	1,9	1,9	4,5 (68 v.)
2017–	1,5	1,5/1,7*	1,5/1,7*	1,5 (ikäluokan alin eläkeikä)

*Eläkettä karttuu 53–62-vuotiailla 1,7 prosenttia vuoden 2025 loppuun asti.

Työeläkettä on karttunut vuodesta 2005 alkaen 1,5 prosenttia myös tiettyjen sosiaalivakuutusetuuksien perusteena olevasta ansiosta. Eläkettä karttuu 1,5 prosenttia myös siitä tulevan ajan ansiosta, jolla mahdollisen aikaisemman päättyneen työkyvyttömyyseläkkeen perusteena oleva tulevan ajan eläke on laskettu (jos aikaisemman eläkkeen päättymisestä on yli kaksi vuotta).

Eläkkeen perusteena oleva ansio

Ennen vuotta 1996 eläkkeen perusteena oleva ansio eli niin sanottu eläkepalkka määräytyi yksityisten alojen palkansaajilla (ns. TEL-työsuhteet) neljän viimeisen työsuhdevuoden ansiotasoltaan kahden keskimmäisen vuoden ansioiden keskiarvona³. Vuonna 1994 tuli työsuhde-eläkelakeihin säännös työsuhteen automaattisesta katkaisusta. Tämä tarkoitti, että 54 vuotta täyttäneillä, joilla oli vähintään kymmenen vuotta kestänyt työsuhde, työsuhde jaettiin 54 vuoden iän täyttämisen vuoden lopussa eläkkeen laskemista varten kahteen osaan. Tämän tarkoituksena oli estää vanhemmalla iällä mahdollisesti tapahtuvan palkan alenemisen vaikutus pitkästä työsuhteesta karttuvaan eläkkeeseen. Työsuhteen eläke laskettiin joko yhtenäisen työsuhteen tai katkaistujen osien perusteella sen mukaan, kumpi tapa oli edullisempi eläkkeensaajalle. Säännön tarkoituksena oli kannustaa ikääntyneitä työntekijöitä jatkamaan työelämässä (HE 26/1993 vp). Tämä sääntö paransi myös työkyvyttömyyseläkkeen tasoa vanhemmilla työntekijöillä.

Vuodesta 1996 alkaen keskiarvon laskennassa käytettäviä ansiovuosia lisättiin vuosi kerrallaan neljästä vuodesta kymmeneen vuoteen. Ennen vuotta 1996 olevista ansiovuosista eläkepalkka laskettiin aikaisemmillä säännöillä. Jos työkyvyttömyys alkoi vuonna 1996, eläkepalkka laskettiin kuten ennen vuotta 1996 tätä vuotta edeltävistä ansioista. Jos työkyvyttömyys alkoi vuonna 1997, eläkepalkka oli vuosien 1992–1995 kahden keskimmäisen vuoden ja vuoden 1996 ansioiden keskiarvo. Jokaisena seuraavana vuonna keskiarvon laskentaan tuli mukaan uusi vuosiansio, kunnes vuotta 1996 edeltäviä vuosia ei enää ollut mukana. (Ks. esim. Työeläkkeen laskentaopas 1996.)

Neljän vuoden loppupalkan periaatteen mukaisen eläkepalkan laskutavan todettiin hallituksen esityksen mukaan olevan peräisin vanhoista virkamiesten eläkejärjestelmistä, joissa koko työuran ajan oltiin palvelussuhteessa yhteen työnantajaan ja työuran palkkakehitys oli nouseva. Työelämän muututtua siten, että työntekijä vaihtaa useammin työnantajaa, TEL:n mukainen eläkepalkan laskutapa korosti epäsuhtaa työnantajaa vaihtavien ja samassa työsuhteessa olevien välillä. Neljän vuoden loppupalkkasäännös oli kaavamainen, minkä vuoksi käytössä oli erilaisia poikkeussääntöjä edellä mainitun automaattisen katkaisun lisäksi. (HE 118/95 vp.)

Vuodesta 2005 alkaen kaikki ansaitut ansiot ovat vaikuttaneet eläkkeen määrään kaikissa eläkelaeissa 18 vuoden iästä lähtien. Aikaisemmin työeläkevakuu-

³ Jos työsuhde oli jatkunut vain kolmena vuonna, laskettiin eläkepalkka kahden parhaan vuoden ansioiden keskiarvona. Silloin, kun työsuhde oli jatkunut vain kahden vuoden aikana, laskettiin eläkepalkka kummankin ansiovuoden keskiarvona.

tusmaksuja maksettiin 14 vuoden iästä lähtien työkyvyttömyyseläkeoikeuden vuoksi. Vaikka eläkettä ei karttunut ennen 23 vuoden ikää, työntekijällä oli ennen 23 vuoden ikää työkyvyttömäksi tullessaan oikeus tulevan ajan eläkeosaan. Nyt sekä vakuuttamisvelvollisuus että eläkkeen karttuminen yhdistettiin alkavaksi 18 vuoden iässä. Tämä kasvatti karttuneen eläkkeen määrää.

Siirtyminen koko työuran keskipalkan käyttöön eläkkeen perusteena alkoi käytännössä jo vuoden 1996 muutoksista, vaikka laissa säädettiin silloin vasta siitä, että eläkepalkan laskennassa käytetään työsuhteen kymmentä viimeistä ansiovuotta. Vuoden 2005 uudistus jatkoi keskeytyksettä ansiovuosien lisäämistä eläkkeen perusteena olevan palkan laskentaan. Eräässä mielessä jo vuonna 1994 toteutettu automaattinen katkaisu oli ensimmäinen askel tähän suuntaan.

Toinen muutos vuoden 2005 työeläkeuudistuksessa oli siirtyminen pelkästään ansioiden käyttöön eläkkeen laskennassa. Näin eri lakien välillä päästiin samantyyppisiin eläkkeen laskentasääntöihin ja voitiin samalla luopua hallinnollisesti raskaista työsuhdeaikojen käytöstä. Ennen vuotta 2005 lyhytaikaisissa työsuhteissa (LEL ja TaEL) eläkkeet määräytyivät pelkästään ansioiden pohjalta, kun taas muissa palkansaajalajeissa eläkkeiden laskennassa käytettiin tarkkoja työsuhdeajoja ja työsuhdekohtaisia palkkoja (ks. esim. Työeläkkeen laskentaopas 1996).

Työntekijän työeläkevakuutusmaksu vähennettiin palkansaajalakien mukaisesti eläkkeen perusteena olevasta palkasta vuosina 1996–2016 (lukuun ottamatta merimiehiä). Tällä muutoksella oli pidemmällä aikavälillä eläketasoa alentava vaikutus myös työkyvyttömyyseläkkeisiin samoin kuin eläkepalkan laskenta-ajan pidentämisellä (HE 118/95 vp).

Vuoden 2017 alusta työntekijän työeläkevakuutusmaksua ei enää vähennetä eläkkeen perusteena olevasta ansiosta. Lisäksi eläkettä kertyy jo 17 vuoden iästä lähtien (yrittäjillä 18. ikävuodesta). Nämä molemmat muutokset parantavat karttuneen eläkkeen tasoa nuorilla. Toisaalta korkeammista karttumisprosentteista luopuminen iäkkäämpien työntekijöiden osalta heikentää eläketasoa.

Elinaikakerroin

Yhä pitenevien elinaikojen johdosta säädettiin vuoden 2005 eläkeuudistuksessa elinaikakertoimesta vuoden 1947 jälkeen syntyneille. Kertoimen avulla eläkkeet sopeutetaan pidentyvään elinikään. Elinaikakerroin pienentää alkavaa kuukausieläkettä, mutta pitää eläkkeenaikaisen eläkepääoman samansuuruisena kuin ennen elinaikakerrointa, jos eläkkeensaaja elää ikäluokkansa odotettuun keskimääräiseen elinikään asti. Elinaikakerroin lasketaan vuosittain jokaiselle 62 vuotta täyttävälle ikäluokalle Tilastokeskuksen kuolevuustilastojen pe-

rusteella. (HE 242/2002 vp.) Vuonna 2017 kerroin on 0,96344, eli se pienentää kuukausieläkkeen määrää noin 3,6 prosenttia verrattuna vuoden 2009 lähtötasoon. Kerroin on pienentynyt vuoden 2009 arvosta keskimäärin vajaa puoli prosenttiyksikköä vuosittain. (Ks. esim. Työeläkelakipalvelu: Elinaikakertoimen arvot, soveltamisohje.)

Elinaikakerrointa sovellettiin vanhuuseläkkeeseen ensimmäistä kertaa vuonna 2010. Alun perin elinaikakerrointa ei ajateltu sovellettavan työkyvyttömyyseläkkeeseen. Koska työkyvyttömyyseläkkeen muuttuessa vanhuuseläkkeeksi elinaikakerrointa olisi sovellettu, olisi työkyvyttömyyseläkkeestä vanhuuseläkkeeksi muuttuvan eläkkeen kuukausitaso alentunut. Jotta eläkkeen taso ei aleni vanhuuseläkeiässä, työkyvyttömyyseläkkeeseen päätettiin kuitenkin alkaa soveltaa elinaikakerrointa siihen osaan eläkkeestä, joka oli karttunut työkyvyttömyyden alkamiseen mennessä (ansaittu eläke). Työkyvyttömyyseläkkeen alkamisen jälkeen ei elinaikakerrointa enää lasketa uudestaan. (HE 68/2009 vp.)

Elinaikakertoimen soveltaminen heikentää työkyvyttömyyseläkkeen alkumäärää, mutta toisaalta kertoimen soveltaminen vasta vanhuuseläkkeeseen olisi heikentänyt työkyvyttömyyseläkkeensaajan toimeentuloa enemmän. Työkyvyttömyyseläkkeessä elinaikakerrointa sovelletaan pienempään osaan kokonaiseläkkeestä kuin vanhuuseläkkeessä. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeessä käytetään työkyvyttömäksi tulovuoden elinaikakerrointa, jonka vaikutus on lievempi kuin oman ikäluokan kerrointa käyttäen, jos oletetaan elinaikojen edelleen pitelevän. Elinaikakertoimen kuukausieläkettä alentava vaikutus työkyvyttömyyseläkkeeseen on siten pienempi kuin suoraan vanhuuseläkkeelle jäävillä. (Työeläkelakipalvelu: Elinaikakerroin työkyvyttömyyseläkkeessä, soveltamisohje.)

2.3.2 Tulevan ajan eläke

Tuleva aika tarkoittaa työurasta työkyvyttömyyden johdosta puuttumaan jäävää aikaa eläkekarttumassa. Tuleva aika lasketaan työkyvyttömäksi tulosta vanhuuseläkkeeseen oikeuttavaan ikään asti (tulevan ajan pääteikä). Tulevalta ajalta laskettava eläkeosuus myönnetään työkyvyttömyyseläkkeeseen vain, jos työkyvyttömyys alkaa henkilön ollessa vielä kiinnittyneenä työelämäänsä. Tulevan ajan laskentatavan merkitys eläkkeen tasoon korostuu erityisesti nuorempana työkyvyttömäksi tulevilla: mitä pidempi aika työkyvyttömäksi tulosta on eläkeikään, sitä suurempi osuus eläkkeestä on tulevan ajan eläkeosuutta. Vuosien varrella tulevan ajan edellytyksiin, karttumisprosentteihin, pääteikään ja ansion laskentaan on tehty useampia muutoksia.

Tulevan ajan edellytys

Ennen vuotta 2005 tulevan ajan edellytyksenä oli viiden vuoden asumisaika Suomessa ennen eläketapahtumaa. Lisäksi edellytyksenä oli, että työskentelyn päättymisen ja työkyvyttömäksi tulon eli eläketapahtuman välillä oli alle 360 päivää. Tätä kutsuttiin jälkikarenssiajaksi. Tätä aikaa pidensivät päivät, joilta oli maksettu tiettyjä sosiaalietuksia. Jälkikarenssiaikaa pidensivät aluksi vain työttömyys-, sairaus- ja kuntoutusajat sekä opintovapaa. Vuonna 1994 jälkikarenssia pidentäviin päiviin tulivat mukaan aikuis- ja työvoimakoulutukseen liittyvät päivät ja 2000-luvulla aikuiskoulutustuki. Lisäksi tulevan ajan oikeus oli mahdollista säilyttää enintään yhdeksän vuotta, jos vakuutetulla oli koko ajan ollut hoidettavanaan alle 3-vuotias lapsi. Tuleva aika liitettiin viimeiseen vähintään kuusi kuukautta jatkuneeseen työsuhteeseen eli tulevan ajan ansiona käytettiin tämän työsuhteen palkkaa. (Työeläkkeen laskentaopas 1994.)

Tulevan ajan oikeuden saamiseksi edellytettiin vuodesta 1996 alkaen lisäksi kymmenen vuoden aikana vähintään yhden vuoden ajalta Suomen eläkelakien mukaan vakuutettua työskentelyä. Muutos johtui siitä, että Suomi liittyi Euroopan unioniin. Jos muutosta ei olisi tehty, olisivat Suomen tulevan ajan määräytymissäännöt olleet auliimmat kuin muiden maiden järjestelmissä. Tulevaa aikaa olisi voinut tulla myönnettäväksi EU-maassa asumisen perusteella, vaikka oikeus ei olisi enää Suomessa voimassa (HE 118/1995 vp).

Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa tulevan ajan edellytys säilyi edelleen, mutta työsuhdeaikojen sijaan edellytettiin 17 455,15 euron (vuoden 2017 tasossa) työansioita työkyvyttömyyseläketapahtumaa edeltävän 10 vuoden aikana. Tämän katsottiin euroina vastaavan edellä mainittua tulevan ajan kuuden kuukauden työsuhteeseen liittämisen sääntöä. (HE 242/2002 vp.)

Tulevan ajan ansioedellytys säilyy vuoden 2017 jälkeenkin. Vaikka vuodesta 2017 alkaen eläkkeen karttaminen on mahdollista 17 ikävuodesta alkaen, ei tulevan ajan oikeutta kuitenkaan ole työntekijöillä ennen 18 vuoden ikää, eikä alle 18-vuotiaana ansaittuja ansioita oteta huomioon tulevan ajan ansiossa. Tulevan ajan laskennan 18 vuoden ikäraja suojaa nuorena työkyvyttömäksi tulevia matalien palkkojen tulevan ajan ansiota heikentävältä vaikutukselta, sillä alle 18-vuotiaiden ansiot perustuvat usein kesätöihin.

Tulevan ajan eläkkeen karttuminen ja pituus

Tulevan ajan tasoon vaikuttavat tulevan ajan karttumisprosentit (ks. taulukko 2.2), tulevan ajan pituus ja tulevan ajan ansioiden laskentatapa. Vuoteen 1994 asti työkyvyttömyyseläkkeen karttumissäännökset eivät eronneet vanhuuseläkkeen

karttumissäännöksistä. Vuodesta 1994 alkaen eläkettä karttui työstä 2,5 prosenttia 60 ikävuoden täyttämivuoden alusta lähtien. Tulevan ajan karttumisprosentit pysyivät kuitenkin 1,5 prosentissa 65 vuoden ikään asti. Työkyvyttömyyseläkekarttumaan saattoi näin tulla viiden prosenttiyksikön vaje sellaiseen henkilöön verrattuna, joka jatkoi vanhuuseläkkeelle asti työssä. Vanhuuseläkkeelle asti työskentelevällä oli lisäksi mahdollisuus korottaa ansiotasoaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä pidempään.

Vuonna 1996 tulevan ajan karttumisprosentit muuttuivat siten, että alle 50-vuotiaana karttumisprosentti oli 1,5. Ikävuosien 50 ja 60 välillä se oli 1,2 ja ikävuosien 60 ja 65 välillä 0,8. Näin eroa vanhuuseläkkeen laskentaan tuli yhä enemmän. Hallituksen esityksen mukaan (HE 118/95 vp) yksi syy muutokseen oli se, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirtynyt saattoi aiemmin olla edullisemmassa asemassa kuin eläkeikään saakka työssä pysyttelevä työntekijä. Kun karttumisprosentit olivat aiemmin samat tulevalta ajalta kuin työskentelystä, saattoi ajoissa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtynyt saada suuremman eläkkeen kuin sellainen työssä jatkanut, jonka työansio ei säilynyt aiemmalla tasolla. Työkyvyttömyyseläkkeen määräytymistä katsottiin olevan tarpeen näin heikentää, jotta työnteon jatkamisen kannusteet parantuisivat.

Vuonna 2005 tulevan ajan karttumisprosentti muuttui siten, että se oli koko 50 ikävuoden jälkeiseltä ajalta 63 vuoden ikään 1,3 prosenttia. Karttumisprosentit muutettiin siksi, että tulevan ajan laskennan pääteikä aleni joustavan eläkeikämuutoksen vuoksi 65 ikävuodesta 63 ikävuoteen. Lopputulos oli tulevan ajan kokonaiskarttumaprocentin osalta lähes sama kuin ennen uudistusta.

Vuonna 2010 työkyvyttömyyseläkkeen tasoa kuitenkin korotettiin nostamalla tulevan ajan karttumisprosentti takaisin 1,5:een. Korotuksen taustalla oli se, että työkyvyttömyyseläkkeiden taso oli laskenut verrattuna muihin eläkelajeihin. Samalla elinaikakertoimen määräytymistä työkyvyttömyyseläkkeiden jälkeisissä vanhuuseläkkeissä lievennettiin. (HE 68/2009 vp.)

Vuoden 2017 uudistuksessa tulevan ajan karttumisprosentti säilyi entisellään, mutta tulevan ajan pääteikä nousi. Vuosina 1954–1964 syntyneiden ikäluokkien pääteikä on sama kuin heidän laissa säädetty ikäluokkansa alin eläkeikä, joka on 63 ja 65 vuoden iän välillä. Vuonna 1965 tai sen jälkeen syntyneiden pääteikä on lähimmän ikäluokan vahvistettu alin eläkeikä eläketapahtumahetkellä. Niin kauan kunnes jokin 65:stä poikkeava eläkeikä vahvistetaan, näiden ikäluokkien pääteikä on 65 vuotta. Se tarkoittaa nuorten työkyvyttömyyseläkkeen tason nousua, koska tulevan ajan eläkettä kartuttava aika pitenee. Julkisella puolella tulevan ajan eläke lasketaan joko ikäluokan alimpaan eläkeikään

tai eroamisikään tai alempaan ammatilliseen eläkeikään, jos henkilö on sellaisen 1990-luvulla valinnut.

Vuonna 2027 työkyvyttömäksi tuleville aletaan soveltaa elinaikakerrointa koko työkyvyttömyyseläkkeeseen, mikä puolestaan alentaa alkavan työkyvyttömyyseläkkeen tasoa. Elinaikakerroin on kuitenkin vuodesta 2027 alkaen vaikutukseltaan lievempi nykyiseen laskentatapaan verrattuna. Koska tulevan ajan pääteikä nousee vuoden 2027 jälkeen alimman vahvistetun eläkeiän noustessa, elinaikakerroimen muutos ja soveltaminen koko eläkkeeseen tasapainottaa työkyvyttömyyseläkkeiden kustannusten nousua ja sovittaa työkyvyttömyyseläkkeen paremmin linjaan vanhuuseläkkeiden laskennan kanssa.

Taulukko 2.2.

Tulevan ajan karttumisprosentit.

Vuosi/Ikä	< 50 vuotta	50–59 vuotta	60 vuotta– (pääteikä)
–1994	1,5	1,5	1,5 (65 v.)
1994–1995	1,5	1,5	1,5 (65 v.)
1996–2004	1,5	1,2	0,8 (65 v.)
2005–2009	1,5	1,3	1,3 (63 v.)
2010–2016	1,5	1,5	1,5 (63 v.)
2017–	1,5	1,5	1,5 (Ikäluokan alin eläkeikä / eläkeikä eläketapahtumavuonna)

Tulevan ajan ansio

Koska ansioita ei ole, tulevalta ajalta karttuva eläke ei voi perustua tulevaan aikaan kohdistuviin todellisiin ansioihin. Eläkkeen määräytymisen peruste on siksi löydettävä muualta. Työeläkejärjestelmässä tulevan ajan karttumisen ansio-peruste haetaan henkilön omasta työurasta työkyvyttömyyttä edeltävältä ajalta.

Ennen vuotta 2005 tulevan ajan eläkkeen perusteena oleva ansio määräytyi TEL-tyyppisissä työsuhteissa ja yrittäjäsuhteissa samoin kuin ansaitussa eläkkeessä. Tuleva aika liitettiin yleensä viimeiseen vähintään kuusi kuukautta jatkuneeseen työsuhteeseen. Tämä tarkoitti, että tulevan ajan ansiona käytettiin tämän työsuhteen eläkepalkkaa. Sääntöön oli useita poikkeuksia (ks. esim. Työeläkkeen laskentaopas 2000).

Vuodesta 2005 alkaen tulevan ajan ansio on viiden eläketapahtumavuotta edeltävän kalenterivuoden keskikuukausiansio, kun ansaittuun eläkkeeseen otetaan mukaan koko työuran ansiot. Tämä muutos tehtiin siksi, että koko työ-

uran ansio ei voinut edustaa työkyvyttömyyden takia poisjäävää ansiota. Näin tulevan ajan ansion laskenta ensimmäistä kertaa erotettiin ansaitun eläkkeen laskennassa käytettävästä ansiosta.

Tulevan ajan ansioon lasketaan vuodesta 2005 alkaen mukaan työansioiden lisäksi myös sosiaalivakuutusetuksien eli niin sanottujen palkattomien aikojen ansioperusteet ja mahdolliset edellisten päättäneiden eläkeaikojen tulevan ajan ansiot, jos näitä osuu viiden vuoden tarkasteluajalle. Näin palkattomat ajat eivät jätä aukkoa tarkastelu aikaan. Tulevan ajan ansiota ei kuitenkaan lasketa pelkistä palkattomien aikojen ansioperusteista, vaan edellytys on, että henkilöllä on myös työansioita.

Tulevan ajan ansioon mukaan luettavista viiden vuoden ansioista lasketaan keskikuukausiansio jakamalla ansiot 60 kuukaudella. Koska aivan vähäinenkin työansio viiden vuoden ajalta voi tuoda tulevan ajan eläkkeen, tulevan ajan eläkettä voi aikaisempaa useammin sisältyä työkyvyttömyyseläkkeisiin, mutta niiden taso voi olla alhaisempi kuin aikaisemmin. Mitä kauempana viimeinen työskentely on työkyvyttömäksi tulohetkestä, sitä vähemmän ansioita on viiden työkyvyttömyyttä edeltävän vuoden aikana, ja sitä pienempi on myös tulevan ajan eläkeosa. Vuoden 2005 muutoksen tarkoituksena ei ollut heikentää eläketurvaa, vaan tehdä siitä vähemmän satunnaisesti määräytyvä (HE 242/2002 vp). Tämä saattoi parantaa tai heikentää alkavien eläkkeiden tasoa.

Muutos tuli asteittain voimaan siten, että ensimmäisen kerran uuden säännön mukaisia tulevan ajan eläkkeitä laskettiin, kun työkyvyttömyyseläketapahtuma oli vuonna 2006. Tällöin tulevan ajan ansio laskettiin vuosien 2005 ja 2004 ansioiden keskiarvona. Vuoden 2004 ansiona käytettiin sitä vuosiansiota, jonka mukaan työkyvyttömyyseläke olisi laskettu, jos henkilö olisi tullut työkyvyttömäksi 31.12.2004. Tällaisella henkilöllä saattoi siis tulevan ajan ansioon vaikuttaa jopa 11 vuoden ansiot. Vuoden 2004 ansioita ei käytetty enää tulevan ajan eläkkeen laskennassa, kun ansioita oli vuodesta 2005 alkaen viisi vuotta eli silloin, kun eläketapahtuma oli vuonna 2010 tai sen jälkeen. (Työeläkelakipalvelu: Tulevan ajan ansio, soveltamisohje.)

Vuoden 2017 uudistuksessa sekä karttuneen eläkkeen että tulevan ajan osuus nousi, koska työntekijän työeläkevakuutusmaksua ei enää vähennetä vuodesta 2017 alkaen ansaituista eläkkeen perusteena olevista ansioista. Lisäksi nuorena työkyvyttömäksi tulevien eläkkeen taso suojattiin (ks. edellä).

Tulevan ajan eläkkeen laskennan periaate korvata työkyvyttömyydestä aiheutuvaa ansionmenetystä voi olla ongelmallinen tietyissä tilanteissa. Kun työkyvyttömyys aiheutuu yhtäkkisestä ja yllättävästä sairaudesta tai tapaturmas-

ta, on luonnollista olettaa, että ilman työkyvyttömyyttä työntekijä olisi työskennellyt vanhuuseläkeikään asti samalla intensiteetillä kuin työkyvyttömyystapahumaan asti. Tällöin tulevan ajan ansio vastannee hyvin poisjäävää ansiota. As-teittain etenevän sairauden johdosta työkyky ja tätä kautta ansiot voivat vähen-tyä ennen eläketapahtumaa. Silloin tulevan ajan ansio ja eläke voivat määräy-tyä ainakin osittain alentuneiden ansioiden pohjalta. Voidaan ajatella, että tämä on myös vakuutusperiaatteen mukaista, sillä todennäköisesti tuleva työ- ja an-saintakyky eivät vastaisi aikaisempaa terveen ajan ansiotasoa. Usein työkyvyt-tömyys seuraa pitkäaikaisen työttömyyden jälkeen (Laaksonen ym. 2014). Hei-kentyvä ansiotaso voi myös kannustaa hakeutumaan mahdollisimman aikaises-sa vaiheessa eläkkeelle.

Nuorten tai vähän tarkasteluajalla työskennelleen tulevan ajan ansio

Ennen vuotta 2005, jos neljää työkyvyttömyyttä edeltävää ansiovuotta ei ollut, tulevan ajan ja ansaitun eläkkeen eläkepalkka laskettiin kolmen vuoden aika-na kestäneestä työsuhteesta kahden parhaan vuoden ansioiden keskiarvona. Jos työskentelyä oli vain kahden tai yhden vuoden aikana, eläkepalkka oli koko työsuhteen eläkepalkka. (Ks. Työeläkkeen laskentaopas 1996.)

Vuoden 2005 uudistuksen jälkeen työkyvyttömäksi tulovuoden eli eläke-tapahtumavuoden ansioita ei pääsääntöisesti lasketa tulevan ajan ansioon. Jos työansioita on vain eläketapahtumavuonna ja/tai sitä edeltävänä vuonna, voi-daan eläketapahtumavuoden ansiot kuitenkin ottaa huomioon.

Toinen poikkeus on alle 23-vuotiaana työkyvyttömäksi tuleva, jolla ei ole viit-tä vuotta vakuuttamisaikaa työeläkejärjestelmän piirissä. Nuoren henkilön tule-van ajan tarkasteluajana, jolta ansio lasketaan, käytetään sitä aikaa, jonka hän olisi ehtinyt olla työeläkevakuutettuna. Se lasketaan 18 vuoden iän täyttämistä seuraavan kuukauden alusta työkyvyttömyyseläkkeen eläketapahtumakuukau-den loppuun. Tulevan ajan ansio on tarkasteluajan työansioden määrä jaettuna tarkastelu aikaan sisältyvien kuukausien lukumäärällä. Jakajassa kuukausia voi olla enintään 60, vaikka ansioita olisi pidemmältä ajalta. Nuorten tulevan ajan laskentasääntö säilyi vuoden 2017 uudistuksessa samanlaisena.

Lapsenhoitoaika ja tulevan ajan ansio

Lapsenhoitoajan eläkettä heikentävä vaikutus on pyritty kompensoimaan eläk-keen perusteena olevassa ansiossa jo 1980-luvulta lähtien (Koskenvuo 2016). Ennen vuoden 2005 uudistusta lapsenhoitoaika vähennettiin eläkepalkan las-kentaan mukaan luettavasta ajasta, joten se ei alentanut eläkepalkan tasoa, ei-

kä myöskään ansaittua eikä tulevan ajan eläkettä. Lapsenhoitoaika myös piden-
si aikaisemmin mainittua jälkikarenssiaikaa (ks. Tulevan ajan edellytys, s. 34)
enintään yhdeksällä vuodella, jos eläkkeensaajalla oli hoidettavana koko ajan
alle kolmevuotias lapsi.

Vuoden 2005 uudistuksen jälkeen lapsenhoitovuodet voidaan vähentää tu-
levan ajan ansiota laskettaessa, eivätkä ne siten alenna tulevan ajan ansiota.
Sääntöä sovelletaan kuitenkin vain, jos sillä on vähintään 20 prosentin vaiku-
tus lopulliseen eläkkeeseen. Tulevan ajan ansio lasketaan sellaisten vuosien an-
sioiden keskiarvona, joina ei ole lapsenhoitoaikaa. Vuosia, joihin ei sisälly lap-
senhoitoaikaa, voidaan etsiä keskiarvon laskentaan enintään kymmenen vuo-
den takaa. Sääntö voi johtaa siihen, että kaukaisimmillaan tulevan ajan ansio
voidaan laskea kymmenen vuoden takaa olevasta työansioista. Tämä sääntö tuli
asteittain voimaan 2005 uudistuksesta lähtien. Tämä tarkoittaa, että siirtymä-
kaudella lapsenhoitoaika voitiin ottaa huomioon vuoden 2004 tulevan ajan an-
sioon luettavassa eläkepalkassa vuoden 2004 säännösten mukaan ja vuodes-
ta 2005 alkaen uuden säännön mukaan, jolloin useamman lapsen vanhemmalla
saattoi tulla sovellettavaksi hyvinkin kaukainen palkka vielä vuoteen 2014 asti.

Vuoden 2005 uudistuksessa eläkettä alkoi karttua myös kotihoidon tuen saami-
sen ajalta työeläkelaeissa säädetyn kiinteän ansioperusteen mukaan (727,29 e/kk
v. 2017). Vuosina 2005–2009 tätä valtion rahoittamaa etuutta (VEKL)⁴ ei otet-
tu huomioon lainkaan tulevan ajan ansiossa. Vuonna 2010 tulevan ajan ansio-
ta parannettiin nuorilla siten, että VEKL:n ansioperuste alettiin ottaa huomioon
kaksinkertaisena ansaittua eläkettä kartuttavaan ansioon verrattuna. Tämä ko-
rotti erityisesti nuorten työkyvyttömyyseläkettä. Muutos tehtiin, koska erityises-
ti nuorten eläketurvan matala taso herätti huolta (HE 68/2009 vp).

2.4 Työkyvyttömyyseläke kansaneläkejärjestelmästä

2.4.1 Kansaneläke ja takuueläke

Kansaneläkkeen täysi määrä on 628,85 euroa kuukaudessa yksin asuvalla ja
557,79 euroa kuukaudessa puolisoilla vuonna 2017. Kelan eläkkeet ovat työ-
eläkevähenteisiä; kun työeläke ylittää 55,54 euron rajatulon, kansaneläke pie-
nenee 50 sentillä jokaista rajan ylittävää työeläke-euroa kohti. Kansaneläkettä

⁴ Laki valtion varoista suoritettavasta eläkkeen korvaamisesta alle kolmivuotiaan lapsen hoidon tai opiske-
lun ajalta 27.6.2003/644.

ei makseta, jos puolison kanssa asuvan muut eläketulot ovat 1 157,71 tai yksin asuvan 1 299,88 euroa kuukaudessa tai enemmän vuonna 2017. Kansaneläkkeen määrään vaikuttaa myös asumisaika Suomessa. Jos henkilö on asunut Suomessa alle 80 prosenttia 16 vuoden iän täyttämisen ja eläkkeen alkamisen tai 65 vuoden täyttämisen välisestä ajasta, suhteutetaan kansaneläke Suomessa asuttuun aikaan. Kelan maksama täysin työeläkevähenteinen takuueläke vuodesta 2011 alkaen takaa, että täyttä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan kuitenkin vähintään 760,26 euroa kuukaudessa vuonna 2017. Kansaneläkkeisiin on lisäksi tehty tasokorotuksia (ks. luku 2.5). (Knuuti & Ritola 2017.)

Ennen vuotta 1996 kaikille eläkkeensaajille maksettiin vähintään pohjaosan suuruinen kansaneläke, jonka määrä vuonna 1995 oli 445 markkaa kuukaudessa (noin 75 e/kk). Vuoden 1996 alusta toteutettu uudistus, jossa pohjaosa ja eläketulovähenteinen lisäosa yhdistettiin yhdeksi eläketulovähenteiseksi kokonaisuudeksi, koski ensin uusia eläkkeitä, mutta laajennettiin vuodesta 1997 maksussa oleviin eläkkeisiin. Sen jälkeen pohjaosaa leikattiin vuosittain, kunnes kansaneläkettä ei enää maksettu vuoden 2000 jälkeen, jos työeläke oli riittävän suuri.

2.4.2 Vammaisetuudet ja asumistuki

Kansan- ja takuueläkkeen lisäksi Kela myöntää hoitotukea ja asumistukea. Eläkkeensaajan hoitotukea maksetaan kolmentasoisena riippuen eläkkeensaajan tarvitseman ulkopuolisen avun tarpeesta. Verotonta hoitotukea voidaan maksaa myös pelkän työeläkkeen saajalle, eivätkä tulot ja omaisuus vaikuta siihen. Hoitoavun tarpeessa oleville muille kuin eläkkeensaajille maksetaan hoitotuen sijaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea. Koska työeläkejärjestelmästä osatyökyvyttömyyseläkettä saava ei yleensä ole oikeutettu Kelan eläkkeeseen, maksetaan osatyökyvyttömyyseläkkeensaajalle tarvittaessa vammaistukea. Verotonta vammaistukea maksetaan myös kolmentasoisena, mutta euromäärät ovat korkeampia kuin eläkkeensaajan hoitotuen. Myöskään vammaistukeen eivät tulot ja omaisuus vaikuta.

Kela myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloisen eläkkeensaajan asumiskustannuksiin. Asumistukeen vaikuttavat tulot ja omaisuus sekä asumiskustannusten määrä. Koska osatyökyvyttömyyseläkkeensaaja ei Kelan kannalta katsoen ole eläkkeensaaja, myönnetään osatyökyvyttömyyseläkkeensaajalle tarvittaessa yleistä asumistukea, jota maksetaan muille kuin eläkkeensaajille. Yleinen asumistuki on määrältään pienempi kuin eläkkeensaajan asumistuki.

Vuonna 2008 tehtiin kansaneläkelain kokonaisuudistus, jolloin asumistuki ja vammaisetuudet siirtyivät omiin lakeihinsa. Samassa yhteydessä poistettiin

kuntakalleusluokitus, joka tarkoitti aikaisemmin alemmassa kuntakalleusryhmässä oleville 20 euron tasokorotusta eläkkeisiin. Kansaneläkettä korotettiin lisäksi kaikilla 20 eurolla.

2.5 Työkyvyttömyyseläkkeen tason ylläpitäminen

Työ- ja kansaneläkkeitä tarkistetaan vuosittain omilla indekseillään. Työeläkejärjestelmän indeksien laskentatapaa on muutettu useaan otteeseen. Kansaneläkejärjestelmässä on indeksitarkistusten lisäksi tehty erillisiä tasokorotuksia. Taulukossa 2.3 on esitetty käytössä olleet indeksit eri aikoina. Maksussa oleviin työkyvyttömyyseläkkeisiin on tehty myös muita eläkkeen tasoon vaikuttavia muutoksia.

Taulukko 2.3.

Eläkejärjestelmän indeksit ja niiden käyttö.

	Painot (hintojen muutos – ansioiden muutos)	Maksettavan eläkkeen tarkistus	Eläkkeen perusteena olevien ansioiden ja/tai lain rahamäärien tarkistus
TEL-indeksi	0 – 100	1962–1976	1962–1976
TEL-puoliväli-indeksi	50 – 50	1977–1995	1977–2013
Työikäisen indeksi (alle 65-v.)	50 – 50	1996–2004	1996–2004
Eläkeikäisen indeksi (65-v. +)	80 – 20	1996–2004	1996–2004
Työeläkeindeksi	80 – 20	2005–	-
Palkkakerroin	20 – 80	-	2005–
Kansaneläkeindeksi	100 – 0	1957–	1957–

2.5.1 Työeläkejärjestelmän indeksien muutokset

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeitä, kuten kaikkia työeläkkeitä, ja eläkkeen laskentaan tarvittavia palkkoja tarkistettiin vuoteen 1976 asti palkkatason muutoksia sataprosenttisesti seuraavalla TEL-indeksillä. Eläkekarttumia ja vähimmäiseläkkeitä korotettiin vuonna 1975 takautuvasti, mikä tarkoitti sitä, että kaikkien karttumisprosentit muutettiin 1,0 prosentista 1,5 prosenttiin, myös maksussa olevissa eläkkeissä. Tasokorotukseen jälkeen maksussa olevia eläkkeitä sekä alkavien eläkkeiden määräytymiseen tarvittavia aikaisempien vuosien palkkoja alettiin vuodesta 1977 alkaen tarkistaa niin sanotulla 50–50 indeksillä eli TEL-puoliväli-indeksillä, jossa palkkojen ja hintojen muutokset vai-

kuttavat samalla painolla. (Yleiskirje 24/76; Laesvuori ym. 2009). Koska palkat nousevat yleensä nopeammin kuin hinnat, tämä heikensi indeksiä.

Indeksitarkistuksia ei tehty vuonna 1994 laman vuoksi (indeksin jäädytys). Pois jäänyttä indeksitarkistusta ei ole palautettu eläkkeisiin. Vuoden 1996 eläkeuudistuksessa erotettiin työikäisten ja eläkeikäisten indeksit toisistaan. Kaikki alle 65-vuotiaiden indeksitarkistukset tehtiin edelleen TEL-puoliväli-indeksillä, jota kutsuttiin työikäisen indeksiksi, kun yli 65-vuotiaiden indeksitarkistukset tehtiin eläkeikäisen indeksillä, jossa hintojen muutoksen vaikutus oli 80 prosenttia ja ansioiden 20 prosenttia. Työkyvyttömyyseläkkeitä tarkistettiin työikäisen indeksillä, koska työkyvyttömyyseläkkeitä maksettiin vain alle 65-vuotiaille. (Yleiskirje A 44/95.)

Vuodesta 2005 alkaen kaikkia maksussa olevia eläkkeitä on korotettu iästä riippumatta työeläkeindeksillä, joka on sama kuin edellä kuvattu eläkeikäisten indeksi. Muutos tehtiin siksi, että iän mukaan määräytyvä indeksitarkistus koettiin ongelmalliseksi eri-ikäisten yhdenmukaisen kohtelun näkökulmasta (HE 242/2002 vp). Alkavaa eläkettä laskettaessa ansiot tarkistetaan eläkkeen alkamisen tasoon palkkakertoimella, jossa ansiotason nousu otetaan huomioon 80-prosenttisesti ja hintojen muutos 20-prosenttisesti.

Työeläkeindeksin mukainen vuosikorotus on yleensä matalampi kuin eläkkeen perusteena olevia ansioita korottava palkkakerroin. Tämä muutos vaikuttaa erityisesti nuorten eläketurvaa heikentävästi, jos henkilö jää nuorena pysyvästi eläkkeelle. Puoliväli-indeksin heikennystä kompensoimaan kehitettiin työkyvyttömyyseläkkeeseen kertakorotus. Työkyvyttömyyseläkettä korotetaan, kun eläke on jatkunut viiden täyden kalenterivuoden ajan. Korotuksen suuruuteen vaikuttaa se, kuinka vanha eläkkeensaaja on korotushetkellä. Nuorimmilla eläkkeensaajilla (alle 32-vuotiaat) korotus on 25 prosenttia, jonka jälkeen korotus pienenee lineaarisesti yhdellä prosenttiyksiköllä iän noustessa yhdellä vuodella. Korotusta ei näin ollen tehdä enää 56-vuotiaille.

Kertakorotus ja indeksit säilyvät vuoden 2017 uudistuksessa ennallaan. Indeksien laskentaan tehtiin kuitenkin tekninen muutos; työntekijän työeläkevakuutusmaksua ei enää vähennetä ansiotason muutoksesta seuraavan vuoden indeksia laskettaessa. Indeksien kehityksestä voit lukea lisää tämän teoksen luvusta 4.

2.5.2 Kansaneläkeindeksin muutokset ja kansaneläkkeen muut korotukset

Kansaneläkettä tarkistetaan vuosittain kansaneläkeindeksillä, joka lasketaan elinkustannusindeksin muutosten perusteella. Aika ajoin kansaneläkkeen ta-

soon on tehty tasokorotuksia. 1990-luvulla tasokorotuksia tehtiin vuonna 1991, jolloin muun muassa puolisoiden kansaneläkkeen tasoa korotettiin lähemmäs yksin asuvien tasoa. 2000-luvulla tasokorotuksia on tehty vuosina 2001, 2005, 2006 ja 2008. (Knuuti & Ritola 2017.)

Kuntien kalleusluokituksen mukaan määräytyvästä kansaneläkkeestä luovuttiin lisäksi vuonna 2008, jolloin kaikki kansaneläkettä saavat, jotka asuivat halvemmassa kuntaryhmässä, saivat eläkkeeseensä korotuksen ensimmäisen kalleusryhmän tasolle (Knuuti 2008). Takuueläke korotti vähimmäiseläkkeen 687,74 euron tasolle vuonna 2011.

Maksettava kansaneläke lasketaan kokonaan uudelleen vain silloin, jos työeläkkeen määrässä tapahtuu muita kuin indeksitarkistuksesta tai kertakorotuksesta johtuvia muutoksia. Kelan eläkkeiden indeksitarkistuksia on jätetty tekemättä vuosina 1994 ja 2010. Kansaneläkeindeksin pisteluku aleni hintojen laskun vuoksi vuonna 2016 ja vuonna 2017 sitä alennettiin poikkeusjärjestelyin. (Knuuti & Ritola 2017.)

Kansaneläkkeen rakenteen muuttuminen vuonna 1996 vähensi työeläkkeensaajien kansaneläkkeen osuutta. Tätä muutosta kompensoitiin verotuksen kevenyksillä. Myöhemmin työeläkkeitä korjattiin niillä, joilla poistunut pohjaosa oli pienentänyt maksettavaa työeläkettä (HE 62/2002 vp).

2.6 Vanhuuseläke työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen

2.6.1 Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi

Työkyvyttömyyseläke jatkuu vanhuuseläkkeenä, jos työkyvyttömyys jatkuu vanhuuseläkeikään asti. Työkyvyttömyyseläkkeen määräytymissäännöt on siksi sovitettava toimivaksi kokonaisuudeksi vanhuuseläkkeen määräytymissäännösten kanssa (HE 242/2002 vp). Työkyvyttömyyseläkkeen ja sen jälkeen myönnettävän vanhuuseläkkeen tason ei esimerkiksi ole perusteltua olla korkeampi kuin suoraan työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneen henkilön vanhuuseläkkeen tason, jos työurat ovat muutoin samankaltaiset. Toisaalta eläkkeen tason työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle siirryttäessä olisi hyvä pysyä mahdollisimman tasaisena.

Työkyvyttömyyseläke, joka jatkuu vanhuuseläkeikään asti, muuttuu samansuuruiseksi (osaeläke muuttuu täydeksi) vanhuuseläkkeeksi vanhuuseläkeiässä. Eläkkeensaajilla, joiden työkyvyttömyys on alkanut ennen vuoden 2017 uudistusta, työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi siinä iässä, johon asti

tulevan ajan eläkeosa on laskettu. Tulevan ajan eläkeosa on laskettu alimpaan vanhuuseläkeikään (63 tai 65 v.) tai julkisella puolella näitä alempaan ammattilliseen eläkeikään.

Vuonna 2017 tai sen jälkeen alkavan työkyvyttömyyden johdosta myönnettävä työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan oman ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeiässä. Vuoden 1964 jälkeen syntyneillä alle 62-vuotiaana työkyvyttömäksi tulevilla ei vielä työkyvyttömäksi tullessa ole vahvistettu oman ikäluokan eläkeikää. Siksi heillä tulevan ajan pääteikä on viimeisin vahvistettu alin vanhuuseläkeikä ja näin ollen jatkossa tulevan ajan eläke lasketaan eri ikään kuin missä tämä työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi. (Työeläkelakipalvelu: Oikeus vanhuuseläkkeeseen työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen, soveltamisohje.)

Kansaneläkkeen työkyvyttömyyseläke jatkuu samansuuruisena vanhuuseläkkeenä, jos työeläkkeessä ei tapahdu indeksitarkistusta tai kertakorotusta lukuun ottamatta muita muutoksia.

2.6.2 Työkyvyttömyyseläkkeen aikana ansaittu työeläke lisätään vanhuuseläkkeeseen

Vuodesta 2005 alkaen työkyvyttömyyseläkkeensaaja on kertakorotuksen lisäksi voinut korottaa tulevaa vanhuuseläkettään työskentelemällä työkyvyttömyyseläkkeensä aikana lain sallimissa rajoissa ja kartuttamalla siten lisää eläkettä. Työkyvyttömyyseläkkeen aikana ansaituista työansioista karttuu uutta eläkettä 1,5 prosenttia vuotta kohden. Työkyvyttömyyseläkkeen aikana ansaittu uusi eläke myönnetään siinä iässä, jossa työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi, jos työnteke on päättynyt.

Työkyvyttömyyseläkkeellä työskentely on kuitenkin rajoitettua. Jos työansiot jäävät alle 737,45 euroon kuukaudessa (v. 2017), niillä ei ole vaikutusta maksettavaan työkyvyttömyyseläkkeeseen (TyEdL)⁵. Täyttä työeläkettä maksetaan vielä, vaikka tämä ansioraja ylittyy, jos ansiot pysyvät alle 40 prosentissa aikaisemmasta tulevan ajan ansiosta. Osa-eläkkeen saajalla raja on 60 prosenttia. Jos eläkeaikaiset työansiot ylittävät 737,45 euroa kuukaudessa tai 60 prosentin rajan, työeläke jää lepäämään vähintään kolmeksi kuukaudeksi mutta enin-

⁵ Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä (TyEdL) säädettiin vuonna 2009 ensin ajalle 2010–2013. Lain määräaika on jatkettu kahteen otteeseen 31.12.2020 saakka. Ennen erillistä lakia työnteon vaikutuksesta työkyvyttömyyseläkkeen keskeyttämiseen säädettiin työeläkelaeissa ja lepäämisestä kansaneläkelaisissa.

tään kahdeksi vuodeksi. Kansaneläke jää aina lepäämään työansion ylittäessä 737,45 euroa kuukaudessa.

Työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke pysyy samoilla perusteilla määrättyinä aina, jos se alkaa uudestaan alle kahden vuoden lepäämisen jälkeen. Tämän voidaan ajatella olevan suojasäännös, joka mahdollistaa työkeilun. Näin pelko työkyvyttömyyseläkkeen lakkaamisesta tai huonontumisesta ei estä ansiotyöhön menemistä. Jos tulevaa aikaa sisältävä työkyvyttömyyseläke päättyy ja uusi eläke alkaa yli kahden vuoden päästä, päättyneeltä eläkeajalta karttuu myös uutta vanhuuseläkettä tulevan ajan palkan perusteella samalla karttumisprosentilla ja palkalla kuin päättyneen eläkkeen tulevalta ajalta.

2.7 Laskelma työeläkeuudistusten vaikutuksista

Seuraava esimerkkilaskelma havainnollistaa eläkeuudistusten vaikutuksia työkyvyttömyyseläkkeiden tasoon. Laskelma kuvaa 40-, 50- ja 60-vuotiaana työkyvyttömäksi tulneiden henkilöiden työkyvyttömyyseläkkeen tasoa kolmen eri ajankohdan työeläkesäännösten mukaan. Lähtöoletuksena on, että henkilöt ovat tulleet työkyvyttömäksi vuonna 2015. Vuonna 2015 voimassa olevien säännösten lisäksi eläkkeiden taso on laskettu vuoden 1990 (voimassa vuoteen 1996 asti) ja vuoden 2000 (voimassa vuoteen 2005 asti) vallinneiden sääntöjen mukaan. Vaikka tämän tutkimuksen myöhemmät empiiriset luvut käsittelevät ensisijaisesti 2000-luvulla työkyvyttömyyseläkettä saaneiden tulokehitystä, työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle ja 1990-luvun alkupuolella nuorella iällä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osalta myös vuoden 1990 säännöt ovat merkityksellisiä.

Laskelmat on tehty kaavamaisilla oletuksilla ajatuksella, että esimerkkihenkilöiden työurat ja palkkatasot olisivat edes jossain määrin myös tyypillisiä. Toisenlaisilla oletuksilla tulokset voisivat olla erilaiset. Laskelmat antanevat kuitenkin suuntaa siitä, miten säännösten muutos on voinut vaikuttaa eri-ikäisten työkyvyttömyyseläkkeensaajien työeläkkeen tasoon. Kuviossa 2.1 on esitetty tulokset esimerkkihenkilöiden työkyvyttömyyseläkkeiden määristä eläkkeen alkaessa ansaittuun työeläkkeeseen ja tulevan ajan eläkeosaan eroteltuna. Mukana on myös eläkkeen määrä 65 vuoden iässä, jolloin esimerkkihenkilöt ovat siirtyneet vanhuuseläkkeelle. Tarkemmat tulokset ja laskelmissa käytetyt oletukset on esitetty liitteessä 2.4.

Laskelmien perusteella voidaan havaita, että työeläkkeen määräytymissäännökset ovat heikentäneet eläkkeen tasoa. Muutos on ollut suurin vuosien 1990 ja 2000 sääntöjen välillä. Merkittävä ero esimerkkivuosien välillä on se, että vuoden 1990 säännöillä tulevan ajan eläke laskettiin 1,5 prosentin karttumisprosentilla. Lisäksi tuleva aika laskettiin 65 vuoden ikään asti. Vuonna 2000 karttumisprosentit porrastettiin alenevasti iän mukaan. Vuoden 2010 jälkeen tulevan ajan karttumisprosentit nostettiin takaisin 1,5:een, mutta vuoden 1990 säännöistä poiketen tuleva aika laskettiin vain 63 vuoden ikään asti. Vuonna 1990 tulevan ajan eläkepalkka laskettiin myös neljästä viimeisestä työsuhdevuodesta kahden parhaan ansiovuoden keskiarvona, kun vuonna 2000 mukana on ollut jo kuuden vuoden keskiansio ja viimeisten säännösten mukaan viiden vuoden keskiansio.

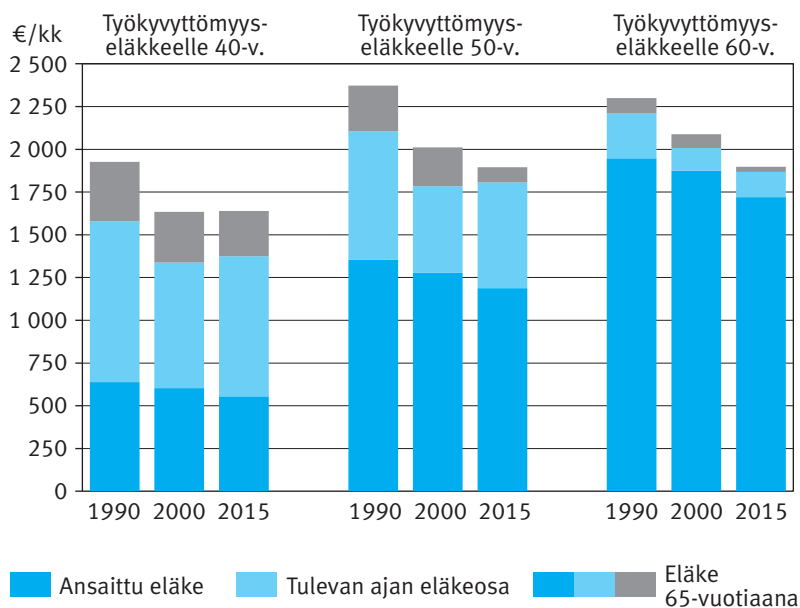
Ansaittuun eläkkeeseen vaikuttavat puolestaan vuonna 1996 aloitettu työntekijän työeläkevakuutusmaksun vähentäminen eläkkeen perusteena olevista ansioista. Viimeisimpien säännösten mukaan ansaittua alkavaa eläkettä pienentää lisäksi elinaikakerroin. Vuonna 1990 alkavan eläkkeen tasoa ei vielä alentanut kumpikaan edellä mainituista. Lisäksi ansaitussa eläkkeessä vaikuttaa paljon eläkepalkan laskentatapa. Kun vuoden 1990 säännöillä koko eläke laskettiin käytännössä kahden vuoden keskikuukausiansiolla, on vuonna 2015 ansaittu eläke käytännössä laskettu 20 viimeisen vuoden keskiansion perusteella.

Eri vuosien säännösten vaikutukset ovat hieman erilaisia riippuen työkyvyttömyksituloiästä. Tulevan ajan eläkeosan laskentasäännöillä on odotetusti suurempi merkitys nuorempana työkyvyttömäksi tulevalla henkilöllä kuin vanhempana. Nuorena työkyvyttömäksi tulevilla on vuoden 2015 säännösten mukaan nähtävissä hieman eläketason parannusta aikaisempaan tarkasteluvuoteen verrattuna, koska tulevan ajan eläkkeen laskentaan on tehty vuonna 2010 parannuksia. Lähellä eläkeikää työkyvyttömäksi tulleilla suurin osa eläkkeestä koostuu ansaitusta eläkkeestä, joten tulevan ajan parannukset eivät näy siellä.

Työkyvyttömyyseläkkeen jälkeiseen vanhuuseläkkeen tasoon vaikuttaa erityisesti eläkkeiden tarkistamisessa käytettävä indeksi, joka on jokaisessa uudistuksessa heikentynyt (ks. luku 2.5). Suurimmat erot ovat vuoden 1990 säännösten ja myöhempien säännösten välillä. Vanhimmassa ikäryhmässä indeksoinnin merkitys on luonnollisesti melko pieni.

Kuvio 2.1.

Työkyvyttömyyseläke esimerkkihenkilöillä vuosien 1990, 2000 ja 2015 työeläkesäännösten mukaan.

2.8 Yhteenveto ja pohdintaa

Vaikka työkyvyttömyyseläkkeet ovat olleet eläkelaeissa periaatteiltaan samankaltaisina alusta asti, on muutoksia tullut niin etuuslajeihin kuin määräytymisperusteisiin. Eläke-etuuksien tasoon on tehty sekä eläketasoa parantavia että heikentäviä muutoksia. Vuosina 1996–2005 voimassa olleiden säännösten voimassa olleen heikoimmat alennettuine tulevan ajan karttumisprosentteineen. Vaikka vuodesta 2010 alkaen työkyvyttömyyseläkkeiden tasoon on taas kiinnitetty enemmän huomiota, kun kertakorotukseen, tulevan ajan ansioon ja karttumisprosentteihin on tehty parannuksia, antaa edellä oleva esimerkkilaskelma viitteitä siitä, että uudistusten kokonaisvaikutus on ollut eläketasoa alentava. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen voidaan arvioida kuitenkin parantavan työkyvyttömyyseläkkeen tasoa välittömästi edeltäviin säännöksiin verrattuna.

Mahdollisuus uuden eläkkeen kartuttamiseen eläkkeen aikana on lisännyt keinoja parantaa vuoden 2005 jälkeen työkyvyttömyyseläkkeen jälkeistä vanhuuseläkettä. Täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä työskenteleviä oli 11 prosent-

tia ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevista lähes 80 prosenttia teki työtä vuonna 2014 (Kannisto 2016).

Työkyvyttömyyseläke on aiemmin voinut olla vaihtoehto muiden varhaiseläkkeiden kanssa. Näiden etuuksien muutokset ovat voineet vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeellesiirtymishalukkuuteen ja sitä kautta työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen tasoon. Esimerkiksi vuoden 2005 uudistuksessa työttömyyseläke poistettiin kokonaan vuonna 1950 tai sen jälkeen syntyneiltä. Se kuitenkin korvattiin niin sanotulla lisäpäiväraha-oikeuden jatkamisella työttömyysvakuutusjärjestelmässä. Työttömyysturvan lisäpäivillä oleva on voinut saada vähentämättömän vanhuuseläkkeen jo 62-vuotiaana. Tämä oikeus on vielä ennen vuotta 1958 syntyneillä. Kansaneläkejärjestelmästä voivat vuonna 1958–1961 syntyneet saada vähentämättömän vanhuuseläkkeen vielä 64-vuotiaana. Työttömyysputken ikärajan muutoksilla on voinut olla vaikutuksensa työttömien työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen ja sitä kautta työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräiseen tasoon.

Osa-aika-eläke on voinut myös olla vaihtoehtoinen eläkemuoto osittain työkyvyttömälle. Osa-aika-eläkkeen ikärajat ovat eläkemuodon voimassaolon aikana vaihdelleet, aluksi 60:stä 58 ikävuoden kautta 56 ikävuoteen ja takaisin nykyiseen 61 vuoteen. Osa-aika-eläkkeeseen tehtiin vuonna 1998 sen jälkeistä työkyvyttömyyseläkettä koskeva parannus, jolloin myös osa-aika-eläkesuhteeseen voitiin liittää tuleva aika samoin kuin työsuhteeseen. Näin osa-aika-eläkkeelle siirtyminen ei heikentänyt osa-aika-eläkkeellä olevan työkyvyttömyysturvaa verrattuna kokoaikatyössä jatkaneeseen. Osa-aika-eläkkeelle siirtyneillä on ollut takanaan pitkät työurat, joten jos työkyvyttömiä on ohjautunut osa-aika-eläkkeelle työkyvyttömyyseläkkeen sijaan, on se voinut vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen tasoon (Takala & Hietaniemi 2008).

Osa-aika-eläke korvattiin osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä vuoden 2017 alusta. Eläkelaji on osoittautunut heti alussa hyvin suosituksi, kun jo neljän ensimmäisen kuukauden aikana runsaat 5 600 henkilöä oli ottanut osittaisen vanhuuseläkkeen (Suomen työeläkkeensaajat 2017). ETK:n taloustutkimuksella teettämän kyselyn mukaan vain kolmannes osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ottaneista on vähentänyt työntekoaan ja hyvin pieni osa on lopettanut työnteen kokonaan (Järnefelt 2017). Joillain heistä saattaa olla takanaan jonkin asteinen työkyvyttömyys. Työkyvyttömyyden ja osittaisen vanhuuseläkkeen mahdollinen kytkös vaatisi tarkempaa jatkotutkimusta.

Vuoden 2017 uudistus on vasta tullut voimaan, mutta hallitusohjelmaan on kirjattu jo mahdollisia uusia muutoksia työkyvyttömyyseläkkeisiin. Hallitus-

ohjelmassa todetaan, että sosiaaliturvajärjestelmää selkeytetään osatyökykyisten työllistymistä kannustavaksi ja edistäväksi. Tämä tarkoittaa, että työkyvyttömyyseläkkeen aikaisen ansiotulon ansaitsemisen kannustinloukkuja poistetaan, millä myös voi olla vaikutuksia työkyvyttömyyseläkkeisiin. (Valtioneuvoston kanslia 2015.)

Lähteet

Hallituksen esitykset:

HE 26/1993 vp (Joustavaa eläkeikäjärjestelmää koskevan lainsäädännön tarkistaminen)

HE 118/1995 vp (Vuoden 1996 eläkeuudistus)

HE 62/2002 vp (Työeläkkeiden tarkistaminen pohjaosan poiston vuoksi)

HE 242/2002 vp (Vuoden 2005 eläkeuudistus)

HE 68/2009 vp (Ns. Sosiaaliturvauudistus 2010)

HE 16/2015 vp (Vuoden 2017 eläkeuudistus)

Järnefelt, N. (2017) Kysely osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeiden ottaneille. <http://www.etk.fi/tiedote/kolmasosa-osittaisen-elakkeen-ottaneista-ilman-tyota/> Viitattu 14.6.2017.

Kannisto, J. (2016) Eläkkeellä ja työssä. Tilasto eläkeläisten työnteosta vuosina 2007–2014. Eläketurvakeskuksen tilastoja 09/2016: Helsinki.

KEL (2007) Kansaneläkelaki 11.5.2007/568. <http://www.finlex.fi>.

Kela (2009) Osatyökyvyttömyyseläke kansaneläkkeeseen – toteuttamisvaihtoehtoja ja havaintoja eläkejärjestelmän kokonaisuuden kannalta. Muistio 1.10.2009. Kela: Helsinki.

Kela (2017) www.kela.fi/sairauspaivarahat. Viitattu 8.2.2017.

Kirkko-Jaakkola, M. (2015) Eläkkeensaajan verotus ja ostovoima 2000 – 2015. Verotietoa 73. Veronmaksajat: Helsinki.

Knuuti, J. & Ritola, S. (2017) Kokonaiseläke 2017. Katsaus työeläkkeen, kansaneläkkeen ja verotuksen määräytymiseen. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2017: Helsinki.

Knuuti, J. (2008) Kokonaiseläke 2008: Työeläke, kansaneläke ja verotus. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2008:1: Helsinki.

Koskenvuo, K. (2016) Perhevapaiden vaikutus eläkkeeseen 1980-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Haataja, A. & Airio, I. & Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) Lau-lu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Kela: Helsinki.

Laaksonen, M. & Blomgren, J. & Gould, R. (2014) Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairauspäiväraha-, kuntoutus- ja työttömyyshistoria: rekisteripohjainen tarkastelu. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2014: Helsinki.

Laesvuori, A. & Risku, I. & Knuuti, J. & Keski-Heikkilä, S. & Uusitalo, H. (2009) Työeläkkeiden indeksisuoja TEL:stä TyEL:iin. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:1 Helsinki.

Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä (voimassa 31.12.2020 saakka) 9.10.2009/738, Eläketurvakeskuksen säädöspalvelu. <http://www.saadospalvelu.fi>

Laki valtion varoista suoritettavasta eläkkeen korvaamisesta alle kolmivuotiaan lapsen hoidon tai opiskelun ajalta 27.6.2003/644, Eläketurvakeskuksen säädöspalvelu. <http://www.saadospalvelu.fi>

Rissanen, J. & Grönlund, H. & Herrlin, O. & Kouvonen, K. & Levander, M. & Lilius, S. & Mannonen, H. & Mustonen, P. & Perälehto-Virkkala, A. & Suotunen, U. (2017) Työeläke. Finva: Helsinki.

STM (2013) Osatyökykyiset työssä – toimintaohjelma: Osatyökykyisten työllistymistä edistävien säädösmuutostarpeiden ja palvelujen arviointi. STM raportteja ja muistioita 2013:97: Helsinki.

Suomen työeläkkeensaajat (2017) Kuukausitilasto, toukokuu 2017. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2017. http://www.etk.fi/wp-content/uploads/Kuukausitilasto_1705_FI.pdf

Takala, M. & Hietaniemi, M. (2008) (toim.) Osa-aikaeläke ja eläkeuudistuksen tavoitteet. Eläketurvakeskuksen raportteja 2008:2: Helsinki.

Työeläkelakipalvelu (2017) <http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi> (soveltamisohjeet ja yleiskirjeet), viitattu 8.2.2017:

Elinaikakerroin työkyvyttömyyseläkkeessä, soveltamisohje 1.1.2017. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=855&navigation_history=200001&scroll=342

Elinaikakertoimen arvot, soveltamisohje 18.11.2016. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=309644&navigation_history=200001&scroll=684

Oikeus vanhuuseläkkeeseen työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen, soveltamisohje 1.1.2017. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=308322&navigation_history=200001&scroll=684

Tulevan ajan ansio, soveltamisohje 1.1.2005. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?archive_document_id=4921

Työkyvyttömyyseläke-soveltamisohjeisto, voimassaoloaika 1.1.2017–.
https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/folder.faces?folder_id=200052&navigation_history=200001&scroll=0

Yleiskirje 23/72 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työntekijäin eläkelain, lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain, maatalousyrittäjien eläkelain ja yrittäjien eläkelain sekä invalidirahalain muuttamisesta (osaeläke) (9.10.1972)

Yleiskirje 24/76 Indeksitarkistus ja vähimmäistason korotukset (31.8.1976)

Yleiskirje 1/82 Laki rintamaveteraanien varhaiseläkkeestä ja eräitä siihen liittyviä lakeja (14.1.1982)

Yleiskirje 23/85 Joustava eläkeikäjärjestely (29.5.1985)

Yleiskirje 36/85 Yksilöllisen varhaiseläkkeen soveltamisohjeet (16.10.1985)

Yleiskirje A 27/88 Joustavat eläkeiät julkiselle sektorille (24.10.1988)

Yleiskirje A 17/91 Kuntoutusta koskevat soveltamisohjeet (6.6.1991)

Yleiskirje A 27/95 Työeläkeuudistus 1996 (3.10.1995)

Yleiskirje A 44/95 Indeksitarkistus 1.1.1996 alkaen (19.12.1995)

Yleiskirje A 47/95 Kuntoutukseen ja työkyvyttömyyseläkkeeseen tulevat muutokset (22.12.1995)

TyEL (2006) Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395. Eläketurvakeskuksen säädöspalvelu. <http://www.saadospalvelu.fi>

Työeläkkeen laskentaopas (julkaistu vuosina 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2005, 2006, 2007, 2010, 2012, 2015 ja 2017) Eläketurvakeskus. <http://www.etk.fi> ja <https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/>

Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015: Helsinki.

Liitteet

Liite 2.1. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen vaikutukset työkyvyttömyyseläkkeisiin

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiskäytännön laajeneminen

Työeläkettä alkaa karttua 17 vuoden iästä vuodesta 2017 alkaen. Myös työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 17 vuoden ikäiselle, jos henkilö on ehtinyt karsua työeläkettä. Muutokset parantavat hyvin nuorena työkyvyttömäksi tulevan eläkkeen tasoa.

Työkyvyttömyyseläkettä voidaan eläkeiän noustessa myöntää nykyistä vanhemmille henkilöille. Tämä parantaa työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräistä tasoa, koska eläkettä on karttunut vanhemmille ikäluokille tyypillisesti enemmän.

Tulevan ajan pääteikäisen muutos

Tuleva aika lasketaan henkilön oman ikäluokan alimpaan vanhuuseläkeikänsä asti vuonna 1964 ja sitä ennen syntyneille. Tätä nuoremmille pääteikä on 65 vuotta niin kauan kunnes ensimmäinen 65:stä poikkeava eläkeikä on vahvistettu. Jos työkyvyttömyys alkaa 62 vuoden iässä tai sen jälkeen, pääteikä on oman ikäluokan vahvistettu alin vanhuuseläkeikä. Muutos parantaa työkyvyttömyyseläkkeen tasoa.

Mahdollinen eläkeaikana karttunut uusi työeläke myönnetään ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeikänsä. Eläkeiän korottaminen myöhentää ajanhetkeä, jolloin eläkeaikana kertyneen uuden eläkkeen voi saada maksuun. Ennen vuotta 2017 sattuneissa eläketapahtumissa tulevan ajan pääteikä ei muutu, joten työkyvyttömyyseläke muuttuu edelleen vanhuuseläkkeeksi siinä iässä, johon tulevan ajan eläke on laskettu.

Tuleva aika voi alkaa 18 vuodesta

Vaikka työeläkkeen karttuminen alkaa 17 ikävuodesta, lasketaan tulevan ajan ansio vasta 18 vuoden iästä alkaen ansaituista ansioista. Samoin tulevan ajan tarkastelu-aika lasketaan 18 vuoden iästä alkaen. Näin ollen alle 18-vuotiaana työkyvyttömäksi tulevalla ei voi olla tulevan ajan osaa eläkkeessään. Tämä suoja nuorena työkyvyttömäksi tulevaa alle 18-vuotiaana saatujen mahdollisesti hyvin matalien tulojen vaikutukselta tulevan ajan ansioon, joka lasketaan tarkasteluajan ansioiden keskiarvona.

Työntekijän työeläkevakuutusmaksua vastaava vähennys (PTEL-vähennys) poistuu

Työntekijän työeläkevakuutusmaksua vastaavaa vähennystä ei tehdä enää vuodesta 2017 alkaen työntekijän palkasta eläkettä laskettaessa. Lähivuosina työkyvyttömäksi tulevilla voi olla tulevan ajan tarkasteluaikana sekä vähennettyjä (ajalta ennen vuotta 2017) että vähentämättömiä ansioita (vuodesta 2017 alkaen). Viiden vuoden kuluttua uudistuksesta kaikki tulevan ajan ansion laskennassa käytetyt ansiot ovat vähentämättömiä. Näin ollen PTEL-vähennyksen poistuminen vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvillä enemmän ja nopeammin eläkkeen tasoon kuin vanhuuseläkkeelle siirtyvillä. PTEL-vähennyksen poistuminen parantaa eläketasoa.

Vanhuuseläkettä ei enää myönnetä katkon jälkeen entisin perustein

Vuosina 2005–2016 vanhuuseläke myönnettiin samansuuruisena kuin edeltävä päättynyt työkyvyttömyyseläke, jos työkyvyttömyyseläkkeen päättymisestä oli kulunut enintään kaksi vuotta vanhuuseläkkeen alkaessa. Tämä sääntö poistuu vuonna 2017 ja vanhuuseläke lasketaan aina alusta asti, jos edeltävän työkyvyttömyyseläkkeen ja vanhuuseläkkeen alkamisen välillä on katko.

Tämä muutos joko parantaa tai heikentää eläketasoa riippuen siitä, mikä on elinaikakertoimen taso (määritellään uudestaan oman ikäluokan kertoimen mukaan, joka leikkaavampi kuin työkyvyttömyyseläkkeessä) verrattuna palkkakertoimen eläketasoa parantavaan vaikutukseen ja kuinka nuorena työkyvyttömyyseläke oli myönnetty (työansiot tarkistetaan vanhuuseläkettä laskettaessa palkkakertoimella eikä työeläkeindeksillä).

Elinaikakerroin koko työkyvyttömyyseläkkeeseen

Vuodesta 2027 alkaen elinaikakerroin vaikuttaa koko myönnettävään työkyvyttömyyseläkkeeseen. Vaikka kerroin samalla lievenee nykyisestä, pienentää tämä ensimmäistä kertaa myönnettävän työkyvyttömyyseläkkeen tasoa.

Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen vaikutus

Jos työkyvyttömyyseläke myönnetään osittaista varhennettua vanhuuseläkettä saavalle, jää osittaisesta varhennetusta vanhuuseläkkeestä pysyvä pienentävä vaikutus työkyvyttömyyseläkkeeseen verrattuna työkyvyttömään, joka ei ole ottanut osittaista eläkettä.

Työuraeläke tulee

Työuraeläke voidaan myöntää 2018 alkaen 63 vuotta täyttäneelle, jolla on raskas 38 vuoden työura takanaan ja jonkin asteista työkyvyttömyyttä. Sen määrä on an-

saitun eläkkeen suuruinen. Tämä eläke voi helpottaa joidenkin henkilöiden pääsyä eläkkeelle, mutta sen taso on normaalia työkyvyttömyyseläkettä matalampi.

Uudistuksen vaikutukset kansaneläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläkkeen tason paraneminen pienentää kansaneläkkeen määrää. Työuraeläkettä ei myönnetä kansaneläkejärjestelmästä. Eläkeiän nousu vuoden 2030 jälkeen nostaa myös Kelan työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämisen pääteikää.

Lähde: HE 16/2015 vp.

Liite 2.2. Työkyvyttömyyseläkkeen tasoon vaikuttavat merkittävimmät laskentasaännöt ja muutokset vuodesta 1994 alkaen

Vuosi	Ansaittu työeläke	Tulevan ajan eläkeosa	Työkyvyttömyyseläkkeen tason ylläpitäminen	Vanhuuseläke	Muuta
1994	<ul style="list-style-type: none"> Eläkepalikka 2 v 4:stä Automaattinen katkaisu 1,5 % karttuma 23–59 v 2,5 % karttuma 60v+ 	<ul style="list-style-type: none"> Oikeus, jos asunut 5 v Suomessa ja Jos 360 pv ts:n päättymisestä Tulevan ajan ansio viimeisestä 6 kk jatkuneesta ts:sta Karttumis-% 1,5 	<ul style="list-style-type: none"> Puoliväli-indeksi työeläkeissä Kansaneläkeindeksi Kelassa 	<ul style="list-style-type: none"> Alin vanhuuseläkeikä 65 v Varhennettu vanhuuseläkeikä 60 Lykätty eläke 65+ 	<ul style="list-style-type: none"> Vakuuttamiselvollisuus 14–65 v
1996	<ul style="list-style-type: none"> Eläkepalkan 10 v keskiansio asteittain voimaan PTEL vähennetään työansiota 	<ul style="list-style-type: none"> 10 v aikana 1 v Suomen ansioita ed. lisäksi Karttumisprosentit 1,5/1,2/0,8 	<ul style="list-style-type: none"> Puoliväli-indeksi alle 65 ja alikava työeläke Eläkeikäisen indeksi 65+ työeläkeisiin 		<ul style="list-style-type: none"> Pohjaosan poisto Kelassa alikoi
2005	<ul style="list-style-type: none"> Työeläke ansioiden perusteella 18–68 v Karttumisprosentit 1,5/1,9/4,5 PTEL (jän mukaan) vähennetään ansiosta 	<ul style="list-style-type: none"> Karttumis-% 1,3 i'issä 50–63 v Edellytys 17 455,15 euroa 10 edellisen kalenterivuoden aikana (v. 2017 taso) 	<ul style="list-style-type: none"> Alkava työeläke tarkistetaan palkkakertoimella Työeläkeindeksi kaikkiin työeläkeisiin Kertakorotus alle 56 v 	<ul style="list-style-type: none"> Alin vanhuuseläkeikä työeläkeissä 63 (Kela 65), karttuu 68 asti Lykätty työeläke 68+ (Kela 65+) Varhennettu vanhuuseläke 62 v iästä Työeläkettä eläkeikäisestä työstä 	<ul style="list-style-type: none"> Vakuuttamiselvollisuus 18–68 v Työttömyyseläke ja VVE lakkaa Vähentämätön vanhuuseläke 62-v, jos työtön
2010	<ul style="list-style-type: none"> Elinaikakerrointa sovellettiin työeläkkeissä 1. kerran 	<ul style="list-style-type: none"> VEKL mukaan tulevan ajan ansioon Karttumis-% 1,5 	<ul style="list-style-type: none"> Kertakorotusta korotettiin heti, kun sitä alettiin soveltaa, muuten kuten yllä 		<ul style="list-style-type: none"> TyEdL voimaan
2011					<ul style="list-style-type: none"> Takuueläke voimaan
2013					<ul style="list-style-type: none"> VAVE poistuu Vähentämätön vanhuuseläke 62-v. poistuu 1957 jälkeen syntyneiltä (Kelassa vielä 64-v. ennen 1962 syntyneillä)
2017	<ul style="list-style-type: none"> Karttumis-% 1,5 4,5 % muuttuu lykkäyskorotukseksi Ei PTEL-vähennystä työansioista Elinaikakerroin lievenee 2027– 	<ul style="list-style-type: none"> Oikeus, jos 17 455,15 e 10 ed. vuoden aikana (v. 2017 taso) Pääteikä nousee Karttumis-% 1,5 Elinaikakerroin tulevaan aikaan 2027– 	<ul style="list-style-type: none"> Työeläkkeen indekseistä ei vähennetä enää työntekijän työeläkemaksun muutosta 	<ul style="list-style-type: none"> Alin eläkeikä sidotaan elin-aikaan Lykätty työeläke alimmasta vanhuuseläkeiästä Kelassa eläkeikä kuten työeläkkeessä 2030 alkaen 	<ul style="list-style-type: none"> Vakuuttamiselvollisuus 17 v. yläraja työntekijöillä (18 v. yläraja yrittäjillä) Työuraeläke 2018– OVE korvaa osa-aikaeläkkeen

Liite 2.3. Työkyvyttömyyseläkkeeseen läheisesti liittyvät muut etuudet vuonna 2017

Sairauspäiväraha

Kela maksaa lyhytaikaiseen työkyvyttömyyteen tarkoitettua ansioihin perustuvaa sairauspäivärahaa. Sairauspäivärahaa voi saada 16–67-vuotias, joka on ollut työkyvyttömyyttä edeltävien kolmen kuukauden aikana työssä. Omavastuu-aika on työntekijällä yleensä sairastumispäivä ja seuraavat yhdeksän arkipäivää, yrittäjällä sairastumispäivä ja kolme arkipäivää. Sairauspäiväraha on 150 sairauspäivän maksamisen jälkeen ensisijainen työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden, mikä tarkoittaa sitä, että eläkkeen voi myöntää vasta, kun sairauspäivärahaa on saatu maksimiaika. Sairauspäivärahaa voidaan maksaa enintään 300 päivältä. Jos yli 30 päiväksi enimmäisajan jälkeen työhön palannut sairastuu uudelleen, hän voi saada 50 arkipäivää jatkoaikaa sairauspäivärahaan.

Sairauspäivärahaa voi saada saman sairauden vuoksi uudelleen vasta, kun henkilö on ollut työkykyinen vuoden ajan. Osasairauspäivärahaa, jonka määrä on puolet täydestä päivärahasta, voidaan maksaa työnteon tukemiseksi enintään 120 päivää.

Sairauspäiväraha on usein pienituloiselle parempi tasoltaan kuin työeläke. Tämä johtuu siitä, että päivärahan korvausaste alenee tulojen mukaan, jolloin suurempituloiselle korvaus suhteessa palkkatasoon on matalampi kuin pienituloiselle. Korvausaste on 70 prosenttia palkasta, jos ansiot jäävät alle 30 350 euroon vuodessa. Tätä korkeammista tuloista korvausaste asteittain alenee. (Kela 2017.)

LITA-korvaukset

Työtapaturmassa tai liikenteessä työkyvyttömäksi tullut saa korvauksen ensisijaisesti työtapaturma- ja ammattitautilain tai liikennevakuutuslain mukaan. Nämä lait ovat olleet olemassa jo pitkään ennen työeläkelakeja. Tapaturma-korvauksia maksetaan ensin päivärahana enintään vuoden ajan tapaturmasta, sen jälkeen tarvittaessa eläkkeenä. Liikennevakuutuslain mukaisia ansionmenetyskorvauksia maksetaan niin sanottuna ohimenevänä korvauksena niin kauan kuin määräaikainen työkyvyttömyys jatkuu tai kunnes se vahvistetaan pysyväksi ansionmenetyskorvaukseksi, jolloin voidaan puhua eläkkeestä.

LITA-eläkkeiden taso on tyypillisesti korkeampi kuin työeläkkeen kahdesta syystä. Niiden taso perustuu viimeiseen palkkaan työuran pituudesta riippumatta, toisin kuin työeläkkeissä. Lisäksi näiden lakien mukaisen eläkkeen korvausaste eli etuuden suhde etuuden perusteena olevaan palkkaan on suurempi

kuin työeläkkeissä. Eläke on aluksi tasoltaan 85 prosenttia edeltäneestä palkkatasosta. Se putoaa 70 prosenttiin 65 vuoden iässä. LITA-työkyvyttömyyseläkkeisiin maksetaan myös kertakorotus viiden vuoden jälkeen, mutta korotusten määrät eroavat työeläkkeen kertakorotuksen määristä. Toisin kuin työeläkejärjestelmässä, eläke lasketaan kokonaan uudestaan vanhuuseläkeiässä, jolloin mahdollinen kertakorotus myös poistuu. Korvauksia maksetaan haitta-asteen mukaisena osuutena.

Näiden niin sanottujen LITA-lakien mukaan korvaustaso on korkeampi myös eläkettä edeltävältä päiväraha-ajalta. Kun tulevalle työeläkkeensaajalle maksetaan ensin sairauspäivärahaa, jonka korkein korvausaste on 70 prosenttia viimeisimmän vahvistetun verotuksen mukaisesta palkasta tiettyjen vähennysten jälkeen, on LITA-päiväraha 100 prosenttia viimeisestä, poisjäävästä palkasta.

LITA-etuudet ovat ensisijaisia. Tämä tarkoittaa, että jos työntekijällä on oikeus samaan aikaan myös työeläkkeeseen, työeläkettä maksetaan vain LITA-etuuden ylimenevältä osalta

Liite 2.4. Esimerkkilaskelman tulokset ja oletukset

Esimerkkilaskelman tulokset

Ikä eläketapahtumahetkellä	40 vuotta	50 vuotta	60 vuotta
Vuoden 1990 säännökset			
Viimeinen palkkataso	2 504	3 338	3 505
Eläke e/kk:			
Ansaattu eläke	639	1 353	1 947
Tulevan ajan eläkeosa	940	752	263
Koko eläke	1 579	2 105	2 210
Eläke 65-v. v. 2015 tasossa	1 927	2 372	2 300
Vuoden 2000 säännökset			
Viimeinen palkkataso	2 504	3 338	3 505
Eläke e/kk:			
Ansaattu eläke	604	1 279	1 874
Tulevan ajan eläkeosa	734	505	133
Koko eläke	1 338	1 785	2 007
Eläke 65-v. v. 2015 tasossa	1 634	2 011	2 088
Vuoden 2015 säännökset			
Viimeinen palkkataso	2 504	3 338	3 505
Eläke e/kk:			
Ansaattu eläke	555	1 188	1 720
Tulevan ajan eläkeosa	820	618	148
Koko eläke	1 376	1 807	1 868
Eläke 65-v. v. 2015 tasossa	1 639	1 895	1 898

Esimerkkilaskelman oletukset

- Ansiot ovat kehittyneet kuten tilastoitu keskipalkka eri vuosina.
- Vuoden 2015 keskipalkka on laskelmassa 3 338 e/kk.
- Eläkkeensaajalla on yksi pitkä työsuhte (jos työsuhteet olisivat lyhyitä, vanhoilla ja uusilla säännöksillä olisi vähemmän eroa).
- 1990- ja 2000-säännökset: 40-vuotiaan loppupalkka on 3/4 kyseisen vuoden keskipalkasta, 50-vuotiaan loppupalkka on keskipalkka ja 60-vuotiaan 1,05-kertainen keskipalkka.
- Viimeisimpien säännösten mukaisessa laskennassa ansiot kehittyvät iän mukaan suhteessa keskipalkkaan: alle 30-v. 2/3, alle 40-v. 3/4, alle 50-v. keskipalkka ja sen jälkeen $1,05 \times$ keskipalkka.
- Indeksit on laskettu vuodesta 2016 eteenpäin arvioitujen hinta- ja ansiotason muutosten mukaan.

- Työntekijän työeläkevakuutusmaksut ovat toteutuneiden maksujen mukaiset.
- Kaikilla (yhtenäinen) työura on laskettu alkavaksi 23 vuoden iästä.
- Kansaneläkettä ei jää näillä oletuksilla laskettaessa maksuun.

Vuoden 1990 säännöt

- Ansaittu eläke: karttumisprosentti aina 1,5 %; eläkepalkkaan kaksi keskimmäistä neljästä vuodesta.
- Tulevan ajan eläke: 1,5 % 65 vuoden ikään asti; eläkepalkka sama kuin ansaitussa.
- Eläkkeen ja palkkojen indeksointi puoliväli-indeksin mukaisesti koko eläkeajan.
- Ei työntekijän työeläkemaksua eikä elinaikakerrointa.

Vuoden 2000 säännöt

- Ansaittu eläke: 1,5 % alle 60-v.; 2,5 %, 60–65; eläkepalkka kork. 10 viimeisen työsuhdevuoden keskiansio; työntekijän työeläkevakuutusmaksu vähennetään (sama maksu kaikenikäisillä).
- Tulevan ajan eläke: 1,5 % ennen 50 v.; 1,2 % 50–59-v.; 0,8 % 60–65-v.; pääteikä 65 v.; eläkepalkka sama kuin ansaitussa eläkkeessä.
- Eläkkeen indeksointi eläkeikäisen indeksillä; palkat ja eläke 65 vuoden ikään asti puoliväli-indeksillä.

Vuoden 2015 säännöt

- Ansaittu eläke: 1,5 % 18–52-v. ja 1,9 % 53–62-v. jokaisen vuoden ansioista.
- Vuoden 2004 vapaakirjaus.
- Työntekijän työeläkevakuutusmaksu vähennetään (alle ja yli 53-v. eri maksut).
- Elinaikakerroin ansaitussa eläkkeessä.
- Tulevan ajan eläke: 1,5 % pääteikä 63 v.; eläkepalkka viisi viimeistä vuotta.
- Eläkkeen indeksointi työeläkeindeksillä ja palkkojen palkkakertoimella.
- Kertakorotus, jos eläke alkanut ennen 50 v. ikää.

Esimerkit on laskettu vuositarkkuudella. Iän on oletettu täyttyvän joulukuussa, mutta tulevan ajan ansioon ja eläkepalkkaan on kuitenkin laskettu kyseisen vuosi mukaan.

3 Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön rakenne ja kehitys

Mikko Laaksonen, Juha Rantala, Heidi Nyman, Susan Kuivalainen ja Jukka Lampi

Tässä luvussa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön määrän ja rakenteen kehitystä vuosituhannen alusta lähtien. Työkyvyttömyyseläkkeensaa-jien eläketurvaa ja toimeentuloa tarkastelevia lukuja silmälläpitäen erityistä huomiota kiinnitetään työkyvyttömyyseläkkeiden tason ja määräytymisen kannalta keskeisiin tekijöihin sekä näissä tekijöissä tapahtuneisiin muutoksiin. Tarkastelu kattaa sekä työ- että kansaneläkkeenä myönnettävät työkyvyttömyyseläkkeet. Työkyvyttömyyseläkkeen määräytymiseen liittyvät ehdot on kuvattu luvussa 2.

Luvussa käytettävä aineisto perustuu Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen yhteistilastorekisteriin. Tarkastelu kattaa pääsääntöisesti vuodet 2000–2016. Muutamista tarkastelun kohteena olevista kysymyksistä ensimmäisten vuosien tietoja ei kuitenkaan ole saatavilla.

Tietolaatikko 3.1. Työkyvyttömyyseläkelajit

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää kansaneläke- tai työeläkejärjestelmästä henkilölle, jonka työkyky on sairauden, vian tai vamman vuoksi alentunut yhtäjaksoisesti ainakin vuoden ajaksi. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 18–62-vuotiaalle ja kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke 16–64-vuotiaalle henkilölle.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää joko **toistaiseksi voimassa olevana** tai **määräaikaisena kuntoutustukena**. Kuntoutustuki myönnetään, jos työkyvyttömyyden aiheuttaneen sairauden voidaan todennäköisesti olettaa paranevan hoidon tai kuntoutuksen avulla.

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää **täytenä** tai **osatyökyvyttömyyseläkkeenä**. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää, että hakijan työkyky on alentunut vähintään 60 prosentilla. Osatyökyvyttömyyseläkkeen edellytys on työkyvyn aleneminen 40 prosentilla. Myös osatyökyvyttömyyseläke voi olla toistaiseksi myönnetty tai määräaikainen. Osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä on puolet vastaavasta täydestä eläkkeestä.

Yksilöllinen varhaiseläke oli työkyvyttömyyseläke, joka voitiin myöntää pitkään työssä olleelle ikääntyneelle työntekijälle. Yksilöllinen varhaiseläke edellytti vähäisempää työkyvyn heikkenemistä kuin varsinainen työkyvyttömyyseläke. Eläkkeitä myönnettiin vuosina 1986–2006.

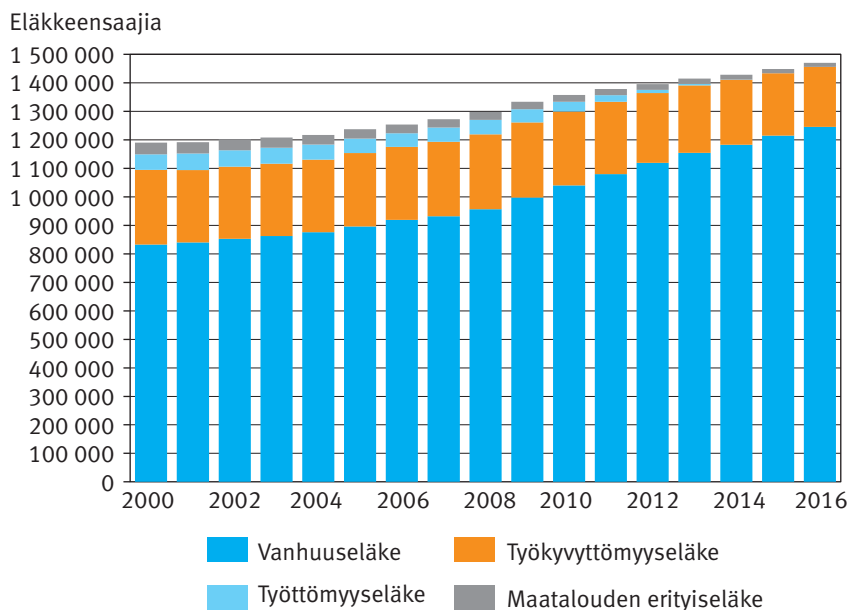
3.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä 2000-luvulla

Joka seitsemäs eläkkeensaaja on työkyvyttömyyseläkkeellä

Vuonna 2016 Suomessa oli yhteensä noin 1,45 miljoonaa omaeläkkeensaajaa (kuvio 3.1). Työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi omaeläkkeitä ovat vanhuuseläke, vuoden 2005 eläkeuudistuksen yhteydessä lakkautettu työttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet.¹ Vanhuuseläkettä sai vuonna 2016 noin 1,25 miljoonaa henkilöä ja työkyvyttömyyseläkettä noin 211 000 henkilöä. Maatalouden erityiseläkettä (luopumiseläke ja luopumistuki) sai noin 14 000 henkilöä. Kaikista omaeläkkeensaajista siis 85 prosenttia sai vanhuuseläkettä, 14 prosenttia työkyvyttömyyseläkettä ja vajaa prosentti muuta eläkettä.

Kuvio 3.1.

Omaa eläkettä saavat eläkelajin mukaan vuosina 2000–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

¹ Myös osa-aikaeläke luetaan omaeläkkeisiin. Osa-aikaeläkettä saavat eivät kuitenkaan ole eläkeläisiä, koska osa-aikaeläke edellyttää työssäkäyntiä. Osa-aikaeläkettä saavat eivät siten sisälly tämän tutkimuksen eläketarkasteluihin. Tarkastelussa eivät ole myöskään mukana pelkkää sotilastapaturma- ja sotilasvamma- sekä liikennevakuutus- ja työtapaturma- ja ammattitautilakien (SOLITA) mukaista eläkettä saavat. Tällaisia henkilöitä oli vuoden 2016 lopussa noin 5 400.

Eri eläkkeitä saavien lukumäärässä on 2000-luvulla tapahtunut suuria muutoksia (Kuivalainen ym. 2017). Vanhuuseläkettä saavien määrä on lisääntynyt selvästi. Vuonna 2016 vanhuuseläkkeensaajia oli noin 400 000 enemmän kuin vuosituhannen vaihteessa. Vanhuuseläkkeensaajien määrän kasvuun on vaikuttanut etenkin suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle ja eliniän pidentyminen.

Samalla kun vanhuuseläkkeensaajien lukumäärä on kasvanut, on erilaisilla varhaiseläkkeillä olevien määrä pienentynyt. Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen yhteydessä työttömyyseläke sovittiin siirtymäajan jälkeen lakkautettavaksi ja korvattavaksi työttömyysturvan lisäpäivillä. Myös työkyvyttömyyseläkkeeksi laskettava yksilöllinen varhaiseläke lakkautettiin. Pienellä viiveellä nämä muutokset ovat vaikuttaneet myös eläkkeellä olevien lukumäärään, kun uusia näille eläkelajeille siirtyviä ei enää ole tullut ja näitä eläkkeitä saaneet ovat poistuneet eläkkeensaajien joukosta vanhuuseläkeikään tullessaan. Sekä työttömyyseläkkeelle että yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneiden määrä vähentyi kuitenkin myös jo ennen eläkeuudistusta (Rantala 2008).

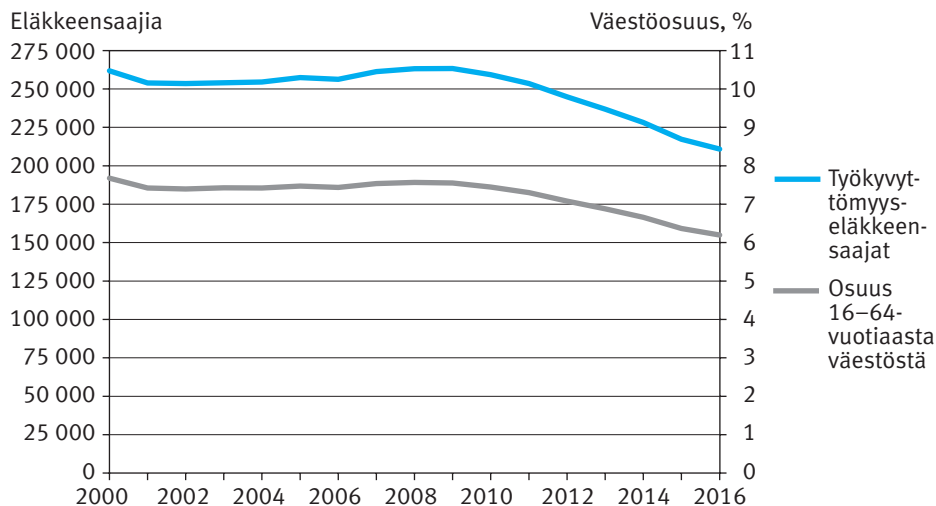
Vuoteen 2000 verrattuna vanhuuseläkkeellä olevien osuus kaikista omaeläkkeensaajista on noussut 14 prosenttiyksiköllä ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus laskenut seitsemällä prosenttiyksiköllä. Työttömyyseläkkeellä oli 2000-luvun alussa lähes viisi prosenttia kaikista omaeläkkeensaajista, mutta heidän lukumääränsä väheni nopeasti erityisesti vuoden 2010 jälkeen.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien määrä on vähentynyt

Muutokset eläkkeellä olevien jakaantumisessa eri eläkkeitä saaviin ovat etupäässä seurausta vanhuuseläkkeellä olevien määrän voimakkaasta lisääntymisestä. Kuitenkin myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä ja osuus työikäisestä väestöstä on vähentynyt selvästi (kuvio 3.2). Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkettä sai yhteensä 262 000 henkilöä, eli viidennes nykyistä enemmän. Vuoteen 2009 saakka työkyvyttömyyseläkkeellä olevien lukumäärä pysytteli varsin vakaana mutta on sen jälkeen alentunut noin 10 000 henkilöllä vuodessa. Suhteessa työikäiseen väestöön työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus on samalla laskenut 7,7 prosentista noin kuuteen prosenttiin.

Kuvio 3.2.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat ja väestöosuus 16–64-vuotiaasta väestöstä vuosina 2000–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien vähenemiseen on vaikuttanut se, että yhä useampi eläkkeensaaja siirtyy nykyisin suoraan vanhuuseläkkeelle. Kun vielä 2000-luvun alussa valtaosalla vanhuuseläkkeelle siirtävistä oli tätä edeltävä työkyvyttömyys- tai työttömyyseläke, niin nykyisin kolme neljäsosaa eläkkeelle jäävistä siirtyy suoraan vanhuuseläkkeelle (Nivalainen 2013). Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähenemiseen liittyy ikääntyneiden työllisyysasteen selvä paraneminen (Tilastokeskus 2017). Lisäksi suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään on paitsi lisännyt vanhuuseläkkeensaajien määrää myös vähentänyt työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrää. Osaltaan merkitystä on ollut myös sillä, että vuoden 2005 eläkeuudistuksen jälkeen työeläkejärjestelmän uudet työkyvyttömyyseläkkeet ovat muuttuneet vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täytettyä 63 vuotta. Ennen vuotta 2006 alkaneissa työkyvyttömyyseläkkeissä ja kansaneläkkeissä ikäraja on 65 vuotta (katso tarkemmin luku 2). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyviä ja sieltä poistuvia tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.5.

On muistettava, että työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää aina jotakin lääketieteellisesti todennettua sairautta. Nykyään sekä työ- että kansaneläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläkettä saavilla työkyvyttömyyseläkkeen perusteena on tavallisimmin jokin mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin

kuuluva sairaus (Kela 2016; Nyman & Kiviniemi 2017). Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet ovat toinen suuri työkyvyttömyyseläkkeiden taustalla oleva sairausryhmä. Yhteensä nämä kaksi sairausryhmää kattavat kaksi kolmasosaa työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevista sairauksista. 2000-luvulla on suhteellisesti eniten vähentynyt verenkierroelinten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä. Myös tuki- ja liikuntaelinsairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä on vähentynyt. Koko 2000-lukua tarkasteltaessa mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä on lisääntynyt, mutta eläkkeellä olevien määrä on myös tässä sairausryhmässä kääntynyt laskuun vuoden 2008 jälkeen (Kela 2016).

Työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevia sairauksia ei tässä lähemmin tarkastella, sillä sairauden laatu ei suoraan vaikuta eläkkeen määrään. Kuitenkin esimerkiksi mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ovat keskimääräistä nuorempia ja heidän työuransa on siten muita lyhyempi (Laaksonen ym. 2016), jolloin myös työkyvyttömyyseläkkeen laskemisen perusteena olevat ansiot ovat keskimääräistä alhaisemmat. Työkyvyttömyyseläkkeiden perusteena olevien sairauksien jakaumassa tapahtuvat muutokset voivat näin ollen vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkkeisiin ja toimeentuloon.

3.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat sukupuolen ja iän mukaan

Miehiä työkyvyttömyyseläkkeellä hieman enemmän kuin naisia

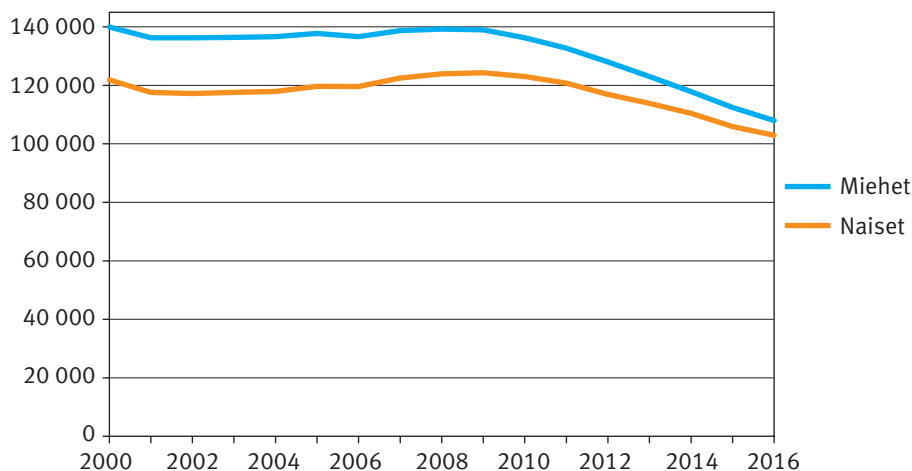
Työkyvyttömyyseläkkeellä on koko 2000-luvun ollut hieman enemmän miehiä kuin naisia (kuvio 3.3). Sukupuolten välinen ero on kuitenkin kaventunut, sillä työkyvyttömyyseläkettä saavien miesten määrä on vähentynyt naisia enemmän. Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkettä sai 108 000 miestä ja 103 000 naista. Miesten osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista oli 51 prosenttia, kun se vuonna 2000 oli 53 prosenttia. Työikäiseen väestöön suhteutettuna miehistä työkyvyttömyyseläkkeellä oli 6,2 prosenttia ja naisista 6,1 prosenttia.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna työkyvyttömyyseläkettä saaneiden miesten ja naisten jakaumissa ei ole suuria eroja. Kaikissa ikäryhmissä työkyvyttömyyseläkkeensaajissa on hieman enemmän miehiä kuin naisia (ETK 2016a). Myös ikäryhmittäiset muutokset ovat miehillä ja naisilla olleet 2000-luvulla samanlaisia. Alle 35-vuotiaiden ikäryhmässä työkyvyttömyyseläkettä saaneiden naisten määrä on kuitenkin kasvanut suhteellisesti hieman nopeammin kuin miesten määrä.

Kuvio 3.3.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat sukupuolen mukaan vuosina 2000–2016.

Eläkkeensaajia

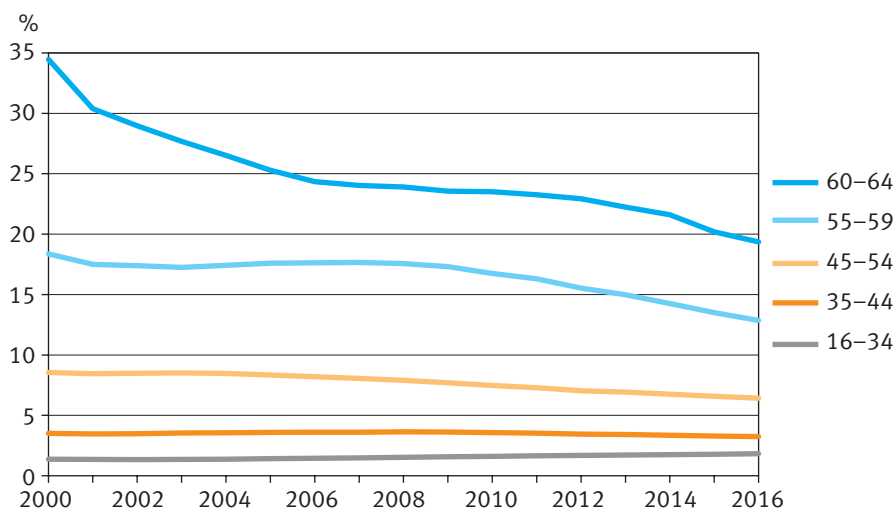
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat aikaisempaa nuorempia

Kuviossa 3.4 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus ikäryhmittäin suhteessa saman ikäiseen väestöön. Kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuudet ovat selvästi muita matalammat ja 45–54-vuotiaiden ikäryhmässä samaa tasoa kuin koko väestössä keskimäärin. Kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä työkyvyttömyyseläkkeellä oleminen on selvästi yleisempää. Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkkeellä oli 19 prosenttia 60–64-vuotiaista ja 13 prosenttia 55–59-vuotiaista. Tarkastelujakson aikana työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus on vanhimmassa ikäryhmässä laskenut selvästi, sillä vuosituhannen taitteessa osuus oli vielä 34 prosenttia. Osittain tässä ikäryhmässä havaittuun laskuun on voinut vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeen yläikärajan lasku 62 vuoteen vuoden 2005 jälkeen työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Samansuuntainen kehitys, mutta lievempänä, on tapahtunut myös viisi vuotta nuoremmissa ikäryhmässä.

Kuvio 3.4.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus ikäryhmittäin 16–64-vuotiaasta väestöstä vuosina 2000–2016.

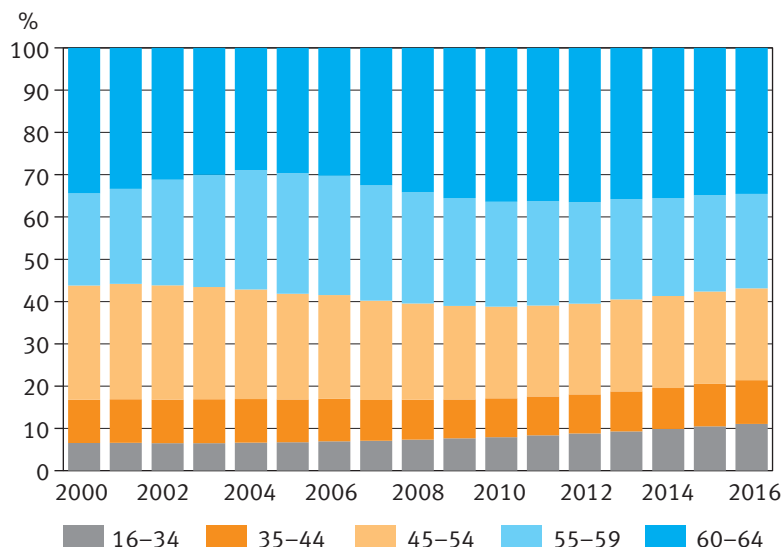
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Vanhimmissa ikäryhmissä tapahtuneeseen kehitykseen ovat voineet vaikuttaa myös muissa varhaiseläkereiteissä tapahtuneet muutokset (Kuivalainen ym. 2017). Vuonna 2000 oli 60–64-vuotiaista 21 prosenttia työttömyyseläkkeellä. Viimeiset työeläkkeenä myönnetty työttömyyseläkkeet maksettiin vuonna 2012 ja kansaneläkkeenä maksettavat vuonna 2014. Kilpailevien työstä poistumisen reitien olemassaolo ja niitä koskevat ikärajat voivat vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen.

Myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien ikärakenne on muuttunut (kuvio 3.5). Vuosituhannen alkupuolella 55–59-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus nousi runsaasta 20 prosentista lähelle 30 prosenttia suurten ikäluokkien kuuluessa tähän ikäryhmään. Samaan aikaan yli 60-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus väliaikaisesti laski 30 prosenttiin, josta se on palannut noin 35 prosenttiin. Tarkastelujakson toinen huomionarvoinen muutos on ollut alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden selvä kasvu. Vuonna 2000 alle 35-vuotiaiden osuus oli seitsemän prosenttia, mutta nykyään se on jo 11 prosenttia. Työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat siis aikaisempaa nuorempia.

Kuvio 3.5.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien jakautuminen eri ikäryhmiin vuosina 2000–2016, %.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

3.3 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan

Työkyvyttömyyseläke voi koostua pelkästään kansaneläkkeestä, pelkästään työeläkkeestä tai molemmista (ks. esim. luku 2; Karisalmi ym. 2009). Pelkkää kansaneläkettä saa henkilö, jolla ei ole lainkaan ansiosidonnaista työeläkettä. Koska työeläkettä kertyy nykyisin jo hyvin pienistä ansioista, pelkkää kansaneläkettä saava on tyypillisesti ollut työkyvytön syntymästään saakka tai tullut työkyvyttömäksi hyvin nuorena. Mikäli henkilön työeläke jää alle noin 1 200–1 300 euron rajan (määrä riippuu siviilisäädystä), saa henkilö sekä kansaneläkettä että työeläkettä (kansaneläkkeen ja työeläkkeen suhdetta on käsitelty tarkemmin luvussa 2). Tätä korkeampaa työeläkettä saaville ei kansaneläkettä makseta lainkaan. Pienen eläkkeen saajalle maksetaan lisäksi takuueläkettä (ks. tietolaatikko 3.2).

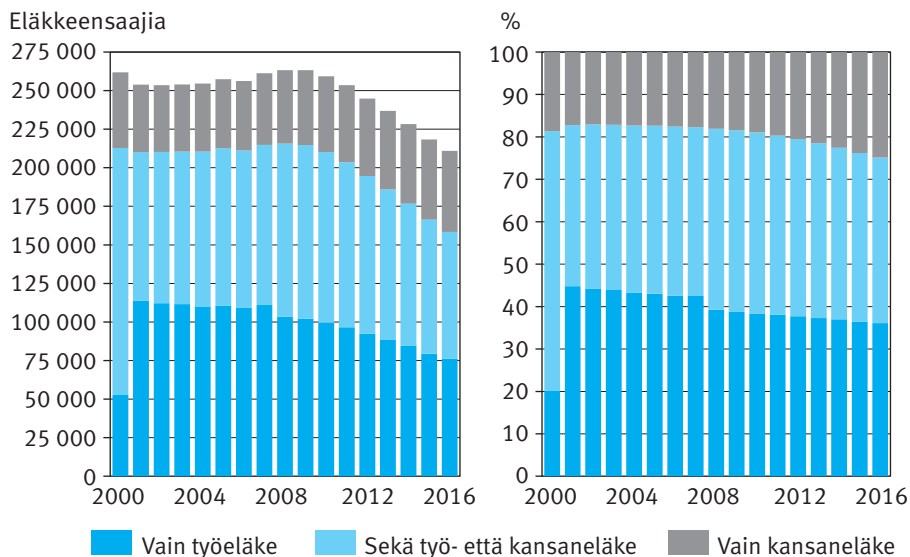
Pelkkää kansaneläkettä saavien työkyvyttömyyseläkeläisten osuus on kasvanut

Kuviossa 3.6 on esitetty työkyvyttömyyseläkettä saaneiden lukumäärä ja suhteellinen osuus eläkejärjestelmän mukaan vuosina 2000–2016. Pelkkää työeläkettä saaneiden määrä on vuoden 2001 jälkeen vähentynyt. Sekä työeläkettä et-

tä kansaneläkettä saavien määrä ensin hieman lisääntyi, mutta on vuoden 2008 jälkeen vähentynyt selvästi. Pelkkää kansaneläkettä saaneiden määrä on vuoden 2001 jälkeen sen sijaan koko ajan hieman lisääntynyt.

Kuvio 3.6.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan vuosina 2000–2016, lukumäärä ja osuus (%).

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Tarkastelujakson ensimmäinen vuosi eroaa muista vuosista siinä, että sekä työ- että kansaneläkettä saavien osuus on poikkeuksellisen suuri ja vain työeläkettä saavien osuus poikkeuksellisen pieni. Eroa selittää kansaneläkkeen pohjaosan leikkaus, jonka seurauksena kansaneläke muutettiin työeläkevähenteiseksi vuonna 1996. Ne ennen vuotta 1996 alkaneet eläkkeet, jotka eivät sisältäneet lisäosaa, poistuivat asteittain viiden vuoden kuluessa. Jakaumat eivät siis ole vertailukelpoisia ennen ja jälkeen muutoksen.

Vuoden 2008 kohdalla tapahtunut muutos sekä työ- että kansaneläkettä saavissa puolestaan johtuu siitä, että kansaneläkejärjestelmässä pienimmän maksettavan eläkkeen määrää alennettiin. Tämä lisäsi kansaneläkkeensaajien määrää ja muutti pelkkää työeläkettä saavia työ- ja kansaneläkettä saaviksi. Sen sijaan vuoden 2005 työeläkeuudistuksen muutos, jonka myötä aikaisempaa pienemmät ansiot ja lyhyempi työhistoria kartuttivat työeläkettä, ei juuri näy kuviossa.

Tällöin työeläkeoikeuden piiriin tuli uusi joukko vähäisen työhistorian omaavia, erityisesti nuoria henkilöitä, jotka ennen jäivät työeläkejärjestelmän ulkopuolelle. Nykyisinkin heidän eläketurvansa perustuu tosiasiallisesti edelleen kansaneläkkeeseen, vaikka he saisivat myös pientä työeläkettä.

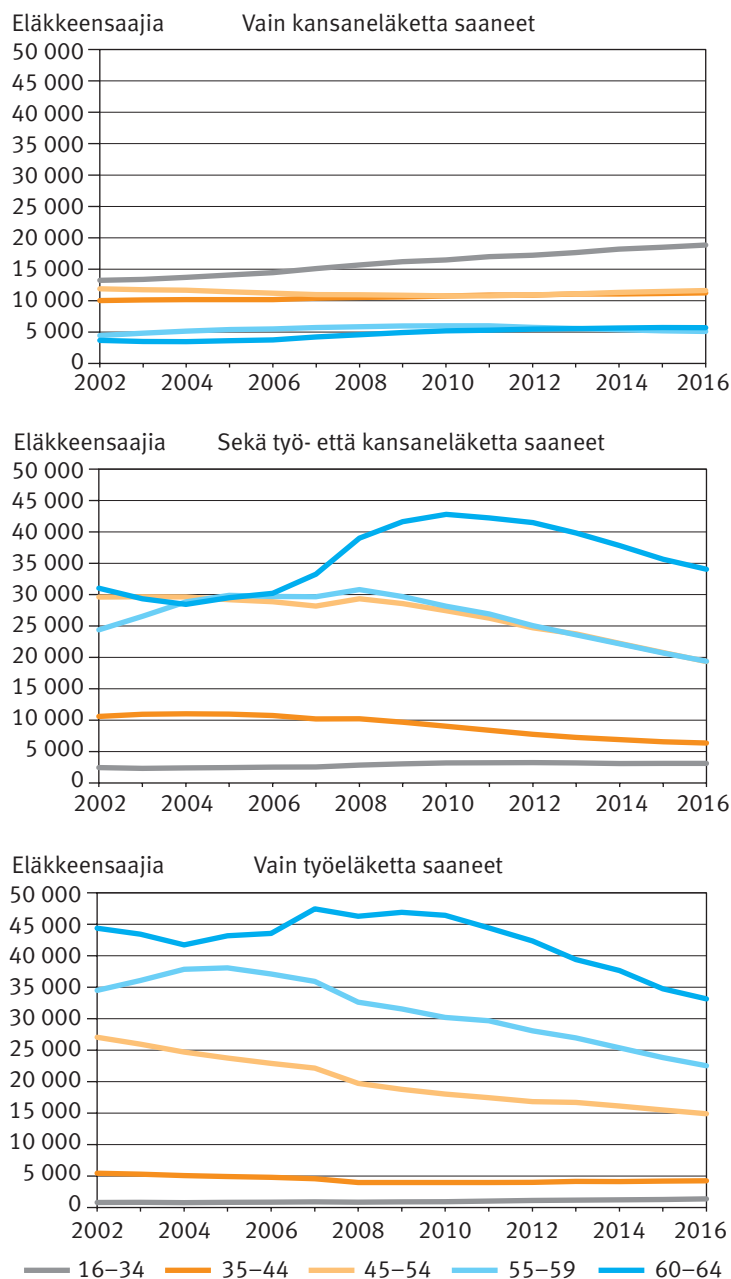
Kaiken kaikkiaan eri järjestelmistä työkyvyttömyyseläkettä saaneiden keskinäiset suhteet ovat 2000-luvulla muuttuneet selvästi. Vuonna 2001 työkyvyttömyyseläkkeensaajista 45 prosenttia sai ainoastaan työeläkettä ja 17 prosenttia sai ainoastaan kansaneläkettä. Vuonna 2016 vain työeläkettä saavia oli 36 prosenttia ja vain kansaneläkettä saavia 25 prosenttia. Kansaneläkkeen rooli on siis työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskuudessa lisääntynyt. Nämä muutokset ovat päinvastaiset kuin mitä vanhuuseläkettä saavien (yli 65-vuotiaiden) kohdalla on tapahtunut. Vanhuuseläkkeensaajien keskuudessa työeläkettä saavien osuus on kasvanut, kun taas vain kansaneläkettä saavien osuus on selvästi vähentynyt (Kuivalainen ym. 2017).

Nuorimmat työkyvyttömyyseläkkeensaajat saavat ainoastaan kansaneläkettä

Kuviossa 3.7 on esitetty vain kansaneläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saavien, sekä kansaneläkettä työeläkettä saavien ja vain työeläkettä saavien lukumäärät ikäryhmittäin. Tarkastelu osoittaa, että edellä havaittu vain kansaneläkettä saavien määrän kasvu johtuu lähinnä nuorimpien eläkkeensaajien lisääntymisestä. Tämä on ymmärrettävää, sillä vain kansaneläkettä saavilla eläke alkaa pääsääntöisesti nuorena. Muut ikäryhmittäisten erojen muutokset johtuvat pääosin siitä, että nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle jääneet siirtyvät tarkastelujakson aikana toiseen ikäryhmään. Kuitenkin myös yli 60-vuotiaiden vain kansaneläkettä saaneiden määrä on hieman lisääntynyt.

Kuvio 3.7.

Vain kansaneläkettä saaneiden, sekä kansan- että työeläkettä saaneiden ja vain työeläkettä saaneiden jakautuminen eri ikäryhmiin vuosina 2002–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Sekä työ- että kansaneläkkeenä tai vain työeläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saaneiden lukumäärien pieneneminen sen sijaan johtuu työkyvyttömyyseläkkeensaajien vähenemisestä vanhemmissa ikäryhmissä. Tähän muutokseen on vaikuttanut suurten ikäluokkien vähittäinen siirtyminen vanhuuseläkkeelle, mutta myös työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden aleneminen erityisesti 45–54- ja 55–62-vuotiaiden ikäryhmässä (Nyman & Kiviniemi 2017).

Alkavuuden alenemisesta huolimatta uudet työkyvyttömyyseläkkeet painotuvat edelleen vanhempiin ikäryhmiin. Työeläkejärjestelmässä myönnettyjen alkavien työkyvyttömyyseläkkeiden (sisältäen myös molemmista järjestelmistä eläkettä saavat) keski-ikä oli 52 vuotta vuonna 2016. Myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeitä tarkastelleessa raportissa havaittiin, että kaikkien kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saavien lukumäärä on vähentynyt, mutta alle 40-vuotiaiden eläkkeensaajien lukumäärä on lisääntynyt. Kuitenkin valtaosa myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saavista on yli 40-vuotiaita (Pösö 2016).

Kaiken kaikkiaan vain kansaneläkettä saavien ikäjakauma poikkeaa siis muista työkyvyttömyyseläkkeensaajista huomattavasti. Vain kansaneläkettä saavista noin kolmannes kuuluu nuorimpaan ikäryhmään, ja tämän ikäryhmän osuus on hieman kasvanut 2000-luvulla. Sen sijaan sekä kansan- että työeläkettä saavista tai vain työeläkettä saavista kaksi kolmasosaa on yli 55-vuotiaita ja nuorimpaan ikäryhmään kuuluvia on vain muutamia prosentteja. Neljä viidestä alle 35-vuotiaasta työkyvyttömyyseläkkeensaajasta saa ainoastaan kansaneläkettä. Koska nuorimpaan ikäryhmään kuuluvien työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä on noussut myös sekä kansan- että työeläkettä saavilla ja vain työeläkettä saavilla, on tämä prosenttisuus pysynyt muuttumattomana 2000-luvulla.

Tietolaatikko 3.2. Takuueläkkeensaajat

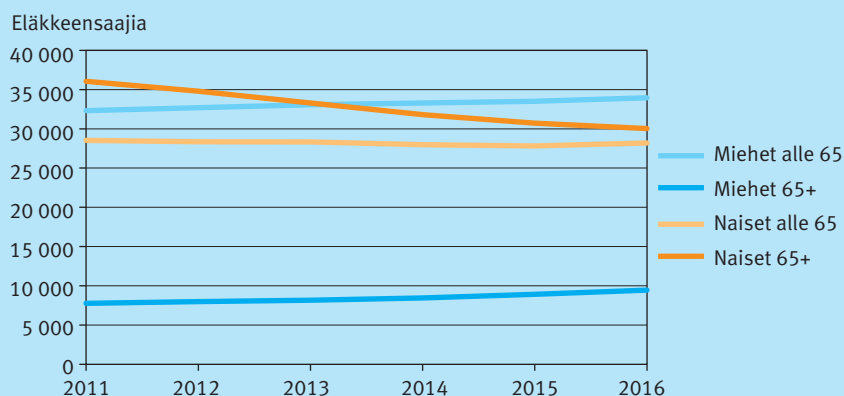
Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista joka kolmas saa takuueläkettä

Kela on maksanut 1.3.2011 alkaen takuueläkettä eläkkeensaajille, joiden kansaneläke ja työeläke jäävät alle laissa määritellyn tulorajan (760,26 euroa vuoden 2017 tasossa). Takuueläkkeen tarkoituksena on parantaa pienimpiä eläkkeitä saavien toimeentuloa. Takuueläkkeeseen on oikeus pienituloisella vanhuuseläkettä, työkyvyttömyyseläkettä tai maatalouden erityiseläkettä saavalla. Myös 65 vuotta täyttänyt tai työkyvytön maahanmuuttaja voi saada takuueläkettä, jos hän on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta.

Takuueläkettä sai vuoden 2016 joulukuussa 101 600 henkilöä. Saajamäärässä ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia takuueläkkeen voimassaoloaikana. Kaikista omaeläkkeensaajista seitsemän prosenttia ja työkyvyttömyyseläkkeensaajista 29 prosenttia sai takuueläkettä. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista osuus oli 33 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkettä saava ei voi saada takuueläkettä.

Takuueläkkeensaajissa korostuu vanhemmissa ikäluokissa naisten osuus ja nuoremmassa ikäluokissa miesten osuus (kuvio). Vuonna 2016 yli 65-vuotiaista takuueläkkeensaajista 76 prosenttia oli naisia. Sen sijaan alle 65-vuotiaista takuueläkkeensaajista enemmistö oli miehiä. Yli 65-vuotiaiden takuueläkettä saavien naisten määrä on takuueläkkeen voimassaoloaikana vähentynyt. Sen sijaan sekä alle että yli 65-vuotiaiden takuueläkettä saavien miesten lukumäärä on hieman kasvanut.

Takuueläkkeensaajat sukupuolen ja iän mukaan vuosina 2011–2016.

Lähde: Suomen virallinen tilasto.

3.4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat eläkelajin mukaan

Työeläkejärjestelmän täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää, että hakijan työkyky on alentunut vähintään 60 prosentilla. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää myös osaeläkkeen suuruisena, jos työkyvyn alenema on yli 40 prosenttia mutta ei kuitenkaan täyden työkyvyttömyyseläkkeen edellyttämää 60 prosenttia. Kansaneläkejärjestelmässä osatyökyvyttömyyseläkettä ei sen sijaan ole.

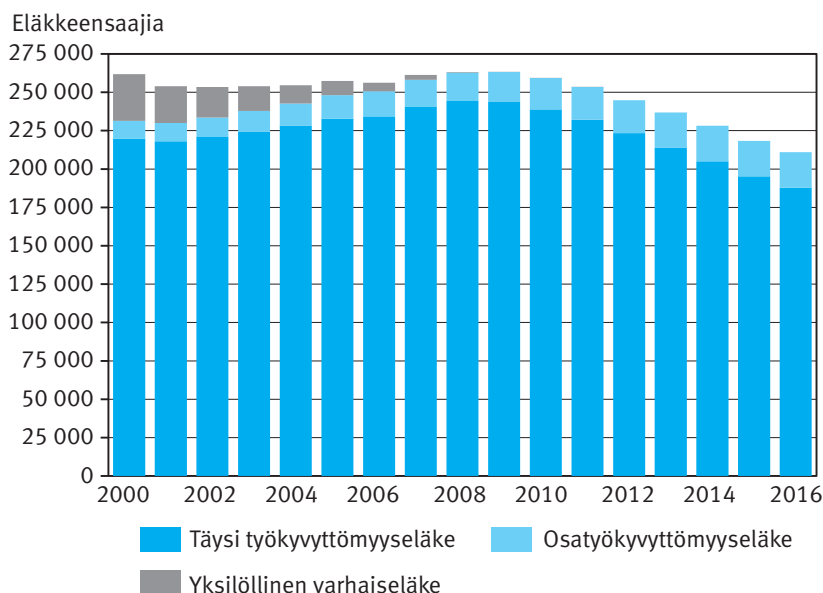
Vuoteen 2006 asti työkyvyttömyyseläkkeisiin kuului myös yksilöllinen varhaiseläke, jota myönnettiin ikääntyneille pitkän työuran tehneille työntekijöille (Gould & Nyman 2002). Yksilöllinen varhaiseläke edellytti vähäisempää työkyvyn heikkenemistä kuin varsinainen työkyvyttömyyseläke, ja tarkasteluvuosien aikana sen alaikäraja oli 60 vuotta. Yksilöllisen varhaiseläke oli erityisen suosittu 1990-luvulla, jolloin sen ikärajakin oli alhaisempi (Rantala 2008).

Osatyökyvyttömyyseläkkeelle yksilöllisen varhaiseläkkeen sijaan

Kuviossa 3.8 on esitetty täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä, osatyökyvyttömyyseläkkeellä ja yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olleiden lukumäärät vuosina 2000–2016. Näistä täysi työkyvyttömyyseläke on ylivoimaisesti merkittävin. Vuonna 2016 tätä eläkettä sai yhteensä 187 000 henkilöä, mikä on 89 prosenttia kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista. Vuoteen 2008 saakka täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden määrä lisääntyi mutta on sen jälkeen vähentynyt. Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien lukumäärä on sen sijaan tasaisesti kasvanut. Vuonna 2000 osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä oli neljä prosenttia, kun se vuonna 2016 oli 11 prosenttia. Vuonna 2000 kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä 12 prosenttia oli yksilöllisiä varhaiseläkkeitä. Kun uusia yksilöllisiä varhaiseläkkeitä ei ole enää myönnetty vuoden 2006 jälkeen ja sitä saaneet ovat tulleet vanhuuseläkeikään, ovat yksilöllisen varhaiseläkkeensaajat vähitellen poistuneet.

Kuvio 3.8.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä, osatyökyvyttömyyseläkettä ja yksilöllistä varhaiseläkettä saaneiden lukumäärät vuosina 2000–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Edellä olevissa luvuissa ovat mukana kaikki työ- ja kansaneläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläkettä saaneet, ja kansaneläkkeet on luokiteltu täysiksi työkyvyttömyyseläkkeiksi. Työeläkkeitä tarkasteltaessa 15 prosenttia kaikista vuoden 2016 lopussa voimassa olleista työkyvyttömyyseläkkeistä oli osatyökyvyttömyyseläkkeitä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden voimakas kasvu käy paremmin ilmi, kun eläkkeellä olevien sijaan tarkastellaan eläkkeelle siirtyneitä. Esimerkiksi vuonna 2005 kaikista työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä 13 prosenttia siirtyi osatyökyvyttömyyseläkkeelle, kun vuonna 2016 tämä osuus oli jo 28 prosenttia. Naisilla osuus oli suurempi kuin miehillä ja julkisella sektorilla suurempi kuin yksityisellä sektorilla (Nyman & Kiviniemi 2017). Osatyökyvyttömyyseläkkeet kuitenkin alkavat täysiä työkyvyttömyyseläkkeitä myöhemmin, ja merkittävä osa osatyökyvyttömyyseläkkeistä muuttuu myöhemmin täysiksi työkyvyttömyyseläkkeiksi. Näin ollen osatyökyvyttömyyseläkkeellä ollaan selvästi lyhyemmän aikaa kuin täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä.

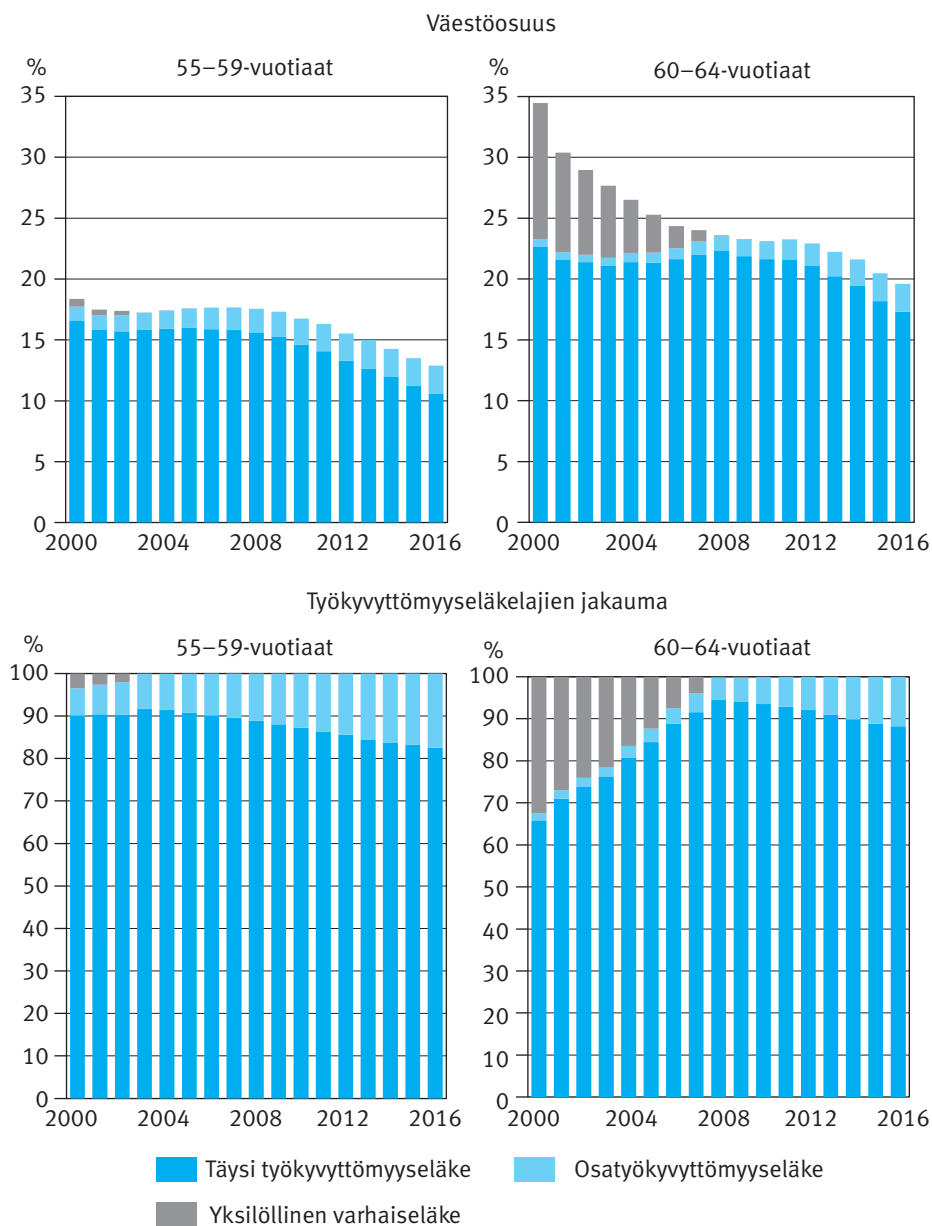
Kuviossa 3.9 työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkelajikohtaiset osuudet on esitetty tarkemmin 55–59-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden ikäryhmissä. Käytännössä muutokset työkyvyttömyyseläkelajeissa ovat liittyneet näihin ikäryhmiin. Ennen vuotta 2000 yksilöllisen varhaiseläkkeen myöntämisen ikäraja oli 58 vuotta ja sen jälkeen 60 vuotta. Samoin osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat suosittuimpia vanhemmissa ikäryhmissä. 16–54-vuotiailla seitsemän prosenttia työkyvyttömyyseläkkeistä oli osaeläkkeitä vuoden 2016 lopussa, eikä osuudessa ole tapahtunut merkittävää muutosta 2000-luvun aikana.

Edellä havaitut eläkelajikohtaiset muutokset näkyvät vanhimmissa ikäryhmissä korostuneempina. Vuonna 2000 joka kolmas 60–64-vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeensaajista oli yksilöllisellä varhaiseläkkeellä. Tämän eläkkeen poistuminen näkyy selvästi 60–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkettä saaneiden väestöosuuden laskuna.

Myös osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisen kuluva vuosikymmenen puolella näkyy hyvin. Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien osuus on suurempi 55–59- kuin 60–64-vuotiailla. Molemmissa ikäryhmissä osatyökyvyttömyyseläkettä saaneiden määrä ja osuus on kasvanut. Vuonna 2000 osatyökyvyttömyyseläkettä sai alle seitsemän prosenttia 55–59-vuotiaista ja 1,7 prosenttia 60–64-vuotiaista työkyvyttömyyseläkeläisistä. Vuonna 2016 nämä osuudet olivat 18 prosenttia ja 12 prosenttia.

Kuvio 3.9.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestöosuudet ja työkyvyttömyyseläkelajien jakauma ikäryhmissä 55–59-vuotiaat ja 60–64-vuotiaat työkyvyttömyyseläkelajin mukaan vuosina 2000–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

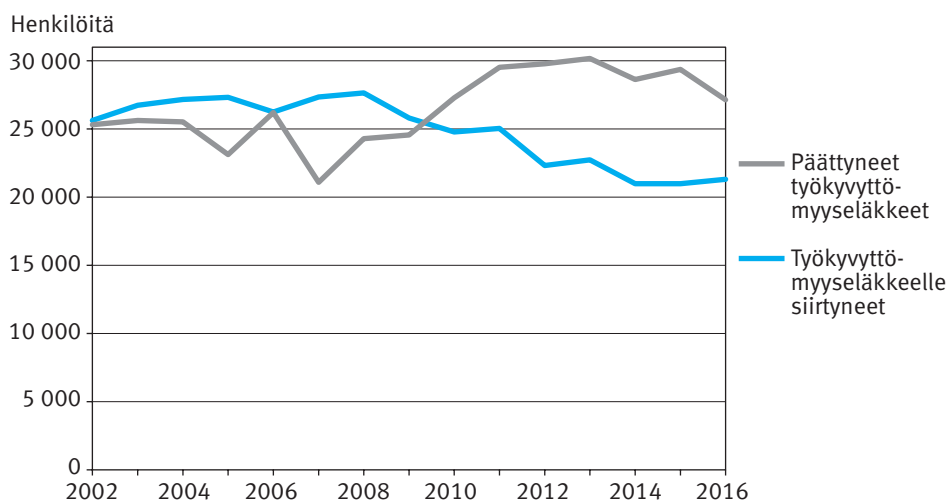
3.5 Työkyvyttömyyseläkkeiden alkaminen ja päättyminen

Edellä työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön määrää ja rakennetta on tarkasteltu eläkkeellä olevien kokonaismäärien tai niistä muodostettujen suhdelukujen avulla. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin työkyvyttömyyseläkkeiden alkamista ja päättymistä. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön muutokset tapahtuvat näiden kahden prosessin seurauksena. Siten tämä tarkastelu tarkentaa kuvaa työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön muutoksesta.

Kuviossa 3.10 on esitetty vuosina 2002–2016 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja samoina vuosina päättäneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärät. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen lisääntyi hieman vuosituhaten alkupuolella mutta on vuodesta 2008 lähtien vähentynyt. Korkeimmillaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden lukumäärä oli vuonna 2008, kun työkyvyttömyyseläkkeelle jäi lähes 28 000 henkilöä. Vuonna 2016 siirtyneitä oli enää 21 000. Päättäneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä puolestaan väheni vuosituhaten alkupuolella, mutta vuoden 2007 jälkeen se on lisääntynyt voimakkaasti. Vuonna 2009 päättäneiden eläkkeiden määrä ylitti alkaneiden eläkkeiden määrän, jolloin työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä alkoi vähentyä. Tähän vähentymiseen ovat siis vaikuttaneet sekä työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisessa että päättymisessä tapahtuneet muutokset.

Kuvio 3.10.

Vuosina 2002–2016 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ja samoina vuosina päättäneet työkyvyttömyyseläkkeet, lukumäärät.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

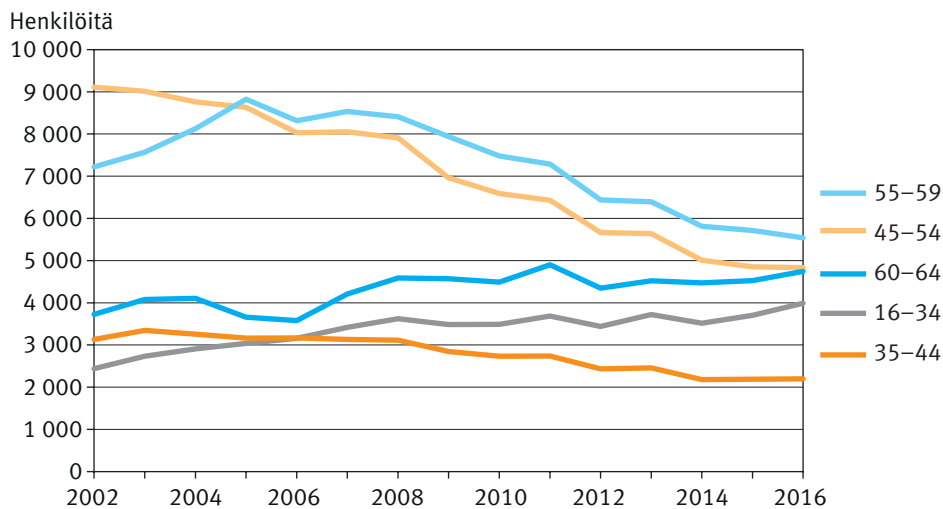
Työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään entistä harvemmin mutta nuorempana

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrän vähentyminen osuu ajallisesti yhteen työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän vähentymisen kanssa. Työkyvyttömyyseläkkeellä ollaan kuitenkin keskimäärin yli kymmenen vuotta, joten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrän muutokset vaikuttavat eläkkeellä olevien määrään viiveellä (Laaksonen ym. 2016). Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien kokonaismäärään suhteutettuna työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus on vuodesta riippuen 9–11 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että kunakin vuonna vain joka kymmenes työkyvyttömyyseläke on "uusi" työkyvyttömyyseläke. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien vaihtuvuus on pientä ja kuvaa osaltaan työkyvyttömyyseläkkeen pitkäkestoisuutta.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrään vaikuttaa myös eläkkeellesiirtymisikä. Mitä nuorempana työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään, sitä pidempään siellä ollaan. Kuviossa 3.11 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden lukumäärä ikäryhmittäin. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on vähentynyt erityisesti 45–54- ja 55–59-vuotiaiden ikäryhmissä. Sen sijaan 60–64-vuotiaiden ja alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on lisääntynyt. Lukumäärien muutoksiin vaikuttavat myös ikäryhmien koossa tapahtuvat muutokset, mikä näkyy etenkin 60–64-vuotiaiden kohdalla. Tulokset ovat kuitenkin samansuuntaiset myös väestön kokoon suhteutettua työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuutta tarkasteltaessa (ETK 2016b). Pelkistäen voidaan sanoa, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään yhä harvemmin, mutta työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat siellä entistä pidempään.

Kuvio 3.11.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden lukumäärä iän mukaan vuosina 2002–2016.

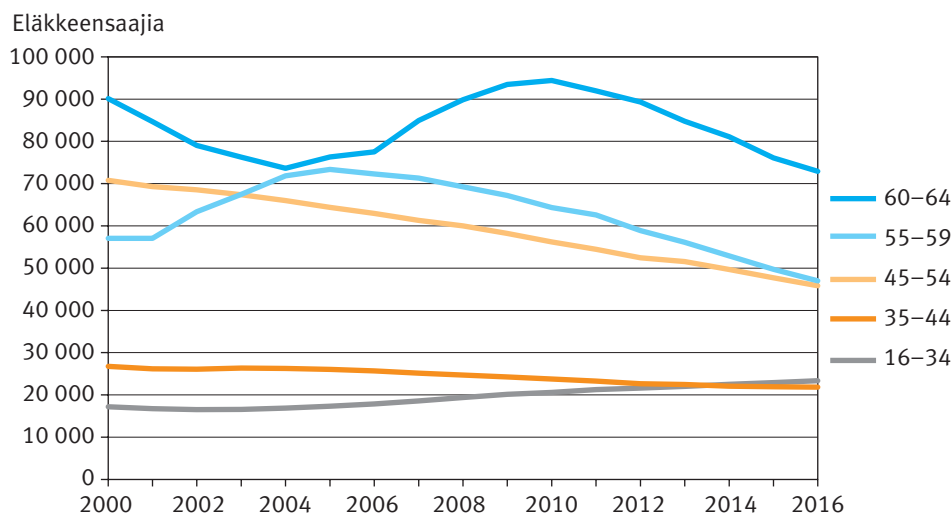
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Suuret ikäluokat siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle

Toinen työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrään vaikuttava tekijä on eläkkeiden päättyminen. Keskeinen eläkkeiden päättymisen kautta työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrään vaikuttanut tekijä on ollut suurten ikäluokkien tuleminen vanhuuseläkeikään. Kuviossa 3.12 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeellä olevien lukumäärä ikäryhmittäin vuosina 2000–2016. Suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään näkyy kuviossa selvästi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien "lakipisteen" siirtymisen kautta. Vuonna 2005 suuriin ikäluokkiin kuuluvat olivat 55–59-vuotiaita ja viisi vuotta myöhemmin 60–64-vuotiaita. Vuonna 2016 suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään näkyy selvästi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien "lakipisteen" siirtymisen kautta. Vuonna 2005 suuriin ikäluokkiin kuuluvat olivat 55–59-vuotiaita ja viisi vuotta myöhemmin 60–64-vuotiaita. Vuonna 2016 suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään näkyy selvästi työkyvyttömyyseläkkeellä olevien "lakipisteen" siirtymisen kautta. Työkyvyttömyyseläkkeiden päättymistä vanhuuseläkkeelle on osaltaan lisännyt myös vuoden 2005 työeläkeuudistus, jonka seurauksena uudet työkyvyttömyyseläkkeet muuttuvat vanhuuseläkkeiksi jo eläkkeensaajan täyttyessä 63 vuotta.

Kuvio 3.12.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä ikäryhmittäin vuosina 2000–2016.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Työkyvyttömyyseläkkeiden päättymiseen voi vaikuttaa myös määräaikaisten työkyvyttömyyseläkkeiden yleistyminen. Kuntoutustuki myönnetään, jos työkyvyn arvioidaan palautuvan hoidon tai kuntoutuksen avulla. Suuri osa kuntoutustuista muuttuu myöhemmin toistaiseksi myönnetyiksi työkyvyttömyyseläkkeiksi, mutta myös työhönpaluu kuntoutustuen jälkeen on mahdollista (Gould ym. 2011). Vuonna 2008 alkaneista työeläkejärjestelmän kuntoutustuista neljännes päättyi työhönpaluuseen neljän vuoden kuluessa (Laaksonen & Gould 2015). Kuntoutustukien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä on 2000-luvulla kasvanut. Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä yli puolelle eläke myönnettiin kuntoutustukena. Myös kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeissä kuntoutustukien osuus on kasvanut (Pösö 2016). Kuntoutustukien merkitystä työkyvyttömyyseläkkeiden päättymiseen vaikuttavana tekijänä on kuitenkin vaikea arvioida määrällisesti.

3.6 Yhteenveto

Eri eläkelajeissa on 2000-luvulla tapahtunut suuria muutoksia. Vanhuuseläkeläisten määrä on lisääntynyt suurten ikäluokkien vanhuuseläkkeelle siirtymisen ja eliniän pidentymisen johdosta. Samaan aikaan muilla eläkkeillä olevien määrä on vähentynyt. Kun vielä 2000-luvun alussa valtaosalla vanhuuseläkkeelle siirtyvistä eläkettä edelsi työttömyys- tai työkyvyttömyyseläke, niin nykyisin kolme neljäsosaa eläkkeelle jäävistä siirtyy suoraan vanhuuseläkkeelle.

Kun muita eläkkeelle siirtymisen reittejä on karsittu, ovat työkyvyttömyyseläkkeet nykyisin käytännössä ainoa varhaiseläkemuoto. Kuitenkin myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien lukumäärä on tällä vuosituhannella vähentynyt. Tähän on vaikuttanut työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden vähentyminen ja se, että suuret ikäluokat ovat siirtyneet vanhuuseläkkeelle. Silti nykyäänkin kaikista eläkkeensaajista joka seitsemäs on työkyvyttömyyseläkkeellä.

Myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevien rakenne on muuttunut. Lievä enemmistö työkyvyttömyyseläkkeensaajista on miehiä, mutta naisten osuus on kasvanut, sillä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien miesten määrä on vähentynyt naisia enemmän. Ikäryhmittäin tarkasteltuna on tapahtunut selviä muutoksia. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä on vähentynyt vanhemmissa ikäryhmissä, mutta lisääntynyt nuoremmassa ikäryhmissä. Työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat siis nykyisin entistä nuorempia ja työkyvyttömyyseläkkeellä ollaan entistä pidempään.

Ikärakenteen muutos vaikuttaa samalla siihen, mistä eläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläkettä saadaan. Vain työeläkettä saavien osuus on vähentynyt, kun taas vain kansaneläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on kasvanut. Vuonna 2016 kaikista työkyvyttömyyseläkettä saavista jo 25 prosenttia sai pelkkää kansaneläkettä. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien vähenemiseen vaikutti 2000-luvun alkupuolella myös yksilöllisen varhaiseläkkeen poistuminen. Viimeisen kymmenen vuoden aikana muutosta on puolestaan leimannut osatyökyvyttömyyseläkkeiden määrän kasvu.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteessa tapahtuneet muutokset vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta saatavaan kuvaan. Seuraa-vissa luvuissa tätä kysymystä tarkastellaan sekä eläketurvan että myöhemmin myös käytettävissä olevan tulon kannalta.

Lähteet

ETK (2016a) Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2015. ETK ja Kela, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2016: Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2016: Helsinki.

ETK (2016b) Työeläkeindikaattorit 2016. Eläketurvakeskuksen katsauksia 04/2016: Helsinki.

Gould, R. & Nyman, H. (2002) Työkyvyttömyyseläkkeet 1990–2001. Eläketurvakeskuksen monisteita 38: Helsinki.

Gould, R. & Lampi, J. & Nyman, H. (2011) Työhönpaluu kuntoutustuen jälkeen. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2011:3: Helsinki.

Karisalmi, S. & Gould, R. & Virta, L. (2009) Työkyvyttömyyseläkeläiset eri järjestelmissä. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:9, Helsinki.

Kela (2016) Kelan tilastollinen vuosikirja 2015. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2016: Helsinki.

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Nyman, H. & Lampi, J. (2017) Eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitys. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki, 39–58.

Laaksonen, M. & Gould, R. (2015) Return to work after temporary disability pension in Finland. *Journal of Occupational Rehabilitation* 25: 471–480.

Laaksonen, M. & Rantala, J. & Järnefelt, N. & Kannisto, J. (2016) Työkyvyttömyyden vuoksi menetetty työura. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2016: Helsinki.

Nivalainen, S. (2013) Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja sen taustatekijät 2000-luvulla: rekisteripohjainen tarkastelu. Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2013: Helsinki.

Nyman, H. & Kiviniemi, M. (2017) Katsaus eläketurvaan vuonna 2016. Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2017: Helsinki.

Pösö, R. (2016) Kelan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä vähenee, mutta kehityksessä on eroja ikäryhmien välillä. Kelan Tilastokatsaus 18.10.2016. Viitattu 17.5.2017. http://www.kela.fi/documents/10180/1630864/Kelan_tyokyvyttomyyselakkeen_saajien_maara_vahenee_mutta_kehityksessa_on_eroja_ikaryhmien_valilla.pdf/66aeddcb-fd8b-4e63-bffe-bd136c67dc90

Rantala, J. (2008) Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2008:1: Helsinki.

Suomen virallinen tilasto: Tilasto Kelan eläkkeet [verkkajulkaisu]. Taulukko: Takuu-eläkkeensaajat ja keskimääräiset eläkkeet. Viitattu: 2.5.2017. <http://raportit.kela.fi>

Tilastokeskus (2017) Työvoimatutkimus. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 19.6.2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tym__tyti/?tablelist=true&rxid=7329504c-e15c-43b7-bc87-fc5df68c8fb9

4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan taso ja kehitys

Juha Rantala, Susan Kuivalainen, Heidi Nyman, Mikko Laaksonen ja Jukka Lampi

Luvussa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan tason kehitystä vuodesta 2000 vuoteen 2016. Aluksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvaa käsitellään kokonaisuutena keskimääräisen eläkkeen kautta. Tämän jälkeen tutkitaan, millaisia eroja työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvassa on iän, sukupuolen, työkyvyttömyyseläkelajin ja eläkejärjestelmän mukaan. Eläkkeiden kehitystä kuvataan tarkastelemalla yhden vuoden keskimääräistä tilannetta kerrallaan (ks. kuvio 1.2). Luvun lopussa tarkennetaan kuvaa työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan kehityksestä tutkimalla, miten eläkkeelle siirtyneiden ja eläkkeeltä poistuneiden eläketasot eroavat toisistaan, ja miten työkyvyttömyyseläke on eläkeaikana kehittynyt.

Edellisen luvun tapaan tarkastelu kattaa kaikki Suomessa asuvat työ- ja kansaneläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saavat henkilöt. Eläketurvalla tarkoitetaan lakisääteisiä työ- ja kansaneläkkeitä (tietolaatikko 4.1). Euromääräiset tarkastelut ovat reaalisia vuoden 2016 tasossa, ja aineistona ovat Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri vuosilta 2000–2016.

Tietolaatikko 4.1. Kokonaiseläkkeen osat

Kokonaiseläke: Omaeläke + perhe-eläke + takuueläke. Kokonaiseläke sisältää omaeläkkeen lisäksi perhe-eläkkeen, eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen vuoteen 2007 asti ja takuueläkkeen vuodesta 2011 lähtien. Myös rintamalisät ja lapsikorotukset luetaan kokonaiseläkkeeseen.

Omaeläke: Henkilön oma työ- ja kansaneläke (työkyvyttömyyseläkelajit ks. tietolaatikko 3.1).

Oma työeläke: Oma työeläke muodostuu karttumasääntöjen mukaisesti ansioista ja työtuloista. Työeläkettä karttuu myös joiltakin palkattomilta ajoilta, kuten työttömyysajalta ja lastenhoidosta.

Oma kansaneläke: Kansaneläkettä voi saada Suomessa vähintään kolme vuotta asunut henkilö 16 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Työeläke pienentää kansaneläkettä. Täyden kansaneläkkeen voi saada, jos työeläke jää alle tietyn euromääräisen rajan (55,53 €/kk vuonna 2017). Vuosina 2000–2007 omaeläke sisälsi eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen.

Perhe-eläke: Turvaa lesken (leskeneläke) tai lapsen (lapseneläke) toimeentuloa, jos perheen huoltaja kuolee. Perhe-eläkettä maksetaan sekä kansaneläke- että työeläkejärjestelmästä.

Takuueläke: Kelan maksama vähimmäiseläke eläkkeensaajalle, jonka muut yhteenlasketut eläketulot jäävät lainsäädännön määräämän vähimmäistason alle (ks. myös tietolaatikko 3.2).

SOLITA: Liikennevakuutuslain, työtapaturma- ja ammattitautilain ja sotilastapaturma- ja sotilasvammalakien mukainen eläke. Jos henkilö saa työ- tai kansaneläkkeen ohella SOLITA-eläkettä, sisältyvät nämä eläkkeet oma- ja kokonaiseläkkeeseen.

4.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan taso muihin väestöryhmiin verrattuna

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläke on heikentynyt suhteessa vanhuuseläkkeensaajiin ja työssäkäyviin

Kuvio 4.1 antaa yleiskuvan työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan keskimääräisen tason kehityksestä 2000-luvulla. Kuviossa 4.1a esitetään työkyvyttömyyseläkettä ja vertailuryhmänä vanhuuseläkettä saavien kokonaiseläkkeiden keskimääräinen kehitys. Kokonaiseläkkeen lisäksi omaeläke on yleisesti käytetty eläketurvan tasoa kuvaava mitta, ja siksi kuviossa esitetään myös ryhmien oma-

eläkkeiden kehitys. Kuviossa 4.1b vastaavat tarkastelut on tehty suhteessa ammatissa toimivien keskiansioihin.

Vuonna 2016 työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläke oli keskimäärin 1 118 euroa kuukaudessa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien omaeläkkeen taso ei juuri eroa kokonaiseläkkeen tasosta, vuonna 2016 omaeläke oli keskimäärin 1 064 euroa kuukaudessa. Samankaltaisuuden vuoksi tarkastelut tehdään jatkossa kattavamman määritelmän eli kokonaiseläkkeen perusteella.

Kokonaiseläke sisältää omaeläkkeen lisäksi perhe-eläkkeen, eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen vuoteen 2007 asti ja takuueläkkeen vuodesta 2011 lähtien. Työkyvyttömyyseläkkeensaajille perhe-eläkkeen merkitys on vähäinen, koska leskeksi tulo tapahtuu useimmiten vanhuuseläkeiässä (Takala ym. 2015). Eläkkeensaajan asumistuella ja hoitotuella sekä takuueläkkeellä on sen sijaan merkitystä. Eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistuminen oma- ja kokonaiseläkkeen määritelmästä näkyy kuviossa kokonais- ja omaeläkkeen tason laskuna vuodesta 2008 alkaen. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon tämä muutos ei kuitenkaan vaikuttanut, sillä näitä tukimuotoja maksetaan edelleen, vaikka niitä ei tilastoida enää eläkkeisiin. Takuueläkkeen voimaantulo näkyy puolestaan siinä, että vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläkkeen taso on hie- man korkeampi kuin omaeläkkeen.

Keskimääräinen kokonaiseläke on tarkastelujakson aikana laskenut reaali- sesti noin kuusi prosenttia. Havaittu lasku kokonaiseläkkeen tasossa näyttäisi paikantuvan pääosin eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumiseen kokonaiseläkkeen käsitteestä vuonna 2008, sillä muutoksen johdosta työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke laski liki kahdeksalla prosentilla (ETK & Kela 2010). Samansuuruinen lasku vuosien 2007 ja 2008 välillä on havaittavissa myös kuviossa 4.1a. Määritelmämuutos huomioon ottaen on oletettavaa, että kokonaiseläke olisi pysynyt jotakuinkin muuttamattomana tarkastelujaksolla.

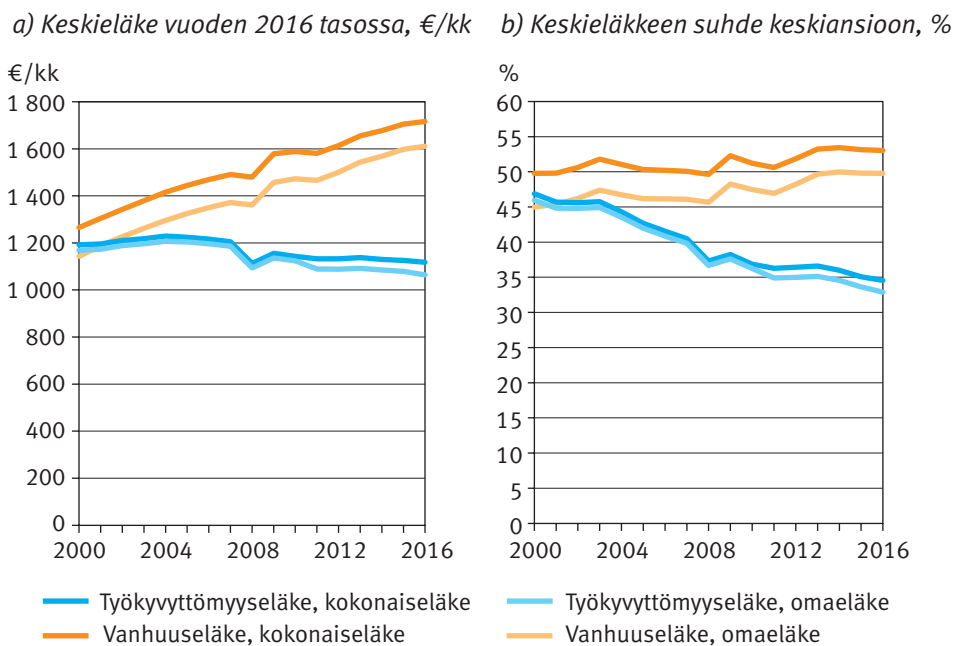
Vanhuuseläkkeensaajiin verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläke on noin kolmanneksen pienempi. Tarkastelujakson aikana ero on kasvanut, sillä vanhuuseläkkeensaajien kokonaiseläke on noussut kolmanneksella (35 %). Vuonna 2000 vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläkkeet olivat vielä samaa tasoa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläkkeen kehitys suhteessa vanhuuseläkkeensaajiin on vaatimaton, vaikka eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumisen merkitys otettaisiin huomioon.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema on heikentynyt myös työssäkäyviin verrattuna. Vuosina 2000–2016 työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiselä-

ke suhteessa ammatissa toimivien ansiotasoon on laskenut 12 prosenttiyksikköä vajaasta 47 prosentista 35 prosenttiin (kuvio 4.1b). Vanhuuseläkkeensaajien eläkkeen taso suhteessa ammatissa toimivien ansiotasoon on säilynyt 50 prosentin tuntumassa.

Kuvio 4.1.

Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeensaajien keskimääräinen kokonais- ja omaeläke (€/kk vuoden 2016 tasossa) ja niiden suhde keskiansioon vuosina 2000–2016.*

* Vuodesta 2008 lähtien oma- ja kokonaiseläke eivät enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri. Tilastokeskus.

Tämän luvun tarkasteluissa tuloja kuvataan keskiarvon avulla. Liitekuviossa L4.1 on esitetty kuviota 4.1 vastaavat tulokset mediaanin avulla. Mediaanilla mitattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläkkeet ovat noin 10–15 prosenttia keskiarvoja matalammat, koska tulojakauma on oikealle vino. Mediaaneihin tulojakauman vinous ei vaikuta. Sillä, mitataanko tulojakauman keskikohdtaa mediaanina vai keskiarvona, ei kuitenkaan ole oleellista merkitystä työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulokehitykseen tai suhteelliseen asemaan vanhuuseläkkeensaajiin nähden.

4.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajaryhmien väliset eläke-erot

Nuorten työkyvyttömyyseläkeläisten eläketurva on heikoin

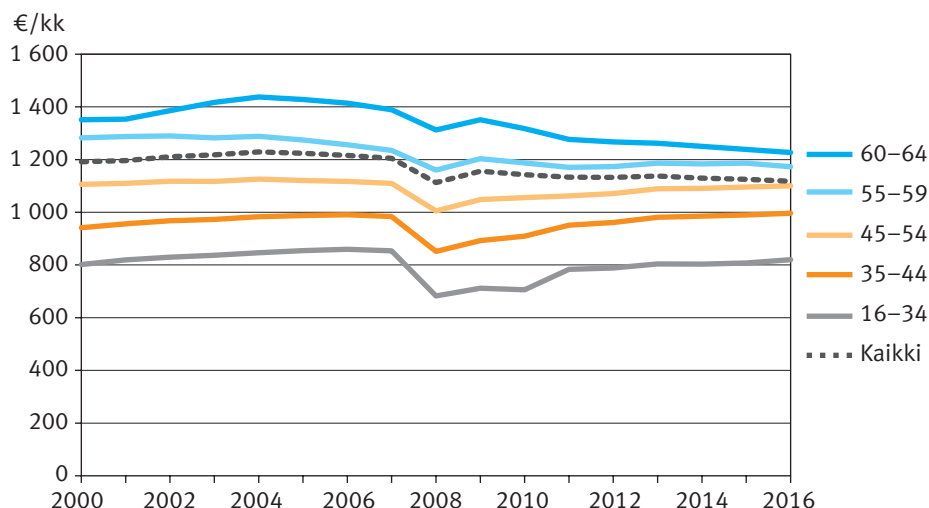
Työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä on merkittävä eroja eläketurvan tasossa iän suhteen. Eläkkeen taso on sitä matalampi, mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys (kuvio 4.2). Vuonna 2016 kokonaiseläke oli 16–34-vuotiailla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin 820 euroa, kun se 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä oli 1 230 euroa. Työeläke määräytyy työuran aikana kertyneiden ansioiden ja siihen liittyvän mahdollisen tulevan ajan eläkeosan perusteella (ks. luku 2). Nuorilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla työura on jäänyt lyhyeksi (ks. Järnefelt & Salokangas 2014) ja ansiotason nousemista ei ole ehtinyt tapahtua, minkä vuoksi työeläkkeen määrä jää alhaisemmaksi.

Ikäryhmien väliset erot ovat jonkin verran kaventuneet tarkastelujakson aikana, sillä kokonaiseläkkeen taso on heikentynyt yli 55-vuotiaiden ikäryhmissä ja kasvanut puolestaan alle 45-vuotiaiden ikäryhmissä. Takuueläkkeen voimaantulon sekä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistamisen merkitys eläketurvaan näkyy hyvin nuorimmissa ikäryhmissä. Vanhemmissa ikäryhmissä näiden etuuksien merkitys on vähäisempi. Takuueläke paransi alle 35-vuotiaiden eläketurvaa noin sadalla eurolla. Takuueläkkeen lisäksi ikäryhmien välisten erojen kaventuminen johtuu vanhimman ikäryhmän kokonaiseläkkeen laskusta vuoden 2004 jälkeen, mikä liittyy osittain yksilöllisen varhaiseläkkeen päättymiseen (ks. kuvio 4.4). Vanhimman ikäryhmän alenevaa tulokehitystä tällä vuosikymmenellä selittää vuoden 2005 työeläkeuudistus. Jos työkyvyttömyyseläkkeiden vanhuuseläkeiksi tuli 63 vuotta, kun taas työkyvyttömyyseläkkeen eläketapahtuman ollessa tätä ennen ikäraja säilyi 65 vuodessa (ks. luku 2). Uudistuksen seurauksena pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden osuus kaikista 60–64-vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeensaajista kasvoi. Pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden eli "nuoremmalla iällä" työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketaso on keskimääräistä matalampi.

Ikäryhmittäisissä tarkasteluissa on tärkeää muistaa, että kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista vain 21 prosenttia oli alle 45-vuotiaita vuonna 2016. Toisaalta etenkin alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkeläisten osuus on tarkastelujakson aikana kasvanut eniten (ks. luku 3). Vanhemmissa ikäryhmissä on myös nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä henkilöitä, joiden eläketurvan taso on tästä syystä pieni.

Kuvio 4.2.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke vuosina 2000–2016 ikäryhmittäin, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien naisten kokonaiseläke 87 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä

Kaikkien eläkkeensaajien tarkastelussa on havaittu, että naisten keskimääräinen eläke on pienempi kuin miesten (ks. lisää Rantala & Riihelä 2016). Sukupuolten välinen ero on havaittavissa myös työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketasossa: miesten kokonaiseläke oli vuonna 2016 keskimäärin noin 1 190 euroa ja naisten 1 040 euroa kuukaudessa eli 13 prosenttia alempi kuin miehillä (kuvio 4.3). Tarkastelujakson aikana sukupuolten välinen ero työkyvyttömyyseläkkeen tasossa on kuitenkin kaventunut. Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkettä saavien naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli 83 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä, kun se tarkastelujakson lopussa oli 87 prosenttia. Vastaavanlainen kehitys on tapahtunut myös kaikissa eläkkeensaajissa (Rantala & Riihelä 2016).

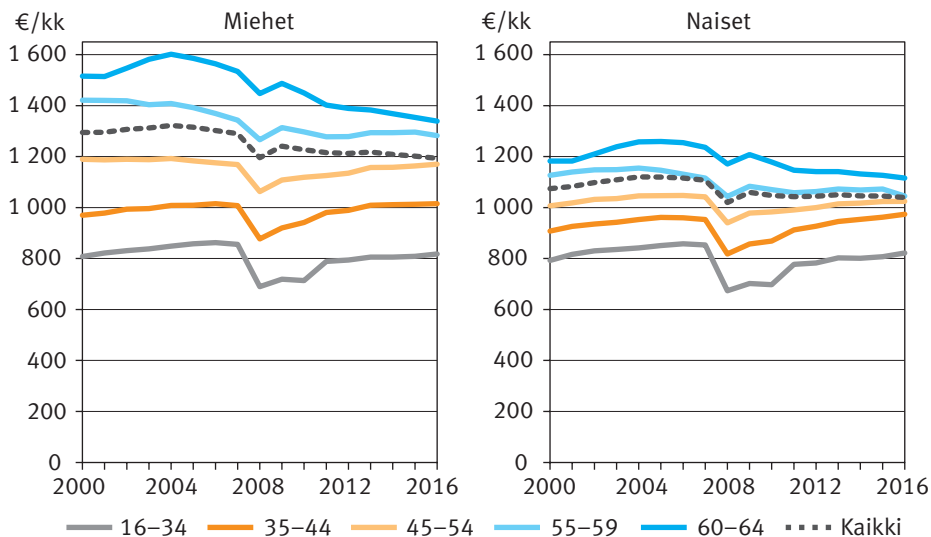
Työkyvyttömyyseläkettä saavien naisten ja miesten väliset eläke-erot ovat selvästi pienemmät kuin kaikilla eläkeläisillä keskimäärin, sillä vuonna 2016 kaikkien eläkettä saavien naisten kokonaiseläke oli 79 prosenttia miesten kokonais-

eläkkeestä (ETK 2017). Työkyvyttömyyseläkkeensaajilla sukupuolten välinen pienempi ero eläketasossa paikantuu siihen, että työuran alkuvaiheessa sukupuolten välinen palkkaero on pienempi kuin työuran loppuvaiheessa (Katainen 2010). Työuran jäädessä lyhyemmäksi naisten ja miesten väliset ansiotuloerot jäävät myös pienemmiksi, ja siten ero eläketasossa jää matalammaksi.

Työuran pituuden merkitys eläketurvan tasoon ilmenee hyvin ikäryhmittäisestä tarkastelusta (kuvio 4.3). Suurimmillaan sukupuolten välinen eläke-ero on 60–64-vuotiailla, joille on ehtinyt kertyä eniten omaan työuraan perustuvaa työeläkettä (vrt. kuvio 4.6). Ero kaventuu nuorempiin ikäryhmiin siirryttäessä, ja alle 45-vuotiaiden joukossa sitä ei käytännössä enää ole. Edellä havaittu sukupuolten välisen eron kaventuminen työkyvyttömyyseläkkeen tasossa johtunee osittain myös työkyvyttömyyseläkkeensaajien nuorentumisesta. Kuviosta ilmenee lisäksi se, että miehillä ikäryhmien väliset erot ovat suuremmat kuin naisilla. Miesten väliset ansiotuloerot (Asplund 2008), ja tätä kautta myös eläke-erot ovat suuremmat kuin naisilla.

Kuvio 4.3.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke iän ja sukupuolen mukaan vuosina 2000–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien kokonaiseläke on noussut

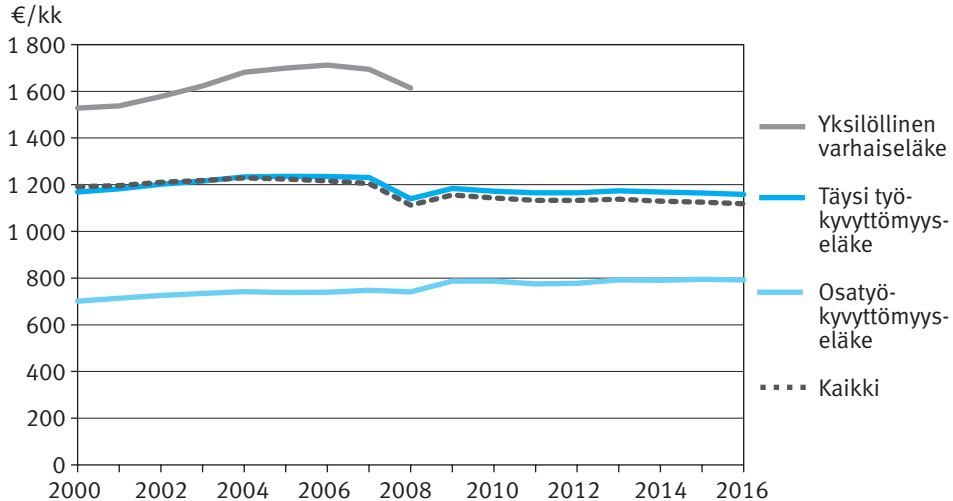
Työkyvyttömyyseläkelajin mukaan tarkasteltuna täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien kokonaiseläke oli vuonna 2016 keskimäärin 1 160 euroa ja vuonna 2000 noin 1 170 euroa kuukaudessa. Tarkastelujakson aikana eläketaso on siten pysynyt muuttumattomana.

Selvästi korkeinta, noin 1 600 euron keskimääräistä kuukausieläkettä ovat saaneet yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olleet henkilöt. Yksilöllisen varhaiseläkkeen ehdot edellyttivät pitkää työuraa ja 2000-luvulla vähintään 58 tai 60 vuoden ikää, ja siksi sille siirtyneillä henkilöillä on ollut lähtökohtaisesti keskimääräistä korkeampi eläke. Vuonna 1943 syntyneet olivat viimeinen ikäryhmä, jolle tätä eläkettä myönnettiin (ks. luku 2). Aikaisemmin kuviossa 4.2 havaittu 60–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisen kokonaiseläkkeen lasku vuoden 2004 jälkeen selittyneekin pääosin yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisella. Miehillä muutos on ollut erityisen suuri (ks. kuvio 4.3).

Vuonna 2016 osatyökyvyttömyyseläkettä saaneiden keskimääräinen kokonaiseläke oli 790 euroa kuukaudessa. Osatyökyvyttömyyseläke on puolet henkilön omasta täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Ottaen huomioon, että esimerkiksi vuonna 2016 osatyökyvyttömyyseläkkeen taso oli 68 prosenttia keskimääräisestä täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä, osatyökyvyttömyyseläkkeellä on taustaltaan parempituloisempia henkilöitä kuin täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä. Tarkastelujakson aikana osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien asema on myös parantunut, sillä vuonna 2000 osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke oli 700 euroa kuukaudessa ja osuus keskimääräisestä täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä 60 prosenttia. Määrällisesti osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien kasvu on ollut erittäin nopeaa (ks. luku 3). Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketason vaatimaton kehitys tarkastelujakson aikana ei näyttäisi siis johtuvan kovin merkittävästi osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisestä.

Kuvio 4.4.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke työkyvyttömyyseläkelajin mukaan vuosina 2000–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kansaneläkkeen merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvassa kasvanut

Työeläkkeen tehtävänä on totutun toimeentulon turvaaminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja kansaneläkkeen (ml. takuueläke) tehtävänä on huolehtia vähimmäisturvasta. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvaa tarkasteltaessa molemmat eläkejärjestelmät ovat tärkeitä, sillä vajaan työuran vuoksi työeläke jää usein pieneksi.

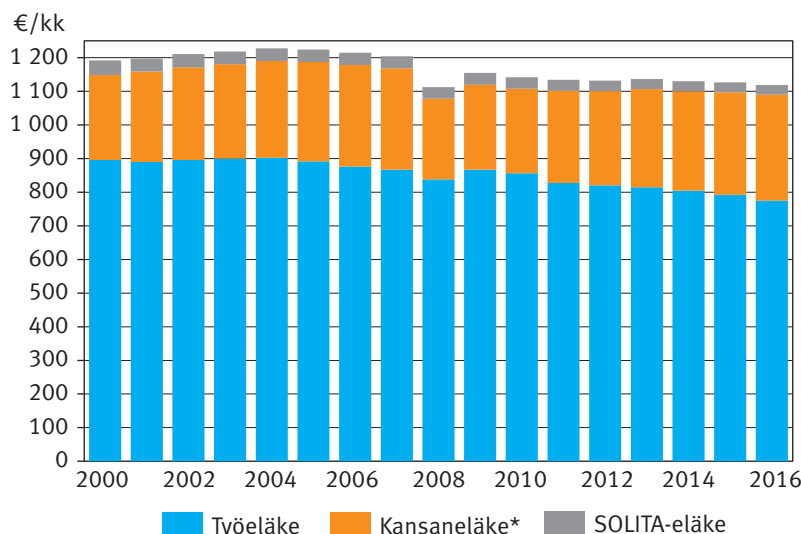
Kuviossa 4.5 on esitetty työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräisen kokonaiseläkkeen jakautuminen työeläkkeen ja kansaneläkkeen kesken vuosina 2000–2016. Vuonna 2016 työeläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli 69 prosenttia ja kansaneläkkeen 28 prosenttia. Tarkastelujakson aikana työeläkkeen osuus on laskenut kuudella prosenttiyksiköllä ja kansaneläkkeen puolestaan noussut seitsemällä prosenttiyksiköllä. SOLITA-eläkkeiden

osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä on koko tarkasteluajan ollut pieni ja on myös laskenut 16 vuoden aikana olleen vuonna 2016 noin kaksi prosenttia.¹

Vuonna 2016 kaikilla eläkkeensaajilla työeläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli 91 prosenttia ja kansaneläkkeen osuus kahdeksan prosenttia (ETK 2017). Työeläkejärjestelmän voimassaolon pidentymisen ja naisten työhön osallistumisen lisääntymisen myötä kansaneläkkeen merkitys eläketurvassa on kokonaisuutena tasaisesti vähentynyt (Kuivalainen ym. 2017). Työkyvyttömyyseläkkeensaajat tekevät tässä kuitenkin selvän poikkeuksen, ja kansaneläkkeellä on huomattavasti suurempi merkitys heille kuin kaikilla eläkkeensaajilla keskimäärin.

Kuvio 4.5.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisen kokonaiseläkkeen jakautuminen työ- ja kansaneläkeosuuksiin vuosina 2000–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa.

* Vuodesta 2008 lähtien kansaneläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kansaneläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

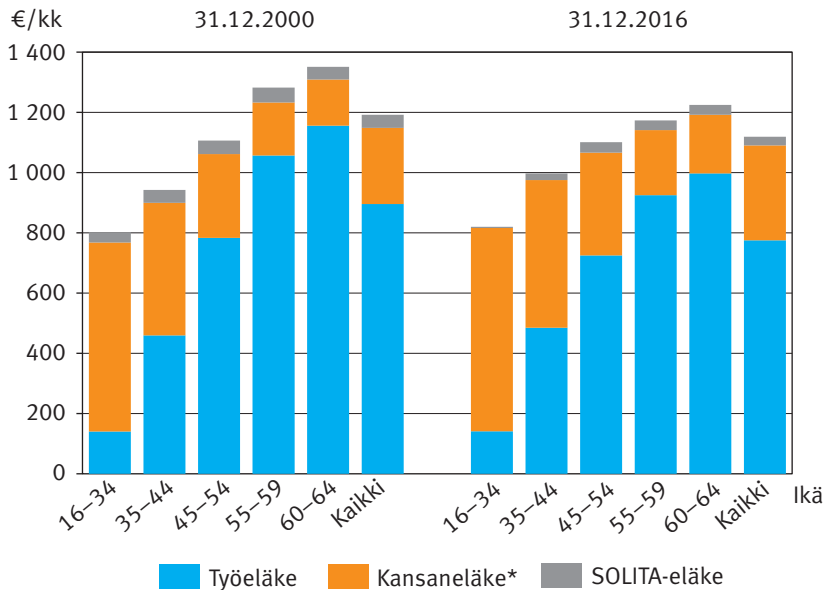
¹ Vuoden 2016 lopussa työ- tai kansaneläkkeen ohella SOLITA-eläkettä saavia oli yhteensä 31 000 (Eläketurvakeskus 2016). Pelkkää SOLITA-eläkettä (noin 5 400 henkilöä) saavat eivät ole tarkastelussa mukana.

Kansaneläkkeen merkitys on suurin nuorilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla

Nuorilla työkyvyttömyyseläkeläisillä kansaneläkkeen (ml. takuueläke) merkitys on erityisen tärkeä (kuvio 4.6). Vuonna 2016 sen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli alle 35-vuotiailla 82 prosenttia, kun se 60–64-vuotiailla oli 16 prosenttia. Kansaneläkkeen merkitys laskee iän mukaan ja vastaavasti työeläkkeen nousee. Aikaisemmin on jo käynyt ilmi, kuinka takuueläkkeen voimaantulo on parantanut erityisesti nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan tasoa (kuvio 4.2). Tarkastelujakson aikana kansaneläkkeen merkitys on kuitenkin kasvanut myös muissa ikäryhmissä, sillä vuonna 2000 alle 35-vuotiailla kansaneläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli 78 prosenttia ja 60–64-vuotiailla 11 prosenttia. Kaikissa ikäryhmissä on siten tapahtunut muutoksia, joiden johdosta kansaneläkkeen merkitys kokonaiseläkkeessä on aiempaa suurempi.

Kuvio 4.6.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisen kokonaiseläkkeen jakautuminen työ- ja kansaneläkeosuuksiin vuosina 2000 ja 2016 iän mukaan, €/kk vuoden 2016 tasossa.

* Vuonna 2000 kansaneläke sisältää eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuudet. Vuonna 2016 kansaneläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

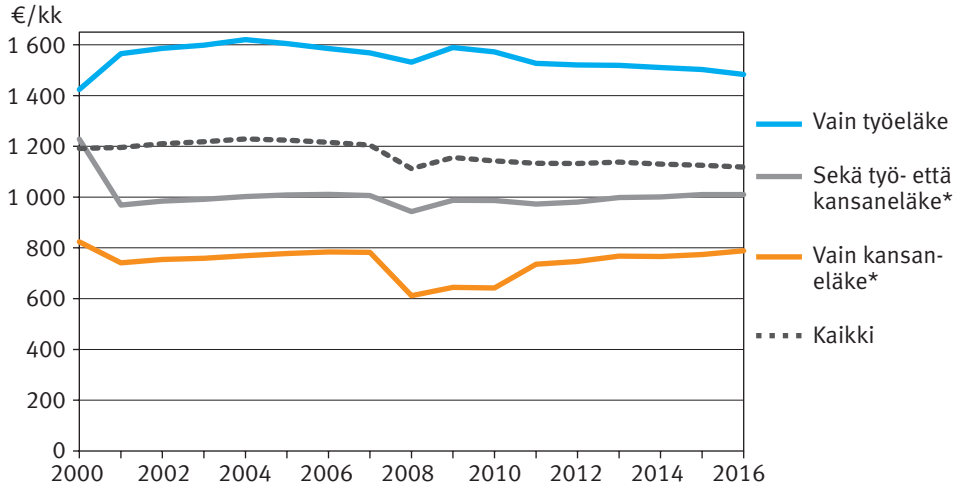
Kuvio 4.7 täsmentää kuvaa työnjaosta työ- ja kansaneläkejärjestelmien välillä, sillä siinä työkyvyttömyyseläkkeensaajat on jaettu sen mukaan, saavatko he työkyvyttömyyseläkettä vain työeläkkeenä, sen lisäksi myös kansaneläkkeenä vai pelkästään kansaneläkkeenä. Tasoero vain työeläkettä saavien ja vain kansaneläkettä saavien välillä näkyy hyvin. Esimerkiksi vuonna 2016 vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke oli noin 1 480 euroa kuukaudessa, joka on lähes kaksi kertaa korkeampi kuin vain kansaneläkettä saavien kokonaiseläke. Tarkastelujakson aikana vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke on laskenut, ja ero vain kansaneläkettä saaviin on kaventunut. Kehitys poikkeaa kaikista eläkkeensaajista, joissa vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke on vastaavalla ajalla noussut yli 250 eurolla, ja ero vain kansaneläkettä saavien kokonaiseläkkeeseen on kasvanut (Rantala ym. 2017).

Kansaneläkettä koskevat muutokset, erityisesti eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistuminen kansaneläkkeen määritelmästä ja takuueläkkeen voimaantulo, näkyvät hyvin vain kansaneläkettä saavien keskimääräisen kokonaiseläkkeen kehityksessä. Vain kansaneläkettä saavien kokonaiseläkkeen taso oli suunnilleen samansuuruinen vuonna 2016 kuin se oli vuonna 2002. Jos kokonaiseläkkeen määritelmässä tapahtuneet muutokset otetaan huomioon, on taso tarkastelujaksolla hieman noussut.

Kuviosta ilmenee myös kuinka kansaneläkkeen pohjaosan asteittainen poistuminen viime vuosikymmenen alussa nosti vain työeläkettä saavien ja laski työ- ja kansaneläkettä saavien keskimääräistä kokonaiseläkettä noin 200 eurolla. Muutokset ovat näennäiset ja johtuvat työ- ja kansaneläkettä saavien rakenteen muuttumisesta. Kansaneläkkeen pohjaosaa maksettiin viimeisen kerran 1.1.2001. Kun pohjaosaa ei enää maksettu, työ- ja kansaneläkettä saavien ryhmästä siirtyi keskimääräistä korkeampaa kokonaiseläkettä saavia henkilöitä vain työeläkettä saavien ryhmään. Kuvion tulkinnoissa on huomattava, että työ- ja kansaneläkkeen (ml. takuueläke) tasot ovat yhteydessä toisiinsa, sillä takuueläke asettaa vähimmäistason ja työeläke enimmäistason kansaneläkkeelle.

Kuvio 4.7.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke eläkejärjestelmän mukaan vuosina 2000–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kansaneläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kansaneläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

4.3 Työkyvyttömyyseläkkeen taso eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke on tarkastelujakson aikana kehittynyt vaatimattomasti ja jäänyt selvästi jälkeen vanhuuseläkkeensaajien kokonaiseläkkeestä. Menneen kehityksen ymmärtämiseksi on tärkeää muistaa, että eläketulon kehitystä on käsitelty poikkileikkausperiaatteella eli tarkastelemalla yhden vuoden keskimääräistä tilannetta kerrallaan. Näissä tarkasteluissa työkyvyttömyyseläkkeensaajiin liittyvien rakenteellisten muutosten ja eläkkeiden tasoon eläkeaikana vaikuttavien tekijöiden merkitystä ei voida erotella toisistaan.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke noussut eläkeaikana

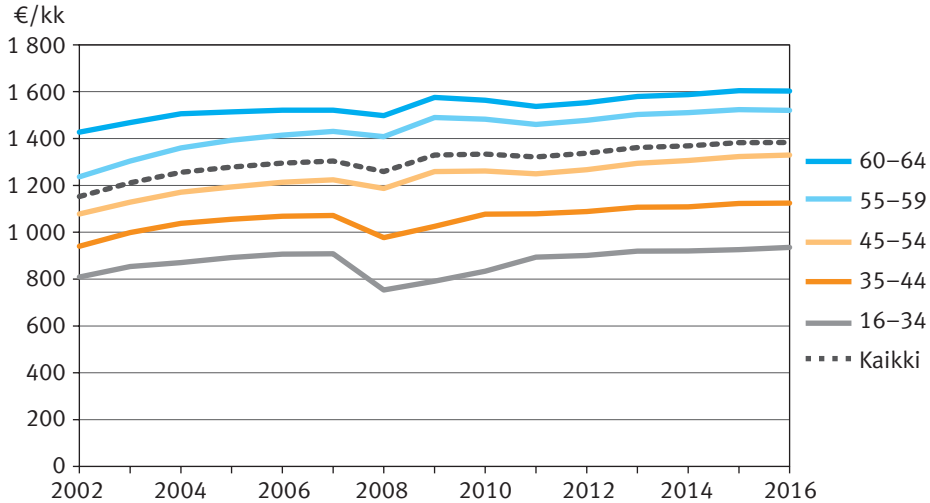
Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muuttumisen vaikutuksen puolesta puhuu se, että työkyvyttömyyseläkettä saaneiden keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat eläkeaikana reaalisesti nousseet. Tämä käy ilmi kuvioista 4.8, jossa vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräisen kokonaiseläkkeen kehitystä on seurattu 14 vuoden ajan vuoteen 2016 asti. Tarkastelussa olivat mukana ne henkilöt, jotka olivat eläkkeellä myös vuonna 2016. Siten henkilöjoukon koko ja rakenne oli koko seurannan ajan sama. Vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli yhteensä 25 600 henkilöä, joista 70 prosenttia oli vuonna 2016 edelleen eläkkeellä – joko työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä.²

Seurannan aikana ryhmän keskimääräinen kokonaiseläke nousi reaalisesti 20 prosenttia 1 152 eurosta 1 380 euroon. On huomattava, että eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumisen vaikutusta kokonaiseläkkeen määritelmää ei ole otettu huomioon. Nämä tulokset ovat samansuuntaiset kuin aikaisemmassa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkettä koko ajan vuosina 2000–2010 saaneiden keskimääräisen kokonaiseläkkeen kehitystä (Kautto ym. 2012). Ikäryhmien väliset erot eläkkeen lähtötasossa käyvät myös hyvin ilmi, sillä alle 35-vuotiaiden keskimääräinen kokonaiseläke oli yli 40 prosenttia pienempi kuin vanhimmassa ikäryhmässä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna muutokset ovat samansuuntaisia; kussakin ikäryhmässä keskimääräinen kokonaiseläke on kasvanut.

² Sosioekonomiselta asemaltaan hyvässä asemassa olevien eläkkeensaajien elin aika on pidempi kuin eläkkeensaajilla keskimäärin (Polvinen 2015; ks. myös Tarkiainen 2016). Tästä syystä vastaava analyysi tehtiin myös kaikille vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneille. Seurannan edetessä henkilöjoukko siis pienentyi. Tulokset eläkkeelle siirtyneiden tulokehityksestä olivat samanlaiset kuin koko ajan seurannassa olleita koskevat tulokset.

Kuvio 4.8.

Vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden koko seuranta-ajan eläkkeellä olleiden keskimääräinen kokonaiseläke iän mukaan vuosina 2002–2016, €/kk vuoden 2016 tasossa, ikä eläkkeellesiirtymisvuoden mukaan.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Työkyvyttömyyseläkkeet ovat indeksikorotusten seurauksena reaalisesti nousseet

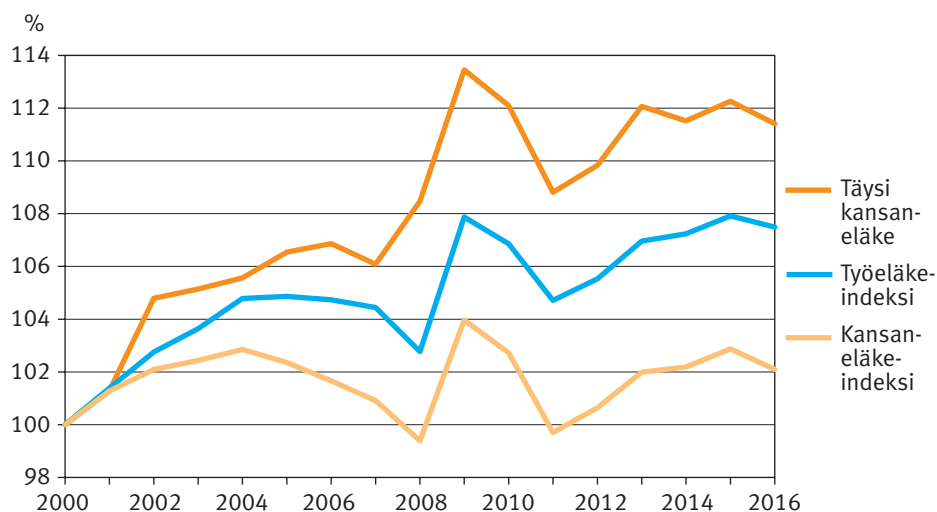
Työkyvyttömyyseläkkeiden kehitykseen eläkeaikana vaikuttaa myös eläkkeiden tarkistaminen eläkeindeksillä. Kuviossa 4.9 on esitetty eräiden indeksien kehitys vuosina 2000–2016. Vuosina 2000–2016 maksussa olleita työeläkkeitä on tarkistettu työeläkeindeksillä, jossa ansiokehityksen paino on 20 prosenttia ja hintojen 80 prosenttia. Alle 65-vuotiaiden eläkkeitä tarkistettiin vuoteen 2004 asti kuitenkin puoliväli-indeksillä, jossa ansiokehityksen ja hintojen painot olivat kumpikin 50 prosenttia. Kansaneläkkeitä ja takuueläkkeitä on tarkistettu kansaneläkeindeksillä, joka seuraa hintojen nousua (elinkustannusindeksiä). Eduskunnan päätöksillä kansaneläkkeisiin on tehty lisäksi tasakorotuksia vuosina 2001, 2005, 2006 ja 2008.³ Kuviossa 4.9 on esitetty täyden kansaneläkkeen taso, jossa on huomioitu indeksikorotusten lisäksi tehdyt tasakorotukset.

3 Kansaneläkkeiden tasoa on nostanut myös kuntaluokituksesta luopuminen vuonna 2008.

Tarkastelujakson aikana työeläkeindeksi on reaalisesti noussut seitsemän prosenttia ja kansaneläkeindeksi, tasokorotukset huomioon ottaen, 11 prosenttia. Tasokorotuksilla tarkistettut kansaneläkkeet ovat 2000-luvulla nousseet siten työeläkkeitä nopeammin (ks. Tuominen ym. 2011; THL 2011). Kansaneläkeindeksissä tai täyden kansaneläkkeen tasossa ei ole otettu huomioon eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistamista kansaneläkkeen määritelmästä eikä vuonna 2011 voimaan tulleen takuueläkkeen vaikutusta. Näistä erityisesti takuueläke on parantanut pienituloisten eläkeläisten taloudellista tilannetta (THL 2011; Airio ym. 2013).

Kuvio 4.9.

Eräiden indeksien ja kansaneläkkeen reaalikehitys vuosina 2000–2016, 2000=100.

Kuviossa 4.8 osoitettiin, että vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke nousi vuoteen 2016 mennessä reaalisesti 20 prosenttia. Kuvion 4.9 perusteella työeläkeindeksi on tänä aikana noussut reaalisesti noin viisi prosenttia ja tasokorotuksilla täydennetty kansaneläkeindeksi kuusi prosenttia, joten indeksitarkistusten lisäksi myös muilla tekijöillä on ollut merkitystä kokonaiseläkkeiden nousuun. Kokonaiseläke on eläkeaikana voinut nousta esimerkiksi takuueläkkeen, vanhuuseläkkeen tai leskeneläkkeen saamisen seurauksena. Myös työkyvyttömyyseläkkeisiin tehdyt kertakorotukset tai osatyökyvyttömyyseläkkeen muuttuminen täydeksi työkyvyttömyyseläkkeeksi ovat voi-

neet nostaa joillakin kokonaiseläkkeen tasoa (ks. luku 2). Keskimääräisen kokonaiseläkkeen nousu indeksikehitystä nopeammin on käynyt ilmi myös kaikkia eläkkeensaajia koskevilla tarkasteluilla (Kautto ym. 2012; Rantala ym. 2017).

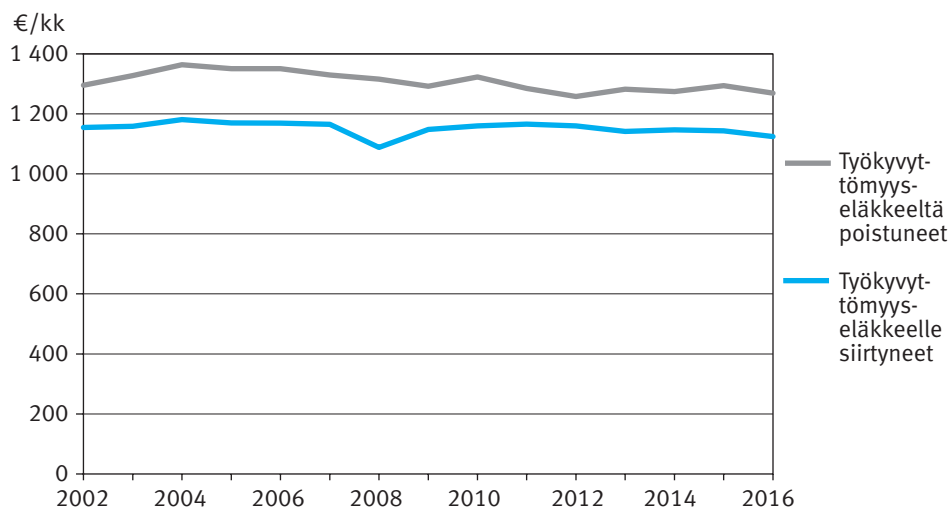
Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke pienempi kuin työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden

Keskimääräinen työkyvyttömyyseläke voi edelliseen vuoteen verrattuna nousta siksi, että eläkkeensaajien joukkoon siirtyy suurempituloisia henkilöitä kuin sieltä poistuu. Vastaavasti kokonaiseläke voi laskea, jos eläkkeelle siirtyneet ovat pienempituloisia kuin sieltä poistuneet henkilöt. Kuviosta 4.10 ilmenee, että 2000-luvulla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke on ollut vajaa 1 200 euroa, kun se työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneilla on ollut noin 1 300 euroa. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke on siis ollut koko tarkastelujakson ajan hieman yli kymmenen prosenttia pienempi kuin työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden kokonaiseläke. Tämä selittää osaltaan, miksi työkyvyttömyyseläkettä saaneiden keskimääräinen kokonaiseläke ei ole muuttunut, vaikka maksussa olevat työkyvyttömyyseläkkeet ovat nousseet (ks. kuviot 4.8 ja 4.9).

Rantala ym. (2017) tarkasteli kaikkien eläkkeelle siirtyneiden ja poistuneiden keskimääräisten kokonaiseläkkeiden kehitystä vuosina 1995–2014. Eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke oli kaikkina vuosina noin 20 prosenttia korkeampi kuin eläkkeeltä poistuneiden keskimääräinen eläketaso. Tästä syystä keskimääräinen, poikkileikkausperiaatteella mitattu kokonaiseläke oli noussut selvästi indeksikorotuksia nopeammin. Siinä missä vanhuuseläkkeen päättyminen liittyy lähinnä kuolleisuuteen, niin työkyvyttömyyseläkkeen kohdalla päättyminen liittyy pääsääntöisesti vanhuuseläkkeelle siirtymiseen. Muun muassa tämän eroavuuden vuoksi kaikkien eläkkeensaajien ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulokehitykset eivät ole täysin verrannollisia.

Kuvio 4.10.

Vuosina 2002–2016 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden keskimääräinen kokonaiseläke, €/kk vuoden 2016 tasossa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kokonaiseläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

4.4 Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden eläketurva vanhuuseläkkeellä⁴

Ennen vuotta 2017 alkaneeseen työkyvyttömyyteen perustuva työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi 63 vuoden iässä, tai mikäli työkyvyttömyys on alkanut ennen vuotta 2006, työkyvyttömyyseläkkeensaajan täyttäessä 65 vuotta. Kansaneläkkeessä ikäraja on 65 vuotta. Vanhuuseläkkeeksi muuttuneen työkyvyttömyyseläkkeen määrä on samansuuruinen kuin täysi työkyvyttömyyseläke on ollut, ja osatyökyvyttömyyseläke korottuu kaksinkertaiseksi.

Kuviossa 4.11 on esitetty vuoden 2014 lopussa vanhuuseläkkeellä olleiden lukumäärä iän ja työkyvyttömyyseläketaustan mukaan. Työkyvyttömyyseläketäustaisiksi on määritelty henkilöt, jotka ennen vanhuuseläkkeelle siirtymistään ovat saaneet täyttä työkyvyttömyyseläkettä, osatyökyvyttömyyseläkettä tai yksilöllistä varhaiseläkettä (ks. tietolaatikko 3.1). Työkyvyttömyyseläkejakso on voi-

⁴ Kiitos korkeakouluharjoittelija Sampsa Salokankaalle osion analyyseissa avustamisesta (ks. myös Salokangas 2017).

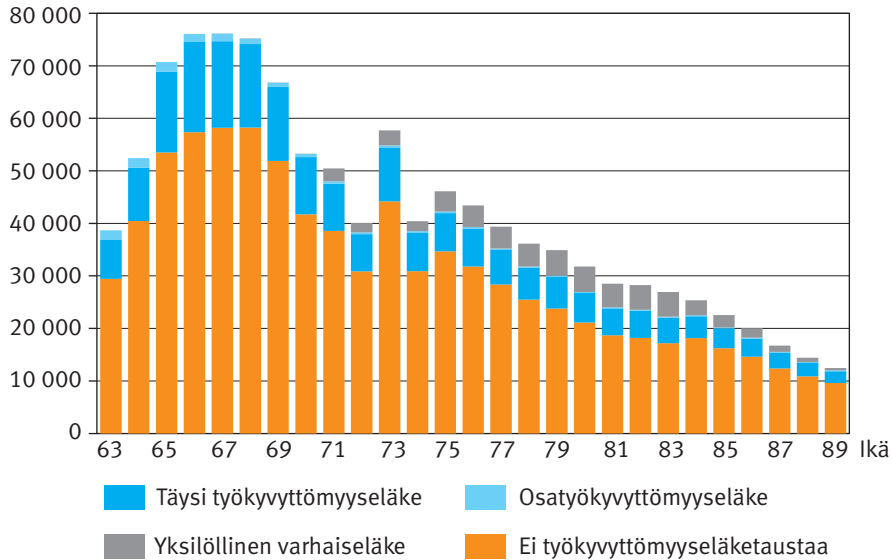
nut sijoittua mihin tahansa työuran vaiheeseen, mutta valtaosa on jäänyt vanhuuseläkkeelle suoraan työkyvyttömyyseläkkeeltä. Vain kansaneläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saaneet eivät ole tarkastelussa mukana.

Kaiken kaikkiaan vanhuuseläkkeellä oli vuoden 2014 lopussa noin 1,2 miljoonaa henkilöä. Vanhuuseläkkeensaajissa on runsaasti 65–69-vuotiaita, mikä johtuu toisaalta suurista ikäluokista ja toisaalta kuolleisuuden vaikutuksesta vanhemmissa ikäryhmissä. Kaikista vanhuuseläkeläisistä joka neljäs oli saanut työkyvyttömyyseläkettä ennen vanhuuseläkettä. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saaneita oli runsas viidennes kaikissa ikäryhmissä. Osatyökyvyttömyyseläkettä saaneita oli muutamia prosentteja vanhuuseläkeiän alaikärajan tuntumassa. Yli 70-vuotiaissa oli melko paljon yksilöllistä varhaiseläkettä saaneita, enimmillään noin viidennes ikäluokasta.

Kuvio 4.11.

Vuoden 2014 lopussa vanhuuseläkkeellä olleiden lukumäärä iän ja eläketaustan mukaan.

Vanhuuseläkkeensaajia

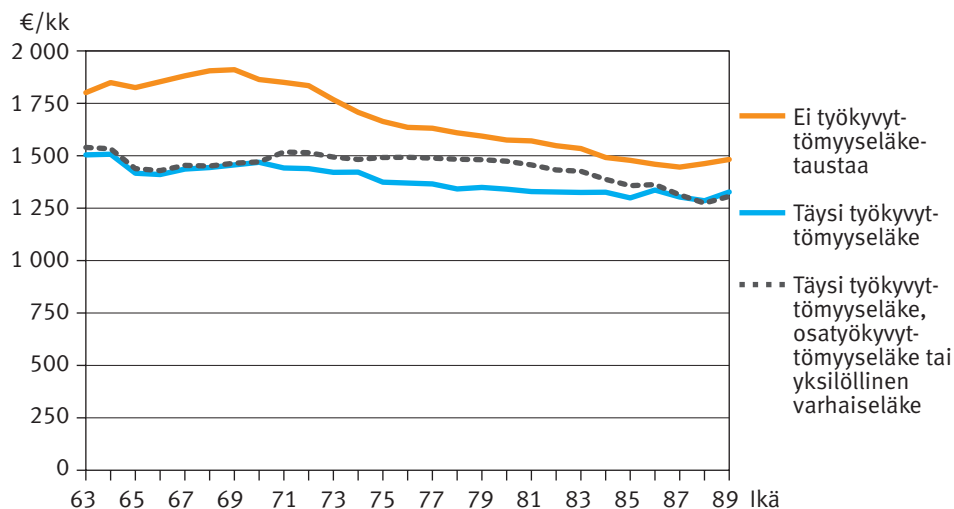
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kuviossa 4.12 on esitetty vanhuuseläkkeellä vuonna 2014 olleiden keskimääräinen kokonaiseläke iän ja työkyvyttömyyseläketaustan mukaan eriteltynä. Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden kokonaiseläke on muita alhaisempi myös vanhuuseläkeaikana. Ero on suurimmillaan nuorimmissa ikäryhmissä eli tämän vuosikymmenen alkupuolella vanhuuseläkkeelle siirtyneillä. Vanhimmissa ikäryhmissä ero työkyvyttömyyseläketaustan ja ei-tökyvyttömyyseläketaustan välillä on sen sijaan selvästi pienempi, sillä ilman työkyvyttömyyseläketaustaa vanhuuseläkkeellä olevilla eläkkeen taso laskee iän myötä, mutta työkyvyttömyyseläketaustaisilla eläkkeen taso on varsin vakaa ja laskee vasta yli 80-vuotiailla.

Mikäli tarkastellaan vain täyttä työkyvyttömyyseläkettä saaneita, ero ilman työkyvyttömyyseläketaustaa oleviin on suurempi. Tämä johtuu yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olleiden keskimääräistä paremmista eläkkeistä. Yksilöllistä varhaiseläkettä ei tässä tutkimuksessa luettu täydeksi työkyvyttömyyseläkkeeksi.

Kuvio 4.12.

Vuoden 2014 lopussa vanhuuseläkkeellä olleiden keskimääräinen kokonaiseläke iän ja työkyvyttömyyseläketaustan mukaan, €/kk vuoden 2016 tasossa.

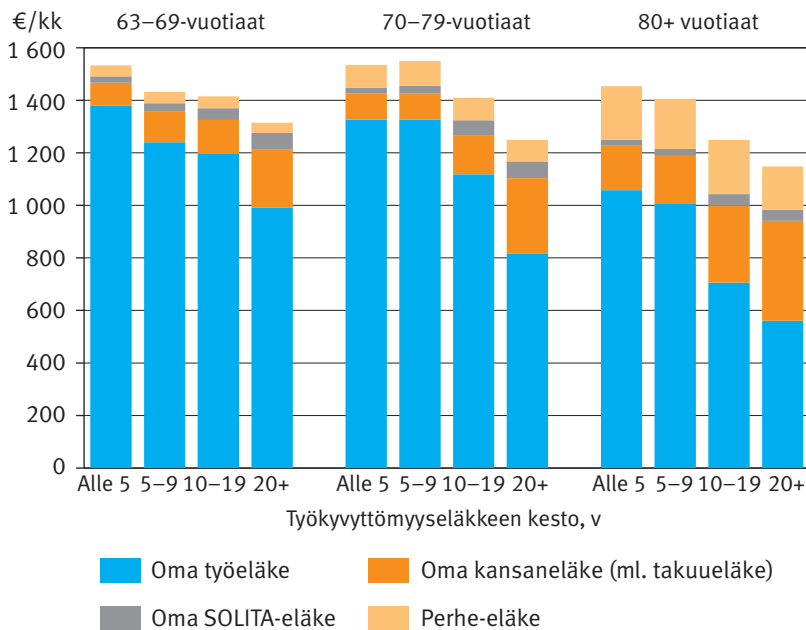
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kuviosta 4.13 käy ilmi, miten työkyvyttömyyseläketaustaisten vanhuuseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke on jakautunut iän ja työkyvyttömyyseläkkeajan mukaan. Kokonaiseläke on lisäksi ositettu omaan työeläkkeeseen, perhe-eläkkeeseen sekä kansaneläkkeeseen (ml. takuueläke). Kaikissa ikäryhmissä vanhuuseläke on sitä matalampi ja kansaneläkkeen merkitys on sitä suurempi, mitä pidempään työkyvyttömyyseläke on kestänyt.

Pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleet ovat jääneet työkyvyttömyyseläkkeelle nuorena, mutta keskeytyneen työuran ajalta kertymättä jäänyt eläke huomioidaan niin sanotun tulevan ajan osuudessa (ks. luku 2). Nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle jääneiden vakiintunut ansiotaso on kuitenkin keskimääräistä alhaisempi, mikä vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeen ja myöhemmin vanhuuseläkkeen määrään. Valtaosa työkyvyttömyyseläketaustaisten vanhuuseläkkeestä on omaa työeläkettä. Kansaneläkkeen osuus on kuitenkin suurempi vanhemmissa ikäryhmissä ja pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleilla. Perhe-eläkkeen määrä kasvaa iän myötä, mikä kaventaa ikäryhmien välisiä eroja kokonaiseläkkeen määrässä.

Kuvio 4.13.

Työkyvyttömyyseläketaustaisten vanhuuseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke iän ja työkyvyttömyyseläkkeen keston mukaan vuoden 2014 lopussa, €/kk vuoden 2016 tasossa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

4.5 Yhteenveto

Luvussa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan tason kehitystä 2000-luvulla. Keskeinen havainto liittyi työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan vaatimattomaan kehitykseen. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke oli reaalisesti laskenut noin kuusi prosenttia tarkastelujakson aikana, mutta kokonaiseläkkeen määritelmässä tapahtuneiden muutoksien huomioon ottamisen jälkeen pysynyt suunnilleen samana. Vanhuuseläkkeensaajiin verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläke oli noin kolmanneksen pienempi vuonna 2016, kun tarkastelujakson alussa taso oli vielä sama.

Eläketurvan taso ei kuitenkaan ole kaikilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla sama. Suurimmat erot keskimääräisissä kokonaiseläkkeissä olivat ikäryhmien välillä. Vuonna 2016 vanhimmassa eli 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä työkyvyttömyyseläkkeen taso oli 50 prosenttia korkeampi kuin nuorimmassa 16–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Pidempi työura nostaa työeläkettä ja tätä kautta kokonaiseläkkeen tasoa. Naisten kokonaiseläke oli keskimäärin vajaa 90 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä. Suurimmillaan sukupuolten välinen eläke-ero oli 60–64-vuotiailla, joille on ehtinyt kertyä eniten omaan työuraan perustuvaa työeläkettä. Ero kaventuu nuorempiin ikäryhmiin siirryttäessä.

Edellisessä luvussa havaittiin, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenne on nuorentunut johtuen muun muassa suurten ikäluokkien vanhuuseläkkeelle siirtymisestä, työkyvyttömyysriskin laskusta vanhimmissa ikäryhmissä ja hienoisesta noususta nuorimmissa ikäryhmissä. Ikärakenteen nuorentuminen ja ikäryhmittäiset erot työkyvyttömyyseläkettä saavien kokonaiseläkkeiden tasoissa viittaavat siihen, että työkyvyttömyyseläkettä saavien eläketurvan heikon kehityksen taustalla ovat rakenteelliset muutokset. Tiivistäen kyse on siitä, että nykyään työkyvyttömyyseläkkeellä olevien joukossa on aikaisempaa enemmän pienituloisia nuoria kansaneläkettä saavia henkilöitä ja aikaisempaa vähemmän parempituloisia lähellä vanhuuseläkeikää olevia työeläkettä saavia henkilöitä. Isoimmat muutokset ovat tapahtuneet tämän vuosikymmenen aikana. Myös korkeampitasoisen yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisella, osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisellä ja eläkkeisiin tehdyillä muutoksilla on ollut merkitystä.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muuttumisen puolesta puhuu myös se, että työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat eläkeaikana reaalisesti nousseet. Kun vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden tulokehitystä seurattiin vuoteen 2016 asti, oli ryhmän keskimääräinen kokonaiseläke noussut reaalisesti 20 prosenttia. Muutos on ollut nopeampi kuin mitä pelkästään eläkeindeksien perusteella on eläkkeitä korotettu,

joten myös muilla tekijöillä on ollut merkitystä eläkeajan kokonaiseläkkeiden kehitykseen. Kokonaiseläke on voinut eläkeaikana nousta esimerkiksi takuueläkkeen, vanhuuseläkkeen tai leskeneläkkeen saamisen seurauksena. Myös osatyökyvyttömyyseläkkeen muuttuminen täydeksi työkyvyttömyyseläkkeeksi tai vanhuuseläkkeeksi on joidenkin osalta nostanut kokonaiseläkkeen tasoa.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä ja poistuneita koskevissa tarkasteluissa ilmeni, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke on koko tarkastelujakson ollut hieman yli kymmenen prosenttia pienempi kuin työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden kokonaiseläke. Tulos tuo esiin työkyvyttömyyseläkkeensaajissa tapahtuneita rakenteellisia muutoksia, joiden johdosta keskimääräinen eläke on aiempaa pienempi. Luvun lopun tarkastelut työkyvyttömyyseläkettä saaneiden eläketurvasta vanhuuseläkeaikana osoittivat puolestaan sen, kuinka tuloero muihin vanhuuseläkeläisiin säilyy myös vanhuuseläkeaikana; mitä pidempään henkilö oli ollut työkyvyttömyyseläkkeellä, sitä matalampi oli kokonaiseläkkeen taso ja sitä korkeampi kansaneläkkeen osuus.

Lähteet

Airio, I. & Blomberg, H. & Kangas, O. & Kroll, C. & Niemelä, M. (2013) Täyden kansaneläkkeen saajien tulot ja kokemukset toimeentulosta. Teoksessa Airio, I. (toim.) Toimeentuloturvan verkko kokemassa. Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Kela: Helsinki.

Asplund, R. (2008) Sukupuolten palkkaerot Suomessa. Yksityisen sektorin miesten ja naisten palkkojen ja palkkaerojen tarkastelu. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos B233: Helsinki.

ETK (2017) Katsaus eläketurvaan vuonna 2016. Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2017: Helsinki.

Eläketurvakeskus (2016) Tilasto Suomen Eläkkeensaajista 2015. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2016: Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2016: Helsinki.

ETK & Kela (2010) Tilasto Suomen eläkkeensaajista. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2010. ETK & Kela: Helsinki.

Järnefelt, N & Salokangas, S. (2014) Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työurat. Teoksessa Järnefelt, N. & Nivalainen, S. & Salokangas, S. & Uusitalo, H. (toim.) Sosioekonomiset erot – työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014: Helsinki.

Katainen, A. (2010) Ansiotaso kehittyy työnantajan ja iän mukaan. Hyvinvointikatsaus 2/2010.

Kautto, M. & Nyman, H. & Rantala, J. & Salonen, J. (2012) Eläkkeensaajien tulojen ja toimeentulon kehitys. Teoksessa STM. Työeläkkeiden indeksijärjestelmää arvioineen työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:32.

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (2017) (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Polvinen, A. & Laaksonen, M. & Gould, R. & Lahelma, E. & Leinonen, T. & Martikainen, P. (2015) Socioeconomic inequalities in cause-specific mortality after disability retirement due to different diseases. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43:159–168.

Rantala, J. & Kuivalainen, S. & Nyman, H. & Lampi, J. (2017) Eläkkeiden reaalin kehitys. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Rantala, J. & Riihelä, M. (2016) Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2016: Helsinki.

Salokangas, S. (2017) Työkyvyttömyyseläketaustan vaikutus vanhuuseläkeläisten toimeentuloon ja sen kehitykseen. Pro Gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Takala, M. & Salonen, J. & Lampi, J. (2015) Survivors' pensions in Finland. Finnish Centre for Pensions, Working Papers 02/2015: Helsinki.

Tarkiainen, L. (2016) Income and mortality – the Dynamics of disparity: a study on the changing association between income and mortality in Finland. Publications of the Faculty of Social Sciences: University of Helsinki.

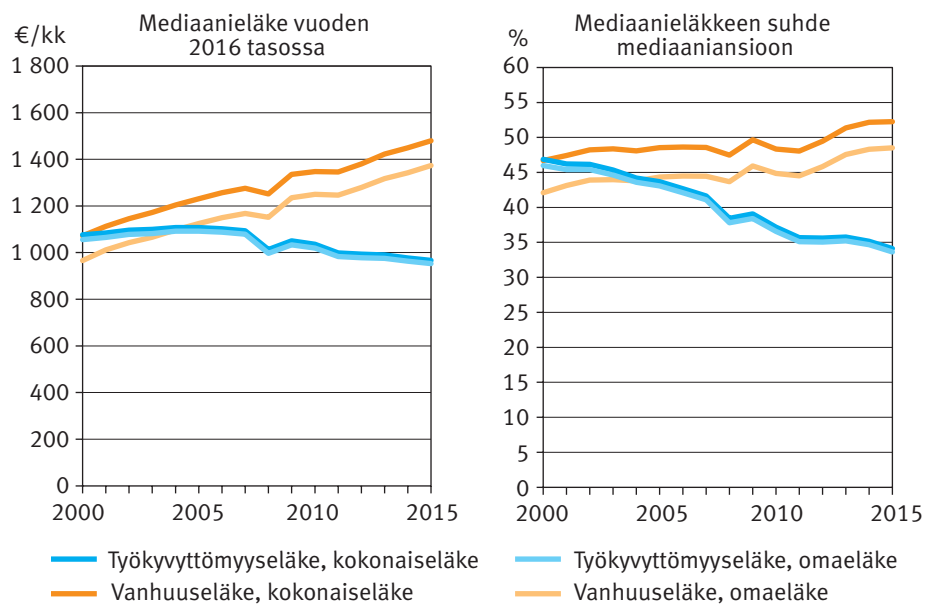
THL (2011) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti. Perusturvan riittävyyden I arviointiryhmä. Työpaperi 4/2011. THL: Helsinki.

Tuominen, E. & Nyman, H. & Lampi, J. (2011) Eläkkeiden reaalin kehitys vuosina 2000–2010. Teoksessa Kautto, M. (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011: Helsinki.

Liite

Liitekuvio L4.1.

Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkettä saavien oma- ja kokonaiseläkkeen mediaani ja niiden suhde mediaaniansioon vuosina 2000–2015.*

* Vuodesta 2008 lähtien oma- ja kokonaiseläke eivät enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kokonaiseläke sisältää takuueläkkeen osuuden.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri. Tilastokeskus.

5 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo¹

Juha Rantala

Edellisessä luvussa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkettä saavien tulojen kehitystä kokonaiseläkkeen avulla. Eläkkeen ohella henkilö voi kuitenkin saada muita tuloja kuten palkkaa, omaisuustuloja tai tulonsiirtoja kuten toimeentulotukea. Taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat myös muiden perheenjäsenten tulot sekä verotus.

Tässä luvussa työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudellista tilannetta analysoidaan kotitalouden käytettävissä olevan (ekvivalentti)tulon avulla, jossa henkilön ja hänen perheensä kaikki tulot pyritään ottamaan mahdollisimman kattavasti ja vertailukelpoisella tavalla huomioon. Laajemmasta tulokäsitteestä johdun luvun tulokset poikkeavat eräiltä osin edellisen luvun kokonaiseläkkeisiin perustuvista tarkasteluista. Näitä eroja käsitellään tekstin yhteydessä.

5.1 Keskeiset käsitteet ja tutkimusaineisto

Kotitalouden käytettävissä oleva tulo

Tulonjakotutkimuksen tavoitteena on kuvata tulojen, tulojen rakenteen, tulonjaon tasaisuuden, eriarvoisuuden ja tuloköyhyyden kehitystä sekä arvioida eri tulo-lajien, kuten saatujen tulonsiirtojen ja verotuksen, merkitystä henkilöiden tulonmuodostuksessa ja tulontasauksessa. Yleensä tutkitaan väestön tai väestöryhmän tuloja osana koko väestön tulojakaumaa.² Tulomittana on useimmiten kotitalouden käytettävissä oleva tulo, jota laskettaessa kotitalouden kaikki tulot pyritään ottamaan kattavasti huomioon (ks. esim. United Nations Economic Commission for Europe 2011; Tilastokeskus 2016). Tarkasteltavana ovat vuotuiset tulot.

1 Artikkelin on osa Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta "Työ, tasa-arvo ja julkisen vallan politiikka" (Strategic Research Council (SRC) at the Academy of Finland No. 293120, Work, Inequality, and Public Policy).

2 Tulonjakotutkimuksen kansainvälisistä esikuvista voidaan mainita esimerkiksi Atkinson (1970), Rawls (1971), Sen (1973) ja Townsend (1979). Suomessa aihepiiriä ovat tutkineet muun muassa Uusitalo (1988), Suoniemi (1999), Riihelä ym. (2001) ja Kangas & Ritakallio (2008). Erityisesti eläkeläisten tuloja ovat eri tavoin tarkastelleet Pulkkinen (1969), Hagfors ym. (2003), Uusitalo (2006), Rantala & Suoniemi (2007), Ahonen & Bach-Othman (2009), Kautto (2011), Rantala & Riihelä (2016; 2017) sekä Kuivalainen ym. (2017).

Taulukossa 5.1 kotitalouden käytettävissä oleva tulo on ryhmitelty työkyvyttömyyseläkettä saavien kannalta keskeisiin tuloeriin. Katkoviivan yläpuolella olevat kuusi tuloerää muodostavat kotitalouden bruttotulot. Näistä kolme ensimmäistä ovat henkilön itsensä saamia tuloeria, joita ovat oma työeläke, muut omat tulonsiirrot kuten kansaneläke, ja omat työtulot.³ Seuraavat kaksi tuloerää ovat kotitalouden muiden jäsenten saamat tulonsiirrot ja työtulot. Kuudes tuloerä on kotitalouden saamat omaisuustulot. Kun bruttotulosta vähennetään kotitalouden maksamat verot ja maksut, saadaan kotitalouden käytettävissä oleva tulo.

Taulukko 5.1.

Kotitalouden käytettävissä olevan tulon komponentit.

henkilön oma työeläke	
+ henkilön muut tulonsiirrot (kansan-, takuu- ja perhe-eläke, muut tulonsiirrot)	
+ henkilön työtulo (palkka- ja yrittäjätulo)	
+ kotitalouden muiden jäsenten tulonsiirrot (esim. eläke)	
+ kotitalouden muiden jäsenten työtulo	
+ kotitalouden omaisuustulot yhteensä (pl. asuntotulo)	
= kotitalouden bruttotulot yhteensä	
– kotitalouden maksamat verot yhteensä	
= kotitalouden käytettävissä oleva tulo yhteensä (kotitalouden nettotulo)	

Erikokoisten kotitalouksien tulot eivät ole suoraan vertailukelpoisia. Esimerkiksi kaksi aikuista tulee yleensä toimeen halvemmalla asuessaan yhdessä kuin asuessaan erikseen. Jotta kooltaan ja rakenteeltaan erilaisia kotitalouksia voidaan verrata toisiinsa, kotitalouden yhteenlasketut tulot jaetaan kulutusyksikköluvulla jäsenkohtaiseksi ekvivalenttituloksi. Tämä yhdenmukaistaa rakenteeltaan eroavat kotitaloudet toimeentulon osalta. Näin tarkastelun kohteena on henkilö, mutta tulojen osalta otetaan huomioon kotitalous, johon hän kuuluu.

Kulutusyksikköluvuun perustuva menetelmä on tulonjakotutkimuksessa vaikiintunut tapa arvioida tuloja. Mahdollisia kulutusyksikköluvuja on useita. Tässä kulutusyksikkö lasketaan yleisimmin käytetyn OECD:n uuden kulutusyksikköasteikon avulla, jossa kotitalouden ensimmäinen jäsen saa painon yksi, muut

³ Kaikkia tulonsiirtoja ei voida jaotella omiin ja muiden perheenjäsenten saamiin tulonsiirtoihin. Esimerkiksi lapsilisä on perhekohtainen, mutta maksu ohjataan vain yhdelle perheenjäsenelle. Eläkkeensaajien toimeentulon kannalta tärkeä tulonsiirto, eläkkeensaajan asumistuki, maksetaan kuitenkin kullekin perheenjäsenelle erikseen.

aikuiset saavat painon 0,5 ja lapset (alle 14-vuotiaat) saavat kukin painon 0,3.⁴ Yksin asuvien osalta kotitalouden käytettävissä oleva ekvivalenttitulo on luonnollisesti sama kuin henkilön oma käytettävissä oleva tulo (eli nettotulo).

Tämän luvun käytettävissä oleva tulo on niin sanottu *rahatulo* eli se ei sisällä haastattelutietoon perustuvia tuloeria kuten omassa asunnossa asumisesta saatua laskennallista nettovuokraa eli asuntotuloa.⁵ Vuodesta 2011 alkaen myös Tilastokeskus on käyttänyt virallisena käytettävissä olevan tulon mittana Eurostatin käytäntöä noudattaen rahatuloa. Yksinkertaisuuden vuoksi käytettävissä olevaa rahatuloa kutsutaan myös käytettävissä olevaksi tuloksi ja ekvivalentti-rahamatuloa ekvivalenttituloksi.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajia ovat kaikki ne henkilöt, jotka Kansaneläkelaitoksen tai Eläketurvakeskuksen rekisteritietojen mukaan saavat työkyvyttömyyseläkettä (ks. tietolaatikko 3.1). Henkilöt, joiden osatyökyvyttömyyseläke on muuttunut täydeksi työkyvyttömyyseläkkeeksi, luetaan täyden työkyvyttömyyseläkkeen saajiksi koko työkyvyttömyyseläkeajalta. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärät ovat tästä syystä todellista pienemmät. Luvun muut väestöryhmät ovat vanhuuseläkkeensaajat, työlliset ja ryhmä "muut työikäiset" eli pitkälti työttömät ja opiskelijat. Ryhmät on määritelty henkilön pääasiallisen toiminnan perusteella niin, että kaikki vähänkin eläkettä saaneet ovat eläkkeensaajia. Tämä määrittely on lähellä eläkejärjestelmän rekisteröintitapaa (ETK 2016). Tiedot henkilön pääasiallisesta toiminnasta perustuvat vuoden lopun tilanteeseen.

Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen muodostama rekisteritietoihin perustuva kymmenen prosentin otos Suomessa asuneesta väestöstä vuosina 2000–2012. Laitoksessa asuvat ovat otoksen ulkopuolella. Aineiston tiedot on koottu Tilastokeskuksen tulonjaon kokonais- ja työssäkäyntitilastosta ja Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteristä. Tulonjakotilasto sisältää kattavat rekisteripohjaiset tulotiedot sekä henkilö- että kotitaloustasolla. Näiden tietojen avulla voidaan laskea käytettävissä oleva ekvivalenttitulo taulukon 5.1 osoittamis-

4 Esimerkiksi kotitalouden, jossa on kaksi aikuista ja kaksi alle 14-vuotiaasta lasta, kulutusyksikköluku on 2,1 (= 1,0 + 0,5 + 0,3 + 0,3). Jos tulot tässä kotitaloudessa ovat yhteensä 22 000 euroa, niin sen jäsenille laskettu ekvivalenttitulo on 10 476 euroa (= 22 000 euroa / 2,1).

5 Asuntotulo kuvaa kotitalouden saamaa etua verrattuna vastaavanlaisessa markkinahintaisessa vuokra-asunnossa asuvaan kotitalouteen ja sen käyttöä suosittaa kansainvälinen tulonjakotilasto (United Nations Economic Commission for Europe 2011). Tämän luvun tutkimusaineisto ei sisällä haastattelutietoon perustuvia tuloeria eikä asuntotulon merkitystä voida arvioida.

sa tulolajeissa.⁶ Työssäkäyntitilastosta ja eläkkeensaajien yhteistilastorekisteristä peräisin olevat muuttujat puolestaan sisältävät taustatietoja muun muassa henkilön iästä, siviilisäädystä ja pääasiallisesta toiminnasta ja tarkemmat eläketiedot eläkelajeittain.

Suomessa tulonjakotutkimukset perustuvat yleensä yksilö- ja kotitalouskohtaisia tulotietoja sisältäviin tulonjakotilaston palveluaineistoihin (Tilastokeskus 2016). Tämän luvun tutkimusaineiston ja palveluaineiston käsitteet ovat lähellä toisiaan, mutta eräiltä osin on eroja. Tässä luvussa käytettävissä oleva tulo lasketaan kotitalouden sijaan asuntokunnan (rekisterikotitalouden) tulojen pohjalta. Asuntokunta sisältää "ydinperheen" lisäksi myös muut samassa osoitteessa asuvat henkilöt. Jatkossa kotitaloudella (tai perheellä) tarkoitetaan aina asuntokuntaa. Luvun eläkeläiskäsitettä ei tule myöskään sekoittaa palveluaineistossa usein käytettyyn eläkeläiskotitalouteen. Siinä henkilö asuu eläkeläiskotitaloudessa, jos kotitalouden eniten ansaitsevan jäsenen (viitehenkilön) sosioekonominen asema on eläkeläinen. Tarkemmin tulonjaon kokonaistilaston ja palveluaineiston välistä eroja on tarkastellut Ruotsalainen (2004).

Lopuksi on tärkeää todeta, että tulokset raportoidaan perinteisesti poikkileikkausaineiston tapaan kuvaamalla vain yhden vuoden "keskimääräistä" tilannetta kerrallaan (ks. kuvio 1.1). Tutkimusaineiston avulla ei siis arvioida sitä, miten yksittäisten työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudellinen tilanne eläkeaikana muuttuu. Tulojen muuttumista eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ovat tutkineet Rantala ja Suoniemi (2010; 2011), Rantala (2014) ja Rantala & Gould (2015). Laajemmin tuloliikkuvuutta on tarkastellut muun muassa Jenkins (2011).

5.2 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestörakenne

Yksinasuvien osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajista noussut

Taulukossa 5.2 on esitetty työkyvyttömyyseläkettä saavien, eräiden muiden väestöryhmien sekä koko väestön väestöllisiä piirteitä vuosina 2000, 2006 ja 2012. Tarkastelujakson ääripäät edustavat hyvin ajanjaksolla tapahtuneita muutoksia eikä välivuosia ole tarpeen kommentoida. Taulukon taustamuuttujiksi on pyritty valitsemaan erityisesti käytettävissä olevan tulon kannalta tärkeitä tekijöitä. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on noin viisi prosenttia matalampi kuin luvun 3 tarkasteluissa, joissa laitoshoidossa olevat henkilöt ovat mukana. Tarkem-

6 Tulojakauman ylämpään prosenttiin kuuluvien henkilöiden tulotiedot Tilastokeskus on tietosuojaesitystä korvannut kunkin vuoden ylimmän tuloprosentin jakaumasta lasketulla keskiarvolla.

mat tiedot työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikä- ja sukupuolirakenteesta sekä jakautumisesta työkyvyttömyyseläkelajeittain on hyvä katsoa luvusta 3.

Vuonna 2012 asuntokunnissa asui yhteensä hieman yli 5,3 miljoonaa henkilöä, joista työkyvyttömyyseläkkeellä oli neljä prosenttia. Valtaosa työkyvyttömyyseläkkeensaajista, yhteensä 61 prosenttia, oli 55–64-vuotiaita. Ikäryhmien 45–54-vuotiaat ja alle 45-vuotiaat osuudet olivat kumpikin noin 20 prosenttia. Naisia ja miehiä oli työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa yhtä paljon. Yksin asuvia oli työkyvyttömyyseläkkeensaajista 39 prosenttia, mikä on selvästi enemmän kuin väestössä keskimäärin. Perherakenteen huomioonottava kulutusyksikkö oli työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin 1,5.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestörakenne on muiden väestöryhmien välimaastossa. Vanhuuseläkkeensaajiin verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat selvästi nuorempia, mutta työssä oleviin sekä muihin työikäisiin verrattuna he ovat vanhempia. Työkyvyttömyyseläkkeensaajilla naisten ja leskien osuus on pienempi kuin vanhuuseläkkeensaajilla. Työllisiin sekä työttömien ja opiskelijoiden ryhmään verrattuna naisten ja miesten osuudet ovat sen sijaan samanlaiset.

Vuoteen 2000 verrattuna koko väestö on kasvanut noin 200 000 henkilöllä. Tarkastelujakson merkittävin rakenteellinen muutos liittyy väestön vanheneamiseen. Kun vuonna 2000 noin viidesosa väestöstä oli täyttänyt 60 vuotta, niin vuonna 2012 tämä osuus oli noussut jo neljäsosaan. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, kuten muidenkin työikäisten väestöryhmien, osalta väestön vanheneminen näkyy siinä, että 45–54-vuotiaiden väestöosuus on laskenut. Vuonna 2000 suuret ikäluokat kuuluivat vielä tähän ikäryhmään. Merkillepantava muutos on tapahtunut myös perherakenteessa, sillä tarkastelujakson aikana yksinasuvien työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on kasvanut kymmenellä prosenttiyksiköllä. Luvussa 3 havaittu suurten ikäluokkien vanhuuseläkkeelle siirtymiseen ja työkyvyttömyysriskin alentumiseen liittyvä työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärän lasku näkyy myös tässä tarkastelussa.

Taulukko 5.2.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön väestörakenne vuosina 2000, 2006 ja 2012, asuntokuntaväestö.

	Työkyvyttömyyseläkkeensaajat			Vanhuuseläkkeensaajat			Työlliset			Muut työikäiset*			Koko väestö		
	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012
Sukupuoli, %															
Mies	53	53	51	40	42	44	51	51	49	47	48	52	49	49	49
Nainen	47	47	49	60	58	56	49	49	51	53	52	48	51	51	51
Ikä, %															
Alle 16-vuotiaat										7	8	7	19	18	18
16–34-vuotiaat	6	7	8	0	0	0	32	31	32	58	58	59	24	23	24
35–44-vuotiaat	10	9	9	0	0	0	28	26	23	13	12	11	15	14	12
45–54-vuotiaat	27	24	21	0	0	0	29	27	26	13	11	11	16	15	14
55–59-vuotiaat	22	29	24	1	0	0	8	11	11	7	8	6	6	8	7
60–64-vuotiaat	36	31	37	5	6	9	2	5	6	2	3	5	5	6	7
65–74-vuotiaat	0	0	0	54	52	52	0	0	0	0	0	0	8	9	10
75–84-vuotiaat	0	0	0	32	33	29	0	0	0	0	0	0	5	6	6
Yli 84-vuotiaat	0	0	0	8	9	10	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Perhekoko, %															
Yksin	29	34	39	38	37	36	15	18	19	16	17	19	17	19	20
Vähintään kaksi	71	66	61	61	63	63	85	82	82	84	34	81	83	81	80
Leski, %	5	4	3	30	26	21	1	1	1	1	1	1	6	5	5
Asutokunnan koko, ka.	2,2	2,0	1,9	1,8	1,8	1,7	2,9	2,8	2,7	3,1	3,1	3	3	2,9	2,8
Kulutusyksikköluku, ka.	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8
Lkm (tuhatta)	252	245	233	777	873	1 056	2 189	2 262	2 268	861	826	840	5 081	5 170	5 303

* Työttömät, opiskelijat, kotityötä tekevät ym.

Taulukossa 5.3 työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestörakenne on esitetty työkyvyttömyyseläkelajin mukaan. Suurimpana eläkelajina täyttä työkyvyttömyyseläkettä saaneiden väestörakenne on luonnollisesti lähes sama kuin kaikilla työkyvyttömyyseläkettä saavilla. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa 55–59-vuotiaita ja naisia on selvästi keskimääräistä enemmän ja yksin asuvia selvästi vähemmän. Vuonna 2000 yksilöllistä varhaiseläkettä oli vielä mahdollista saada. Yksilöllistä varhaiseläkettä saaneiden väestörakenne oli samankaltainen kuin osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien, joskin erot keskimääräiseen työkyvyttömyyseläkkeensaajaan ovat heillä pienemmät. Yksilölliselle varhaiseläkkeelle pääsyä säätelevistä ikärajoista johtuen käytännössä kaikki tätä eläkettä saaneet olivat 60–64-vuotiaita.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisen ohella tarkastelujakson merkittävin muutos on ollut osatyökyvyttömyyseläkettä saavien lukumäärän yli kolminkertaistuminen. Näiden muutosten seurauksena varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeen osuus kaikista työkyvyttömyyseläkettä saavista on noussut 85 prosentista 92 prosenttiin ja osatyökyvyttömyyseläkkeen vajaan kahdesta prosentista kahdeksaan prosenttiin.

Taulukko 5.3.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien väestörakenne työkyvyttömyyseläkelajiin mukaan vuosina 2000, 2006 ja 2012, asuntokuntaväestö.

	Työkyvyttömyyseläke, yhteensä			Täysi työkyvyttömyyseläke*			Yksilöllinen varhaiseläke**			Osatyökyvyttömyyseläke		
	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012
Sukupuoli, %												
Mies	53	53	51	54	53	53	46	45	.	48	36	34
Nainen	47	47	49	46	47	47	54	54	.	52	64	66
Ikä, %												
16–34-vuotiaat	6	7	8	7	7	9	0	0	.	2	2	1
35–44-vuotiaat	10	9	9	11	10	9	0	0	.	11	8	7
45–54-vuotiaat	27	24	21	31	25	21	0	0	.	32	30	24
55–59-vuotiaat	22	29	24	24	29	23	6	0	.	33	35	37
60–64-vuotiaat	36	31	37	26	29	38	94	100	.	22	25	31
Perheko, %												
Yksin	29	34	39	30	35	40	22	21	.	19	22	22
Vähintään kaksi	71	66	61	70	65	60	78	79	.	81	78	78
Leski, %	5	4	3	4	4	3	8	7	.	4	4	4
Asuntokunnan koko, ka.	2,2	2,0	1,9	2,2	2,0	1,9	2,0	1,9	.	2,4	2,3	2,2
OECDskaala, ka.	1,6	1,5	1,5	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	.	1,7	1,6	1,6
Lkm (tuhatta)	252	245	233	215	231	215	32	6	.	5	9	18

* Pois lukien yksilöllinen varhaiseläke.

** Vuoden 2011 alkaen yksilöllistä varhaiseläkettä ei ole enää voinut saada.

5.3 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo muihin väestöryhmiin verrattuna

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso kymmenen prosenttia matalampi kuin vanhuuseläkkeensaajien tulotaso

Kuviossa 5.1 on esitetty työkyvyttömyyseläkeläisten, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön käytettävissä olevan ekvivalenttitulon reaalikehitys vuosina 2000–2012 (vuoden 2016 tasossa). Väestöryhmistä vanhuuseläkkeellä olevia voidaan pitää eläkejärjestelmän tavoitteiden ja toimeenpanon kannalta luontevimpana vertailuryhmänä, vaikka erot näiden kahden ryhmän välillä iän, perhetaustan ja sukupuolen mukaan ovat melko suuret (ks. taulukko 5.2).

Kuviossa tulojakauman keskikohtaa on kuvattu keskiarvon avulla. Mediaaneilla mitattuna tulotasot ovat väestöryhmästä ja tarkasteluvuodesta riippuen 10–20 prosenttia matalammat, koska tulojakauma on oikealle vino. Sillä, mitaanko keskimääräisiä tuloja keskiarvoilla vai mediaaneilla, ei ole oleellista vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulokehitykseen tai suhteelliseen asemaan muihin väestöryhmiin verrattuna. Tämä käy ilmi liitekuviossa L5.1, jossa vastaavat tarkastelut on tehty mediaaneilla.

Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva ekvivalenttitulo oli keskimäärin 22 300 euroa vuodessa eli noin 1 860 euroa kuukaudessa. Vuoteen 2000 verrattuna reaalitytulo on noussut yhteensä noin 6 000 eurola eli 14 prosentilla. Kun koko perheen tulot otetaan huomioon, kuva työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden keskimääräisestä tulotasosta ja -kehityksestä on siten selvästi myönteisempi kuin pelkän oman kokonaiseläkkeen perusteella arvioituna (ks. kuvio 4.1).

Taloudellisesti parhaimmassa asemassa ovat työssäkäyvät, joiden reaalitytulo vuonna 2012 oli 31 600 euroa. Selvästi heikoimmassa asemassa, keskimäärin 20 900 euron tuloilla, oli lähinnä työttömistä ja opiskelijoista koostuva muut työikäiset -ryhmä. Vanhuuseläkkeensaajat sijoittuvat näiden kahden ryhmän väliin. Tarkastelujakson aikana kaikkien väestöryhmien tulot ovat nousseet reaalisesti noin 20–30 prosenttia. Vanhuuseläkkeensaajilla muutos on ollut suurin ja muiden työikäisten ryhmässä pienin.

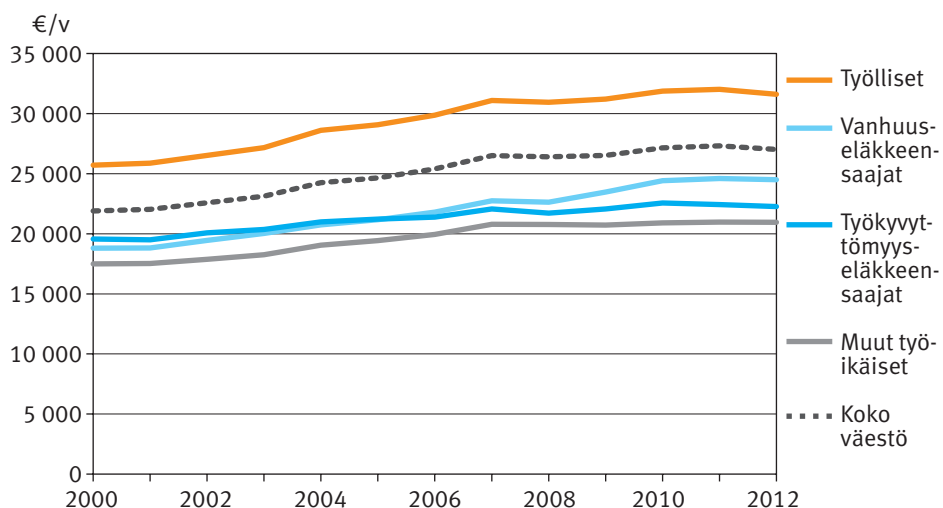
Vanhuuseläkkeensaajiin verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso oli vuonna 2012 noin kymmenen prosenttia matalampi (kuvio 5.2). Ero on selvästi pienempi, mutta kehitys tarkastelujakson aikana samankaltainen kuin mitä edellisen luvun kokonaiseläkkeisiin perustuvien tarkastelujen perusteella

havaittiin. Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkettä saavien käytettävissä oleva tulo oli jopa hivenen vanhuuseläkettä saavia korkeampi.

Työssä käyviin ja koko väestöön verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudellinen asema on myös heikentynyt. Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräinen ekvivalenttitulo oli työssäkäyvien vastaavasta 70 prosenttia ja koko väestön 82 prosenttia. Vuonna 2000 nämä osuudet olivat 76 ja 89 prosenttia. Tulotason osalta työttömien, opiskelijoiden ja muiden työelämän ulkopuolella olevien asema on heikoin. Tarkasteluvuosien aikana tämän ryhmän keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttitulo on ollut 6–10 prosenttia matalampi kuin työkyvyttömyyseläkkeellä olevien.

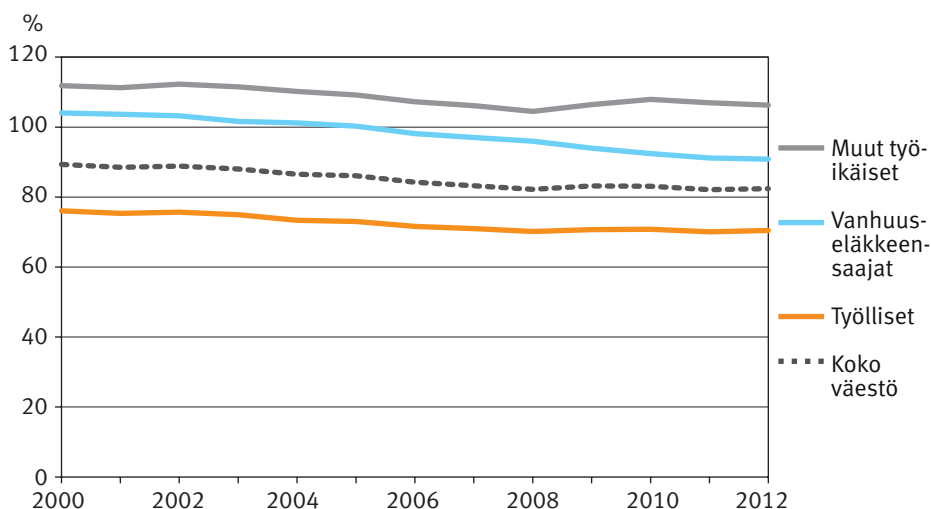
Kuvio 5.1.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön keskimääräinen ekvivalenttirahatulo vuosina 2000–2012, euroa vuodessa vuoden 2016 tasossa.

Kuvio 5.2.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen ekvivalenttirahatulo suhteessa vanhuuseläkkeensaajien, työllisten, muiden työikäisten ja koko väestön keskimääräiseen ekvivalenttirahatuloon vuosina 2000–2012, %.

Oma työeläke 28 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeensaajan keskimääräisestä bruttotulosta

Kuviosta 5.3 käy ilmi, mistä tuloneristä käytettävissä oleva tulo on vuosina 2000, 2006 ja 2012 edellä mainituissa väestöryhmissä keskimäärin muodostunut (ks. taulukko 5.1). Kuvan positiivisella y-akselilla näkyy bruttotulojen koostumus ja negatiivisella akselilla maksetut tulonsiirrot eli verot ja veroluonteiset maksut. Kun bruttotulosta vähennetään maksetut tulonsiirrot, saadaan käytettävissä oleva tulo. Tarkastelut on tehty sekä euromääräisesti vuoden 2016 tasossa että suhteessa bruttotuloon. Tulkinnoissa on tärkeä muistaa, että tarkastelun kohteena on työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö, mutta tulojen osalta otetaan huomioon perheen kaikkien jäsenten tulot. Kaikki tulot ovat ekvivalenttiskaalattuja.

Ikä- ja perherakenne, työurien pituus sekä työmarkkina-asema näkyvät eri tavoin eri väestöryhmien tulorakenteissa. Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeensaajien bruttotulot olivat keskimäärin vajaa 27 000 euroa, josta oman työeläkkeen osuus oli 28 prosenttia ja muiden omien tulonsiirtojen, kuten kansan- ja

takuueläkkeen, osuus 18 prosenttia ja työtulon seitsemän prosenttia.⁷ Yhteensä nämä tulot kattoivat hieman yli puolet työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräisestä bruttotulosta. Perheen muiden jäsenten työtulojen ja tulonsiirtojen osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaistulosta on merkittävä, yhteensä 42 prosenttia. Omaisuustulojen osuus on kuusi prosenttia. Verojen osuus bruttotulosta eli eräänlainen keskimääräinen veroaste on työkyvyttömyyseläkkeensaajilla 17 prosenttia.

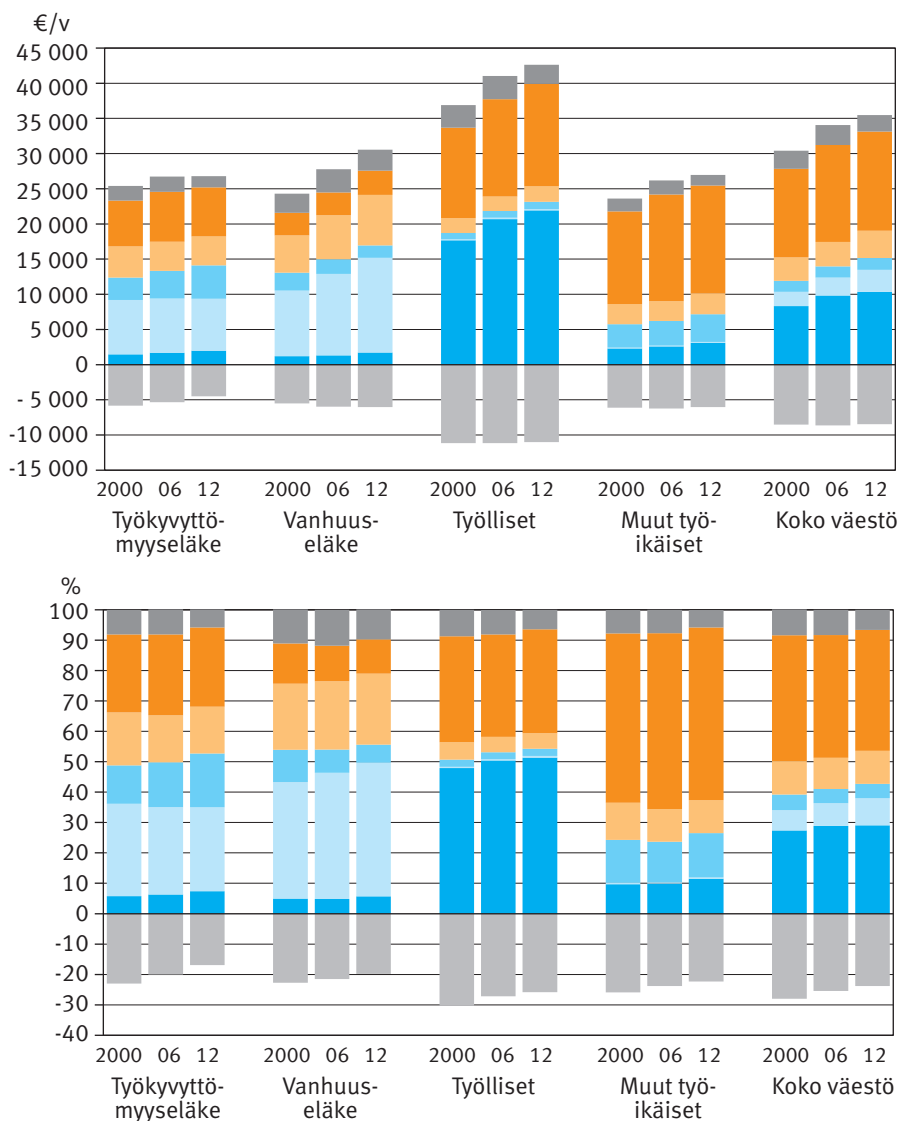
Vanhuuseläkkeensaajien tulorakenne eroaa työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulorakenteesta eniten siinä, että oman työeläkkeen osuus on heillä suurempi, mutta perheen muiden jäsenten työtulojen osuus on pienempi. Työllisten tulorakenteessa korostuvat sekä omat että perheen muiden jäsenten työtulot. Työtulo onkin keskeisin syy siihen, miksi työllisten ekvivalenttitulo on tarkasteltavista ryhmistä korkein. Muiden työikäisten eli lähinnä työttömien ja opiskelijoiden keskimääräiseen tulotasoon vaikuttavat merkittävästi perheen muiden jäsenten tulot. Verotus tasaa väestöryhmien tuloeroja. Tämä näkyy siinä, että työlliset ovat maksaneet tulonsiirtoja enemmän kuin muut väestöryhmät.

Tarkastelujakson alkuun verrattuna suurin muutos on työkyvyttömyyseläkettä saavien osalta ollut muiden omien tulonsiirtojen lievä kasvu ja oman työeläkkeen lievä pieneneminen. Tässä näkyy edellisessä luvussa havaittu kehitys, jossa kansan- ja takuueläkkeen merkitys työkyvyttömyyseläkettä saavien kokonaiseläkkeessä on kasvanut ja oman työeläkkeen merkitys puolestaan vähentynyt. Vanhuuseläkettä saavilla nämä muutokset ovat päinvastaiset. Heillä oman työeläkkeen merkitys on kasvanut, kun taas kansan- ja takuueläkkeen merkitys on vähentynyt. Työllisten ja osin myös työttömien sekä opiskelijoiden ryhmässä näkyy omien tai muiden perheenjäsenten työtulojen kasvu. Merkillepantava muutos on myös verotuksen keventyminen, sillä kaikissa väestöryhmissä maksettujen tulonsiirtojen osuus bruttotuloista on laskenut. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien verotusta on keventänyt myös muuta väestöä heikompi tulokehitys.

7 Työtulon merkityksestä tarkemmin ks. kuviot 5.5 ja 5.6.

Kuvio 5.3.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön bruttotulojen rakenne ja maksetut tulonsiirrot vuosina 2000, 2006 ja 2012, ekvivalenttiskaalatut tulot euroa vuodessa (vuoden 2016 tasossa) ja suhteessa bruttotuloon, %.

■ Oma työtulo ■ Oma työeläke ■ Muut omat tulonsiirrot
■ Muun perheen tulonsiirrot ■ Muun perheen työtulot
■ Omaisuustulot yhteensä ■ Verot

5.4 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva tulo eri väestöryhmissä

Suurimmat tuloerot yksin asuvien ja perheellisen työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä

Kuviossa 5.4 työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä olevaa tuloa on tarkasteltu työkyvyttömyyseläkelajin, iän, perhekoon ja sukupuolen mukaan vuosina 2000–2012. Suurimmat tuloerot työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä liittyvät perhekokoon. Vuonna 2012 vähintään kahden hengen talouksissa asuvien käytettävissä oleva ekvivalenttitulo oli 25 700 euroa, kun se yhden hengen taloudessa asuvilla oli 16 700 euroa vuodessa. Tulotaso on siten perheellisillä 53 prosenttia korkeampi kuin yksin asuvilla.⁸ Tarkastelujakson aikana ero perheellisten ja yksin asuvien välillä on tasaisesti kasvanut sekä euromääräisesti että suhteellisesti. Vuonna 2000 perheellisten käytettävissä oleva tulo oli 21 300 euroa vuodessa eli 40 prosenttia korkeampi kuin yksin asuvien.

Työkyvyttömyyseläkelajeista erottuvat osatyökyvyttömyyseläkkeensaajat, joiden käytettävissä oleva tulo vuonna 2012 oli keskimäärin 30 000 euroa vuodessa. Ryhmän tulotaso on näin lähempänä työssäkäyvien kuin työkyvyttömyyseläketta saavien tulotasoa. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien tulojen kasvu on lisäksi ollut keskimääräistä nopeampaa. Osatyökyvyttömyyseläkkeen mitoitus perustuu eläkkeen rinnalla tehtävään työhön, mikä näkyy sekä tulotasossa että -kehityksessä. Luvun 4 kokonaiseläkkeisiin perustuvissa tarkasteluissa tätä seikkaa ei ollut mahdollista havaita (ks. kuvio 4.4). Myös yksilöllistä varhaiseläkettä saavien tulotaso on ollut selvästi keskimääräistä korkeampi. Eläkkeen kehitys on esitetty vain vuoteen 2007 asti, jolloin sitä sai enää noin 3 000 henkilöä. Eläkelajina yksilöllinen varhaiseläke poistui vuonna 2010.

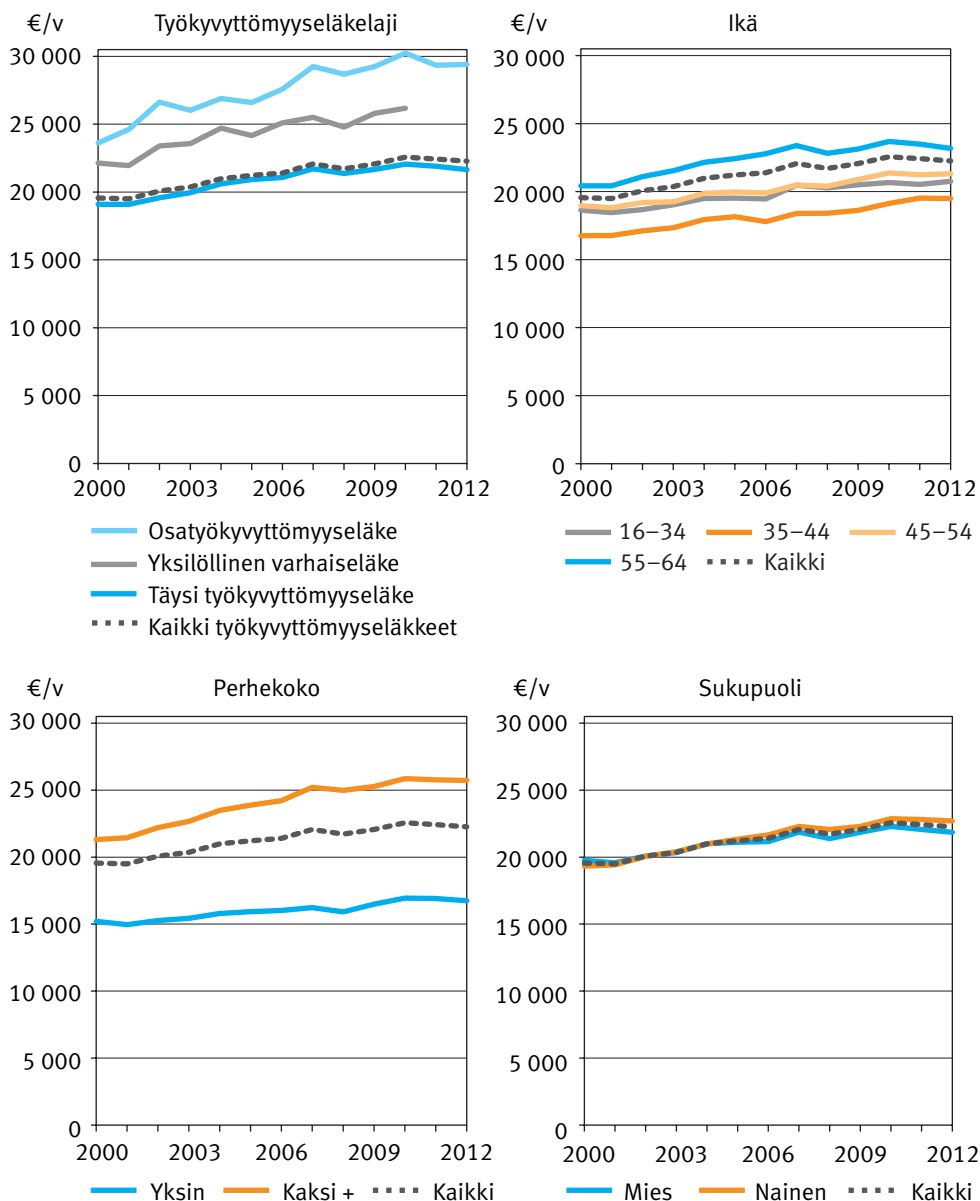
Ikäryhmittäiset erot työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä ovat melko pienet. Korkein käytettävissä oleva tulo on 55–64-vuotiailla ja matalin 35–44-vuotiailla. Vuonna 2012 tuloero näiden ikäryhmien välillä oli 2 400 euroa vuodessa. Sukupuolten välillä eroa ei juuri ole. Tämä johtuu siitä, että käytettävissä olevaa ekvivalenttituloa laskettaessa perheenjäsenten oletetaan jakavan tulonsa tasan. Siten tuloeroihin naisten ja miesten välillä vaikuttavat sekä erot yksin asumisen yleisyydessä että tuloerot yksinasuvien naisten ja miesten välillä. Laajemmin eläkeläisnaisten ja -miesten tuloeroja on tarkasteltu Rantalan ja Riie-

⁸ Vähintään kahden henkilön talouksia tarkasteltiin myös sen mukaan, onko kyse kahden aikuisen taloudesta vai muusta taloudesta eli käytännössä lapsiperheestä. Kahden aikuisen talouksissa ekvivalenttitulo oli keskimäärin noin kuusi prosenttia suurempi kuin lapsiperheillä.

län (2016) tutkimuksessa. Tarkastelujakson aikana tuloerot iän ja sukupuolen mukaan katsottuna ovat säilyneet samankaltaisina.

Kuvio 5.4.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen ekvivalenttirahatulo työkyvyttömyyseläkelajin, iän, perheeseen ja sukupuolen mukaan vuosina 2000–2012, euroa vuodessa vuoden 2016 tasossa.

Osatyökyvyttömyyseläkeläisten bruttotulosta omien työtulojen osuus on keskimäärin 30 prosenttia.

Mistä tuloerot eri työkyvyttömyyseläkkeensaajien ryhmissä johtuvat? Seuraavassa tätä kysymystä tutkitaan tarkastelemalla työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulorakennetta iän, sukupuolen ja perheeseen mukaan vuonna 2012. Kuviossa 5.5 on esitetty täyttä työkyvyttömyyseläkettä ja kuviossa 5.6 osatyökyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulojen koostumus ja maksetut tulonsiirrot edellä mainituissa ryhmissä sekä euromääräisinä että suhteessa bruttotuloon. Tulokset täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien osalta ovat tämän ryhmän suuren koon vuoksi käytännössä samat kuin kaikilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien tulorakenteesta näkyy, että tuloero yksin asuvien ja perheellisten välillä johtuu merkittävässä määrin muiden jäsenten saamista tulonsiirroista ja erityisesti työtulosta. Yhteensä niiden osuus perheellisten työkyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulosta on 55 prosenttia. Toisaalta muut omat tulonsiirrot, kuten kansan- ja takuueläke, tasaavat yksin asuvien ja perheellisten välistä tuloeroa. Matalamman tulotason vuoksi myös verotus on yksinasuvilla perheellisiä kevyempää.

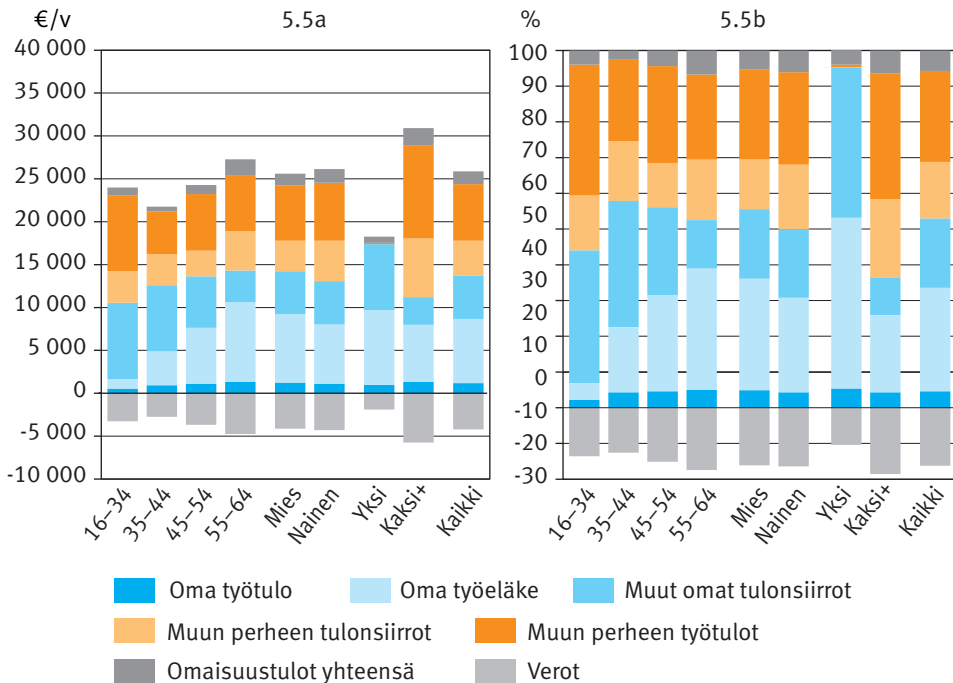
Eri-ikäisten osalta näkyy hyvin myös kuinka muiden omien tulonsiirtojen osuus laskee ja oman työeläkkeen osuus bruttotulosta nousee iän myötä. Perheen muiden jäsenten tulojen merkitys on kuitenkin kaikissa ikäryhmissä merkittävä. Nuorimmassa ikäryhmässä erottuu muiden perheenjäsenten työtulojen keskimääräistä suurempi osuus. Tässä ikäryhmässä voi olla muita ikäryhmiä enemmän työkyvyttömyyseläkettä saavia, kotonaan asuvia aikuisia lapsia, joiden vanhemmat ovat työelämässä. Tulotasoltaan heikoimmassa asemassa ovatkin 35–44-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeensaajat. Tulos eroaa luvun 4 kokonaiseläkkeisiin perustuvasta tarkastelusta, sillä siinä heikoimmassa asemassa oli nuorin ikäryhmä. Naisten ja miesten tulorakenteet ovat varsin samankaltaiset. Omiin työtulojen merkitys täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien käytettävissä olevaan tuloon on luonnollisesti pieni, enimmillään viisi prosenttia bruttotulosta.

Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien tulotaso ja -rakenne on lähempänä työllisten kuin täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien tulotasoa ja -rakennetta (vrt. kuvio 5.3). Tämä on ymmärrettävää, sillä osatyökyvyttömyyseläkkeen mitoitus lähtee siitä, että sairaudesta huolimatta osa-aikainen työnteko on henkilölle edelleen mahdollista ja toivottavaa. Tasoltaan osatyökyvyttömyyseläke on puolet täyden työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja eläkettä edeltävien työtulojen tulee alentua vähintään kahdella viidenneksellä.

Osa-aikatyön merkitys näkyy tulorakenteessa siinä, että omien työtulojen osuus bruttotulosta on keskimäärin 30 prosenttia. Toisaalta myös muiden perheenjäsen-
ten työtulojen merkitys on heillä suuri. Muiden perheenjäsen-ten työtulo on toinen tärkeä syy siihen, miksi osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso on lähempänä työssäkäyvien kuin täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien tulotasoa. Osatyö-
kyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa yksin asuminen on lisäksi selvästi harvinaisempaa kuin työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin (ks. taulukko 5.3).

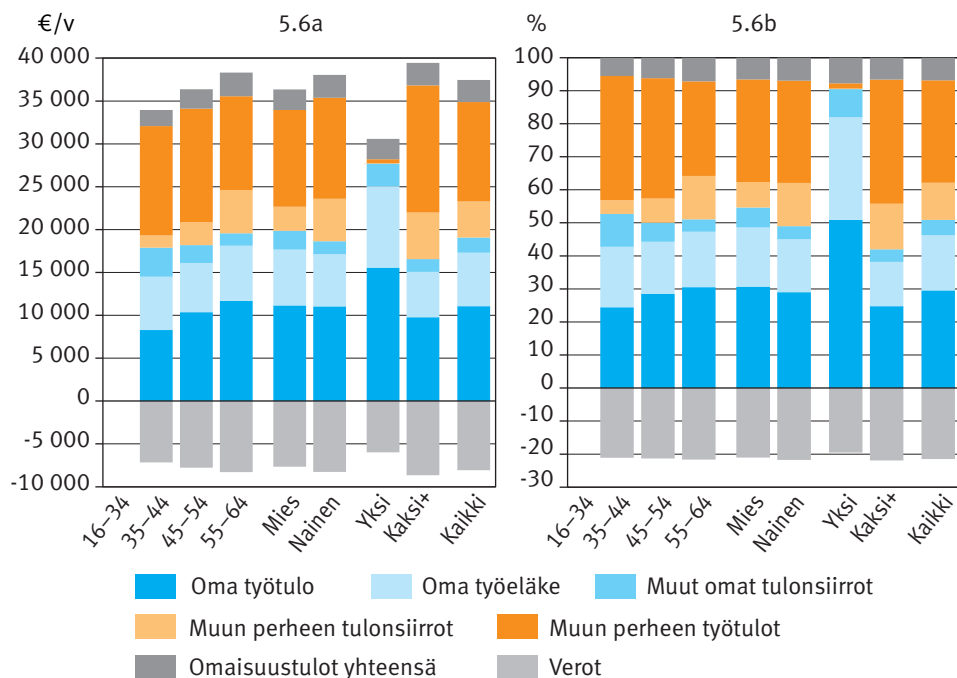
Kuvio 5.5.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulojen rakenne ja maksetut tulonsiirrot iän, sukupuolen ja perhekoon mukaan vuonna 2012, a) ekvivalenttiskaalatut tulot euroa vuodessa (vuoden 2016 tasossa) ja b) suhteessa bruttotuloon, %.

Kuvio 5.6.

*Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulojen rakenne ja maksetut tulonsiirrot iän, sukupuolen ja perhekoon mukaan vuonna 2012, a) ekvivalenttiskaalatut tulot, euroa vuodessa (vuoden 2016 tasossa) ja b) suhteessa bruttotuloon, %.**

*Ikäryhmää 16–34-vuotiaita ei ole havaintojen vähyyden vuoksi esitetty.

5.5 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulojen jakautuminen ja tuloerot

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista joka toinen on koko väestön kolmessa alimmassa tulokymmenyksessä

Toistaiseksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien keskimääräistä käytettävissä olevaa tuloa on verrattu koko väestön ja eräiden muiden väestöryhmien keskimääräiseen tuloon. Seuraavaksi selvitetään, mikä on työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema koko väestön tulonjaossa ja miten tulot vaihtelevat työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä. Edellisen jakson tapaan täyttä ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavia tarkastellaan erikseen.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema koko väestön tulojakaumassa käy ilmi kuvioista 5.7. Siinä koko väestön käytettävissä oleva ekvivalenttitulo on aluksi luokiteltu tulojen suuruuden perusteella kymmeneen yhtä suureen osaan. Ensimmäiseen kymmenykseen kuuluvat pienituloisimmat kymmenen prosenttia, toiseen seuraavat kymmenen prosenttia ja niin edelleen.⁹ Tämän jälkeen on laskettu, missä suhteessa työkyvyttömyyseläkkeensaajat näihin kymmenyksiin sijoittuvat. Jos heidän käytettävissä olevan ekvivalenttitulonsa jakauma on sama kuin koko väestössä, niin osuus kussakin kymmenyksessä on kymmenen prosenttia. Tätä suuremmat (pienemmät) osuudet ovat merkki siitä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajia on kyseisessä kymmenyksessä keskimääräistä enemmän (vähemmän). Vertailun vuoksi kuviossa on esitetty myös vanhuuseläkettä saavien vastaavat summat.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavat ovat selvästi koko väestöä keskimääräistä pienituloisempia, sillä kaikissa kolmessa alimmassa tulokymmenyksessä heidän osuutensa on yli kymmenen prosenttia. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista joka toinen sijoittui kolmeen alimpaan kymmenykseen. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saajien osuus vähenee sen mukaan mitä korkeimpaan tulokymmenykseen siirrytään. Kolmeen korkeatuloisimpaan kymmenykseen kuului heistä yhteensä yli 15 prosenttia.

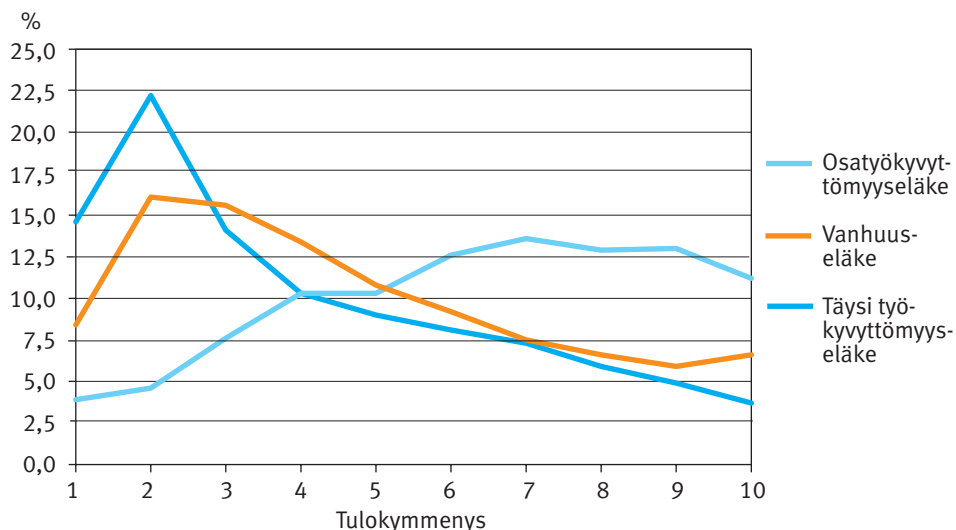
Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso on puolestaan koko väestöä keskimääräistä korkeampi, sillä kaikista osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista 63 prosenttia kuului kuudenteen tai tätä ylempään tulokymmenykseen. Osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on koko väestöä enemmän 55–64-vuotiaita perheellisiä, joiden tulotaso on keskimääräistä korkeampi. Viisi prosenttia osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista kuuluu toisaalta alimpaan tulokymmenykseen.

Vanhuuseläkettä saavien tuloasema on samankaltainen kuin täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien, mutta ei ole yhtä paljon keskittynyt kahteen alimpaan tulokymmenykseen. Kaikista vanhuuseläkkeensaajista noin 40 prosenttia sijoittui kolmeen alimpaan ja vajaa 20 prosenttia kolmeen ylimpään tulokymmenykseen.

⁹ Koko väestön tulokymmenysten alarajat pienimmästä suurimpaan vuoden 2016 tasossa olivat 13 143, 16 129, 18 893, 21 546, 24 124, 26 859, 30 074, 34 265 ja 41 578 euroa vuodessa.

Kuvio 5.7.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä, osatyökyvyttömyyseläkettä sekä vanhuuseläkettä saavien sijoittuminen koko väestön tulokymmenyksiin vuonna 2012. Kymmenykset muodostettu ekvivalenttirahatulon perusteella, %.

Taulukossa 5.4 on esitetty kuviota 5.7 vastaavat osuudet täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavilla vuosilta 2000–2012. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien suhteellinen asema koko väestön tulonjaossa näyttää heikentyneen. Alimmassa ja erityisesti toiseksi alimmassa tulokymmenyksessä olevien osuus on koko tarkastelujakson aikana selvästi kasvanut, sillä vuonna 2000 näissä kymmenyksissä osuudet olivat 10,8 ja 15,1 prosenttia kaikista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista. Tarkastelujakson lopussa nämä osuudet olivat 14,6 ja 22,2 prosenttia.

Taulukko 5.4.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien jakautuminen koko väestön tulokymmenyksiin vuosina 2000–2012. Kymmenykset muodostettu ekvivalenttirahatulon perusteella, %.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2000	10,8	15,1	14,5	12,3	10,5	9,5	8,1	7,2	6,3	5,7
2001	11,1	15,7	14,7	12,3	10,2	9,4	8,0	7,4	5,9	5,3
2002	11,4	15,3	14,7	12,0	10,1	9,5	8,3	7,3	6,2	5,2
2003	12,1	15,9	14,2	11,9	10,0	9,3	8,2	7,3	6,0	5,0
2004	12,9	16,7	14,2	11,8	9,6	8,9	8,0	7,1	6,0	4,9
2005	13,2	17,5	14,1	11,4	9,8	8,7	7,7	6,7	5,7	5,1
2006	14,2	18,3	14,3	10,8	9,6	8,6	7,8	6,6	5,1	4,7
2007	15,4	19,0	13,9	10,8	8,9	8,3	7,5	6,2	5,1	4,9
2008	15,3	19,9	13,8	10,5	9,1	8,4	7,4	6,2	5,0	4,3
2009	14,1	20,4	14,3	10,4	9,1	8,6	7,5	6,5	5,1	4,1
2010	14,7	20,4	14,1	10,6	9,3	8,2	7,4	6,0	4,9	4,4
2011	14,4	21,9	14,0	10,4	8,9	8,2	7,2	6,1	4,9	4,0
2012	14,6	22,2	14,1	10,3	9,0	8,1	7,3	5,9	4,9	3,7

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien välisten tuloerojen taustalla ovat muiden perheenjäsenten työtulot

Tarkastelemalla toimeentulon rakennetta eri tulotasoilla voidaan arvioida tarkemmin, kuinka suuret tuloerot ovat työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä ja mistä nämä erot johtuvat. Kuviossa 5.8 on esitetty täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien käytettävissä olevien tulojen koostumus vuonna 2012 tulokymmenyksittäin. Edellisten kuvioiden tapaan tulokset on esitetty sekä euromääräisesti vuoden 2016 tasossa että suhteessa bruttotuloon (vrt. esim. kuvio 5.3).

Alemmasta tulokymmenyksestä seuraavaan siirryttäessä käytettävissä oleva tulo nousee melko tasaisesti. Poikkeuksena on ylin tulokymmenys, jossa muutos edelliseen kymmenykseen on huomattavan suuri. Keskituloisten (viides ja kuudes kymmenys) bruttotulot ovat noin kaksi kertaa suuremmat kuin alimman kymmenyksen bruttotulot ja lähes kolme kertaa pienemmät kuin ylimmän kymmenyksen bruttotulot. Ylimmän ja alimman kymmenyksen välinen tuloero on yli nelinkertainen. Verotus tasaa tuloeroja, kun negatiivisella y-akselilla kuvatut verot kasvavat siirryttäessä korkeampiin tulokymmenyksiin.

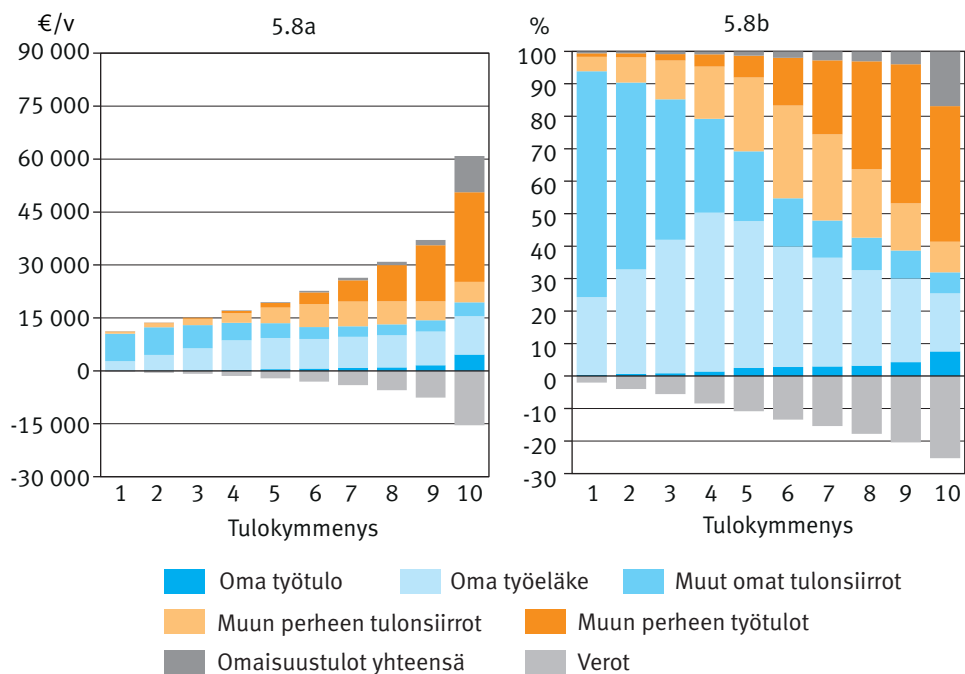
Tulorakenne vaihtelee tulotason mukaan. Alimmassa tulokymmenyksessä kansaneläkkeen ja muiden tulonsiirtojen osuus bruttotulosta on 70 prosenttia ja oman työeläkkeen 23 prosenttia. Muiden perheenjäsenten tuloja ei tässä eikä myöskään kahdessa seuraavassa tuloluokassa juuri ole. Tulotason noustes-

sa kansaneläkkeen ja muiden tulonsiirtojen osuus vähenee, ja oman työeläkkeen osuus nousee. Korkeimmissa tuloluokissa tulotasoa nostavat erityisesti perheen muiden jäsenten työtulot. Kahdessa ylimmässä tulokymmenyksessä niiden osuus bruttotulosta on 40 prosenttia. Omilla työtuloilla on merkitystä lähinnä ylimmässä tulokymmenyksessä ja sielläkin vain vähän. Sen sijaan omaisuustuloilla on merkitystä ylimmässä tuloluokassa. Korkeimmilla tulotasoilla verotuksen merkitys odotetusti kasvaa.

Kuviossa 5.9 on vastaavalla tavalla tarkasteltu osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien tulorakennetta tulokymmenyksittäin. Tasoltaan osatyökyvyttömyyseläke on puolet täyden työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja eläkettä edeltävien työtulojen tulee alentua vähintään kahdella viidenneksellä. Tulorakenteessa tämä näkyy siinä, että omien työtulojen osuus käytettävissä olevasta tulosta on tulotasosta riippumatta 25–30 prosentin tuntumassa. Poikkeuksena on alin tulokymmenys, jossa omien työtulojen merkitys on sekä euromääräisesti että suhteessa käytettävissä olevaan tuloon pieni. Ylimmässä tulokymmenyksessä muiden perheenjäsenten työtulojen ja yhteisten omaisuustulojen merkitys korostuu.

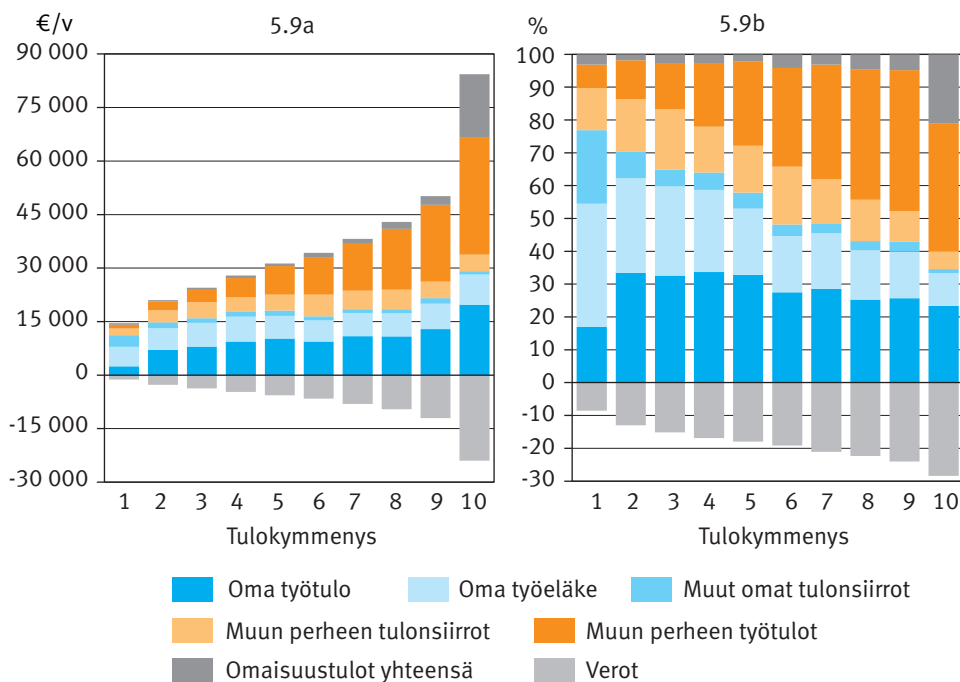
Kuvio 5.8.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulojen rakenne ja maksetut tulonsiirrot vuonna 2012 tulokymmenyksittäin, a) ekvivalenttiskaalatut tulot, euroa vuodessa (vuoden 2016 tasossa) ja b) suhteessa bruttotuloon, %.

Kuvio 5.9.

Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien bruttotulojen rakenne ja maksetut tulonsiirrot vuonna 2012 tulokymmenyksittäin, a) ekvivalenttiskaalatut tulot euroina (vuoden 2016 tasossa) ja b) suhteessa bruttotuloon, %.

5.6 Työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuus

Pienituloisuus merkitsee matalaa taloudellista elintasoa ja sen torjuminen on eläkepolitiikan yksi tärkeä tehtävä. Tavasta, jolla elintaso määritellään ja milloin se on alle minimitason, on kuitenkin monia käsityksiä (ks. esim. Moisio 2004; Kangas & Ritakallio 2008; Jenkins 2011). Seuraavassa pienituloisuutta arvioidaan perinteisen pienituloisuusasteen (köyhyysriskin) avulla. Siinä henkilön ekvivalenttituloa verrataan koko väestön mediaanitulon avulla määriteltyyn pienituloisuusrajaan (köyhyysriskirajaan). Henkilöt, joiden tulot ovat alle tämän rajan,

luokitellaan pienituloisiksi. Pienituloisuusaste saadaan, kun lasketaan pienituloisten osuus vastaavasta väestöstä.¹⁰

Pienituloisuusraja on suhteellinen käsite. Pienituloisuusraja nousee väestön mediaanitulon noustessa ja laskee mediaanitulon pienentyessä. Mitä matalammaksi raja asetetaan, sitä vähemmän henkilöitä jää pienituloisuusrajan alle ja sitä pienempi pienituloisuusaste on. Kansainvälisissä vertailuissa pienituloisuusrajaksi määritellään 60 prosenttia mediaanitulosta (Eurostat 2016), mutta myös 50 prosentin rajaa käytetään yleisesti (OECD 2008). Koska aiemmat tutkimustulokset osoittavat, että eläkkeensaajien tulot ovat painottuneet muita väestöryhmiä enemmän 60 prosentin pienituloisuusrajan tuntumaan (Penttilä ym. 2003; Rantala ja Suoniemi 2007; Rantala ja Riihelä 2016), pienituloisuutta analysoidaan tässä molemmilla rajoilla.

Kuvio 5.10 antaa yleiskuvan työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusasteen tasosta ja kehityksestä vuosina 2000–2012 sekä siitä, miten pienituloisuuden rakenne muuttuu kahden eri pienituloisuusrajan mukaan. Vertailun vuoksi kuviossa ovat myös vastaavat koko väestön ja eräiden muiden väestöryhmien pienituloisuusasteet. Näistä vanhuuseläkkeensaajien kehitys on suuren määrällisen kokonsa vuoksi lähes sama kuin kaikkien eläkkeensaajien keskimäärin.

Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkettä saavista pienituloisia oli virallisen 60 prosentin pienituloisuusrajan mukaan 24 prosenttia eli lähes joka neljäs työkyvyttömyyseläkkeensaaja oli pienituloinen. Heille tämä tarkoittaa alle 14 500 euron jäävää vuosituloa, sillä vuonna 2012 koko väestön ekvivalenttirahatulon mediaani oli 24 100 euroa. Vanhuuseläkkeensaajista pienituloisia oli 15 prosenttia, mikä on samaa tasoa kuin koko väestössä keskimäärin. Vanhuuseläkkeensaajiin verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien asema on siten heikompi. Väestöryhmistä heikoimmassa asemassa on kuitenkin muut työikäiset eli lähinnä työttömistä ja opiskelijoista koostuva ryhmä, jossa jopa joka kolmas oli pienituloinen. Työssä olevilla pienituloisuusaste oli matalin (5 %).

Pienituloisuusraja vaikuttaa pienituloisuuden yleisyydestä saatavaan kuvaan, sillä alemman eli 50 prosentin pienituloisuusrajan perusteella koko väestön pienituloisuusaste laskee alle puoleen siitä, mitä se on 60 prosentin köyhyysrajalla.

10 Pienituloisuusrajan valinnan lisäksi myös tulokäsite vaikuttaa pienituloisuudesta saatavaan kuvaan. Tilastovuodesta 2011 alkaen virallisissa tilastoissa siirryttiin käyttämään kansainväliset suositukset täyttävää rahatulokäsitettä pienituloisuuden kuvaamisessa. Sitä ennen käytettiin laajempaa tulokäsitettä, joka sisälsi myös omistusasumisesta saatavan asuntotulon (laskennallinen vuokratulo). Koska eläkkeensaajat asuvat muuta väestöä useammin velattomassa omistusasunnossa, asuntotulo on heille muuta väestöä merkittävämpi tuloerä. Kun käytettävissä oleva tulo sisältää asuntotulon, laskee eläkeläisten pienituloisuusaste noin viisi prosenttiyksikköä. Koko väestössä asuntotulon merkitys pienituloisuusasteeseen on sen sijaan melko vähäinen (Rantala & Riihelä 2017).

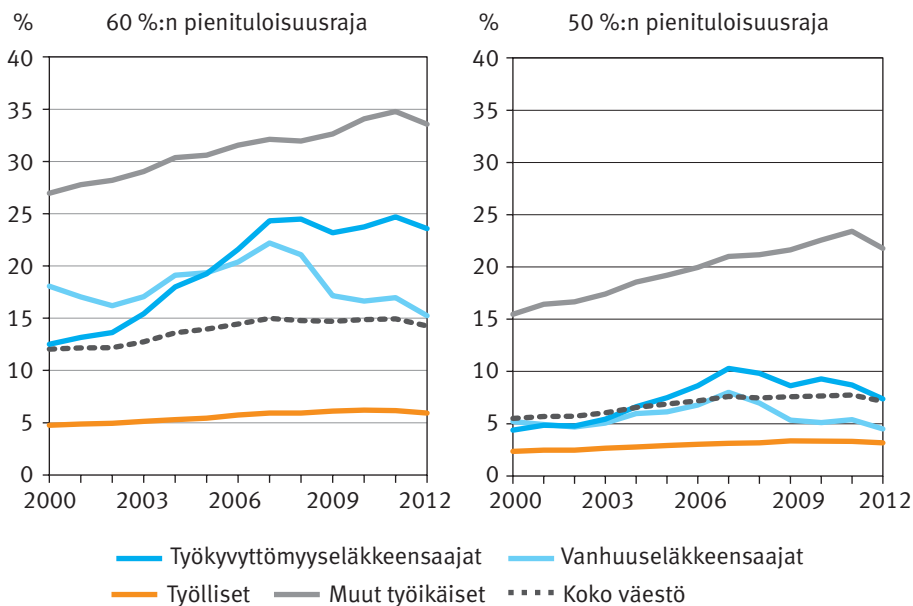
Eläkeläisillä muutos on erityisen suuri, sillä pienituloisuusaste on enää kolmasosa siitä, mitä se oli 60 prosentin rajaa käytettäessä. Esimerkiksi vuonna 2012 pienituloisuusaste oli työkyvyttömyyseläkkeensaajilla 50 prosentin rajan mukaan vain viisi prosenttia eli samalla tasolla kuin koko väestössä keskimäärin.

Tarkastelujakson aikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusaste nousi vuoteen 2007 saakka ja on tämän jälkeen pysynyt ennallaan. Myös muissa väestöryhmissä pienituloisuusasteet nousivat vuoteen 2007 saakka. Tämän jälkeen kehitys on ollut eritahtista, sillä vanhuuseläkkeensaajien pienituloisuusaste on vuoden 2008 jälkeen selvästi laskenut, kun taas työttömien ja opiskelijoiden ryhmässä se on noussut. Samat kehityspiirteet, mutta lievempinä, näkyvät myös 50 prosentin pienituloisuusrajalla. Muut työikäiset erottuvat tosin selvemmin omaksi ryhmäkseen.

Liitteessä 5.3 pienituloisuustarkastelut on tehty myös erikseen työkyvyttömyyseläkelajin mukaan. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien pienituloisuusaste on siinä lähes sama kuin kaikilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin. Osatyökyvyttömyyseläkettä sekä yksilöllistä varhaiseläkettä saaneiden pienituloisuusasteet ovat odotetusti varsin matalat.

Kuvio 5.10.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön pienituloisuusasteet vuosina 2000–2012, 60 prosentin ja 50 prosentin pienituloisuusrajat.

Yksinasuvista alle 45-vuotiaista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista 60 prosenttia on pienituloisia

Taulukosta 5.5 käy ilmi, miten suurimman työkyvyttömyyseläkeryhmän eli täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien pienituloisuusaste vaihteli sukupuolen, perheeseen ja iän mukaan vuosina 2000, 2006 ja 2012. Pienituloisuusrajana on 60 prosenttia mediaanitulosta. Pienituloisuusasteiden lisäksi taulukossa on esitetty pienituloisten lukumäärät ja osuudet kaikista pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista kussakin väestöryhmässä.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien joukossa pienituloisuus on keskimääräistä yleisempää yksin asuvien ja alle 45-vuotiaiden keskuudessa. Yksin asuvista lähes puolet ja alle 45-vuotiaista noin kolmannes oli vuonna 2012 pienituloisia. Vähintään kahden hengen talouksissa asuvista pienituloisia oli vain kymmenen prosenttia, 55–64-vuotiaista 20 prosenttia. Yksinasuminen yhdistettynä nuoreen ikään kasvattaa voimakkaasti pienituloisuusriskiä, sillä yksinasuvista alle 45 vuotiaista jopa 60 prosenttia oli pienituloisuusrajan alapuolella.

Vaikka pienituloisuusaste jossain ryhmässä on korkea, niin ryhmän lukumääräistä kokoa se ei kuvaa. Taulukon oikeanpuoleisimmista sarakkeista havaitaan, että määrällisesti merkittävin yksittäinen pienituloisten ryhmä ovat yksinasuvat 55–64-vuotiaat. Kaikista pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista tähän ryhmään kuului 40 prosenttia.

Tarkastelujakson merkittävin muutos on yksinasuvien pienituloisuusasteen kasvu. Vuonna 2000 yksinasuvien pienituloisuusaste oli 31 prosenttia eli 17 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 2012. Aikaisemmin havaittiin, kuinka yksinasuvien osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista on tarkastelujakson aikana kasvanut lähes 30 prosentista noin 40 prosenttiin (taulukko 5.3). Tämä ja yksinasuvien pienituloisuuden yleistymisen voi osaltaan selittää, miksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusaste on vuoden 2008 jälkeen jäänyt korkealle tasolle, kun se esimerkiksi vanhuuseläkkeensaajilla on laskenut.

Liitekuviossa L5.2 on esitetty vastaavat pienituloisuusasteet myös 50 prosentin pienituloisuusrajan perusteella. Tulokset ovat samankaltaiset kuin 60 prosentin rajan mukaan, mutta tasoltaan selvästi matalammat. Poikkeuksena ovat kuitenkin yksinasuvat, sillä 50 prosentin rajaa käytettäessä pienituloisuusaste ei tässä ryhmässä ole merkittävästi yleistynyt. Vuonna 2000 yksinasuvien pienituloisuusaste oli 12 prosenttia ja vuonna 2012 se oli 15 prosenttia. Yksinasuvien pienituloisuusasteen nousu on siten tapahtunut 50 prosentin ja 60 prosentin tulorajojen välissä. Tämä tulos on yhdenmukainen taulukon 5.4 kanssa, jonka mukaan täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus koko väestön tuloja-

kauman toiseksi alimmassa kymmenyksessä on tarkastelujakson aikana selvästi kasvanut. Euroissa mitattuna 60 prosentin pienituloisuusraja on ensimmäisen ja toisen kymmenyksen välissä.

Taulukko 5.5.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien pienituloisuusasteet, lukumäärät ja osuudet kaikista pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista sukupuolen, perheeseen ja iän mukaan vuosina 2000, 2006 ja 2012, 60 prosentin pienituloisuusraja.

	Pienituloisuusaste, 60%			Pienituloisten lukumäärä*			Osuus pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista		
	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012
Koko väestö	12	14	14	612 420	747 440	757 150			
Työkyvyttömyyseläkkeensaajat, kaikki	13	22	24	31 550	52 950	55 000			
Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavat	14	22	25	29 610	51 890	53 960	100	100	100
Sukupuoli									
Miehet	14	24	27	15 940	29 360	30 290	54	57	56
Naiset	14	21	23	13 670	22 530	23 670	46	43	44
Perheen koko									
Yksin asuvat	31	45	48	19 790	36 680	41 550	67	71	77
Perheelliset	7	10	10	9 820	15 210	12 410	33	29	23
Ikä									
16–34 v.	18	32	33	2 690	5 040	6 390	9	10	12
35–44 v.	22	35	35	5 260	7 670	6 650	18	15	12
45–54 v.	15	28	30	10 150	15 910	13 430	34	31	25
55–64 v.	10	17	21	11 350	23 040	27 290	38	44	51
Yksinasuva & ikä									
16–34 v.	44	67	63	1 840	3 660	4 740	6	7	9
35–44 v.	41	57	57	3 600	5 250	4 920	12	10	9
45–54 v.	31	49	50	6 450	10 980	9 940	22	21	18
55–64 v.	25	38	44	7 820	16 600	21 790	26	32	40

* Lukumäärät kokonaistasolla.

5.7 Yhteenveto

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä olevan tulon (ekvivalenttirahatulon) kehitystä tutkittiin suhteessa muihin väestöryhmiin sekä työkyvyttömyyseläkkeensaajien välillä työkyvyttömyyseläkelajin, iän, perhekoon ja sukupuolen mukaan. Lisäksi selvitettiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien välisiä tuloeroja, tulorakennetta sekä pienituloisuuden yleisyyttä ja kehitystä. Tarkastelu kattoi ajanjakson 2000–2012. Keskimääräistä käytettävissä olevaa tuloa mitattiin keskiarvon avulla. Mediaanina mitattuna tulot olivat väestöryhmästä ja ajanjaksosta riippuen noin 10–20 prosenttia matalammat, mutta erot väestöryhmien välillä olivat liki samat kuin keskiarvovertailuissa.

Vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva ekvivalenttitulo oli keskimäärin 22 300 euroa vuodessa eli noin 1 860 euroa kuukaudessa. Tämä oli 82 prosenttia koko väestön, 91 prosenttia vanhuuseläkkeensaajien ja 70 prosenttia työssä käyvien keskimääräisestä käytettävissä olevasta tulosta. Muihin työkäisiin, lähinnä työttömiin ja opiskelijoihin, verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulot olivat kuusi prosenttia korkeammat. Vuoteen 2000 verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulot ovat nousseet reaalisesti noin 14 prosenttia. Muissa väestöryhmissä sekä koko väestössä muutos on ollut suurempi, noin 20–30 prosenttia.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajilla suurimmat tuloerot olivat yksin asuvien ja perheellisten välillä. Vuonna 2012 vähintään kahden hengen taloudessa asuvien työkyvyttömyyseläkkeensaajien käytettävissä oleva vuositulo oli 25 700 euroa ja yksinasuvilla 16 700 euroa. Omaksi ryhmäkseen erottuivat myös osatyökyvyttömyyseläkettä saavat noin 30 000 euron vuositulolla. Ikäryhmien väliset erot olivat melko pienet ja sukupuolten välillä eroa ei käytännössä ollut. Tarkastelujakson aikana tuloerot yksin asuvien ja perheellisen työkyvyttömyyseläkkeensaajien sekä jonkin verran myös täyttä ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavien välillä ovat kasvaneet. Iän ja sukupuolen mukaan katsottuna muutosta ei ole tapahtunut.

Perheen muiden jäsenten tulojen merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon on keskeinen. Vuonna 2012 niiden osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajien bruttotulosta oli yhteensä 42 prosenttia. Oman työeläkkeen ja muiden omien tulonsiirtojen, kuten kansan- ja takuueläkkeen, osuus oli yhteensä noin 46 prosenttia ja omien työtulojen seitsemän prosenttia. Vanhuuseläkkeensaajien tulorakenteeseen verrattuna oman työeläkkeen osuus oli työkyvyttömyyseläkkeensaajilla pienempi, mutta perheen muiden jäsenten, etenkin työtulojen, osuus oli heillä puolestaan suurempi.

Työkyvyttömyyseläkelajeista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien tulorakenteista näkyi, kuinka yksin asuvien ja perheellisten tuloeron taustalla ovat pitkäl-

ti perheen muiden jäsenten saamat työtulot. Muut omat tulonsiirrot, kuten kansan- ja takuueläke, vähensivät kuitenkin yksin asuvien ja perheellisten välisiä tuloeroja. Osatyökyvyttömyyseläkettä saavien tulorakenne oli lähempänä työllisten kuin täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien tulorakennetta. Omien työtuolojen lisäksi myös muiden perheenjäsenten työtulojen merkitys oli heillä suuri.

Koko väestön tulonjaossa täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavat ovat keskimääräistä pienituloisempia, sillä vuonna 2012 heistä joka toinen sijoittui tulo- tasoltaan kolmeen alimpaan tulokymmenykseen. Tarkastelujakson aikana ryhmän asema koko väestön tulonjaossa on myös hieman heikentynyt. Osatyökyvyttömyyseläkettä saavat ovat puolestaan keskimääräistä suurempituloisia. Vuonna 2012 heistä 63 prosenttia kuului kuudenteen tai tätä korkeampaan tulokymmenykseen.

Vuonna 2012 joka neljäs täyden työkyvyttömyyseläkkeen saaja oli 60 prosentin pienituloisuusrajan mukaan pienituloinen. Koko väestössä ja vanhuuseläkkeensaajien joukossa pienituloisia oli noin 15 prosenttia. Heikoimmassa asemassa olivat muut työikäiset eli lähinnä työttömistä ja opiskelijoista koostuva ryhmä, jossa joka kolmas oli pienituloinen. Vuosien 2000–2007 aikana pienituloisuusaste nousi kaikissa edellä mainituissa väestöryhmissä. Tämän jälkeen kehitys on ollut eritahtista, sillä työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusaste on pysynyt ennallaan, vanhuuseläkkeensaajilla se on laskenut ja muiden työikäisten ryhmässä noussut.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista pienituloisuus on yleisintä yksin asuvien ja alle 45-vuotiaiden keskuudessa. Yksin asuvista lähes puolet ja alle 45-vuotiaista noin kolmannes oli vuonna 2012 pienituloisia. Yksinasuminen yhdistettynä "nuoreen" ikään kasvattaa voimakkaasti pienituloisuusriskiä. Määrällisesti suurin yksittäinen pienituloisten ryhmä ovat yksinasuvat 55–64-vuotiaat. Kaikista pienituloisista työkyvyttömyyseläkkeensaajista tähän ryhmään kuului 40 prosenttia.

Tarkastelujakson merkittävin muutos on yksinasuvien pienituloisuusasteen kasvu, sillä vuonna 2000 yksinasuvien pienituloisuusaste oli 17 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 2012. Tämä sekä yksinasuvien osuuden kasvu kaikissa työkyvyttömyyseläkkeensaajissa voi osaltaan selittää, miksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusaste on vuoden 2008 jälkeen jäänyt korkealle tasolle, kun se esimerkiksi vanhuuseläkkeensaajilla on laskenut. Yksinasuvien pienituloisuusasteen nousu on kuitenkin tapahtunut 50 prosentin ja 60 prosentin pienituloisuusrajojen välissä, sillä 50 prosentin rajaa käytettäessä pienituloisuus ei ole yleistynyt.

Lähteet

Ahonen, K. & Bach-Othman, J. (2009) Vanhuusköyhyyden jäljillä – kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2008/8: Helsinki.

Atkinson, A. B. (1970) On the measurement of inequality, *Journal of Economic Theory*, 2.

ETK (2016) Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2015. Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2016: Helsinki.

Eurostat (2016) Europe in figures – Eurostat yearbook. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook.

Hagfors, R. & Hellsten, K. & Ilmakunnas, S. & Uusitalo, H. (2003) (toim.) Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1: Helsinki.

Jenkins, S. (2011) *Changing Fortunes. Income Mobility and Poverty Dynamics in Britain*. Oxford University Press.

Kangas, O. & Ritakallio, V.-M. (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. KELA.

Kautto, M. (2011) (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011: Helsinki.

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (2017) (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Moisio, P. (2004) *Poverty Dynamics According to Direct, Indirect and Subjective Measures, Modelling Markovian Processes in a Discrete Time and Space with Error*. Stakes Research Report 146: Saarijärvi.

OECD (2008) *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. OECD Publishing, Paris.

Penttilä, I. & Kangas, O. & Nordberg, L. & Ritakallio, V.-M. (2003) Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää? Sosiaali- ja terveysturvan ministeriön julkaisuja 2003:7. Helsinki.

Pulkkinen, T. (1969) *Eläketurva ja toimeentulo*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 8. WSOY: Porvoo.

Rantala, J. & Suoniemi, I. (2007) Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 105: Helsinki.

Rantala, J. & Suoniemi, I. (2010) Työstä eläkkeelle – tulokehitys ja korvaussuhteet. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:3. Palkansaajien tutkimuslaitoksen raportteja 8: Vaasa.

Rantala, J. & Suoniemi, I. (2011) Toimeentulon muuttuminen eläkkeelle siirryttäessä – ekvivalenttitulosuhteen tarkastelua. Yhteiskuntapolitiikka, 1/2011.

Rantala, J. (2014) Eläkeläisten toimeentulon kehitys ensimmäisten eläkevuosien aikana. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):2.

Rantala, J. & Gould, R. (2015) Pienituloisuuden dynamiikka työkyvyttömyyseläkkeelle siirryttäessä. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):3.

Rantala, J. & Riihelä, M. (2016) Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2016: Helsinki.

Rantala, J. & Riihelä, M. (2017) Eläkeläisten käytettävissä oleva tulo. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki: 89–117.

Rawls, J. (1971) A Theory of Justice. Clarendon Press: Oxford.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Suoniemi, I. & Tuomala, M. (2001) Income inequality in Finland during the 1990s. Teoksessa Kalela, J. & Kiander, J. & Kivikuru, U. & Loikkanen H. A. & Simpura J. (toim.) Down from the Heavens, Up from the Ashes, Government Institute for Economic Research. VATT Publications 27:6, Helsinki.

Ruotsalainen, P. (2004) Kotitalous haastattelusta vai rekisteristä. Selvitys kotitalouskäsitteiden vaikutuksista keskeisimpiin tulonjakomittareihin. Muistio, Tilastokeskus.

Sen, A. K. (1973) On Economic Inequality, Oxford University Press: Oxford.

Suoniemi, I. (1999) Tulonjaon kehitys Suomessa ja siihen vaikuttavista tekijöistä 1971–1996. Palkansaajien Tutkimuslaitos, Tutkimuksia, 76, Helsinki.

Tilastokeskus (2016) Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1795-8121. Tulot (kansainvälinen vertailu) 2014, Laatuseloste: tulonjakotilasto. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 31.3.2016]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt_2014_01_2016-03-18_laa_001_fi.html

Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living*, Penguin Books, 1979: Harmondsworth.

United Nations Economic Commission for Europe (2011) *The Canberra Group handbook on household income statistics*, Second edition. United Nations: Geneva.

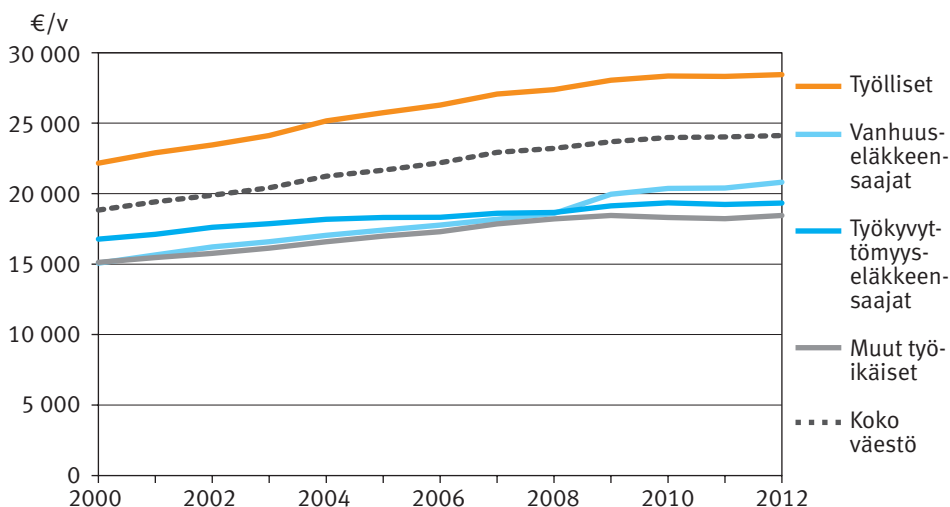
Uusitalo, H. (1988) *Muuttuva tulonjako. Hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan rakennemuutoksen vaikutukset tulonjakoon 1966–1985*. Tilastokeskus, Tutkimuksia, 148, Helsinki.

Uusitalo, H. (2006) (toim.) *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2: Helsinki.

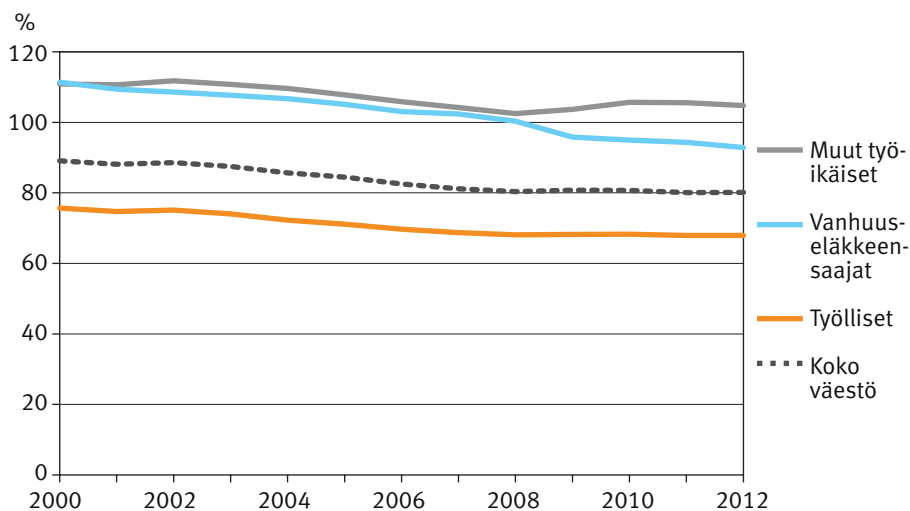
Liitteet

Liitekuvio L5.1.

a) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien, eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön ekvivalenttirahatulo (euroa vuodessa) vuosina 2000–2012; mediaani vuoden 2016 tasossa.

b) Työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen (mediaani) ekvivalenttirahatulo suhteessa eräiden muiden väestöryhmien ja koko väestön ekvivalenttirahatuloon vuosina 2000–2012, %.

Liitetaulukko L5.1.

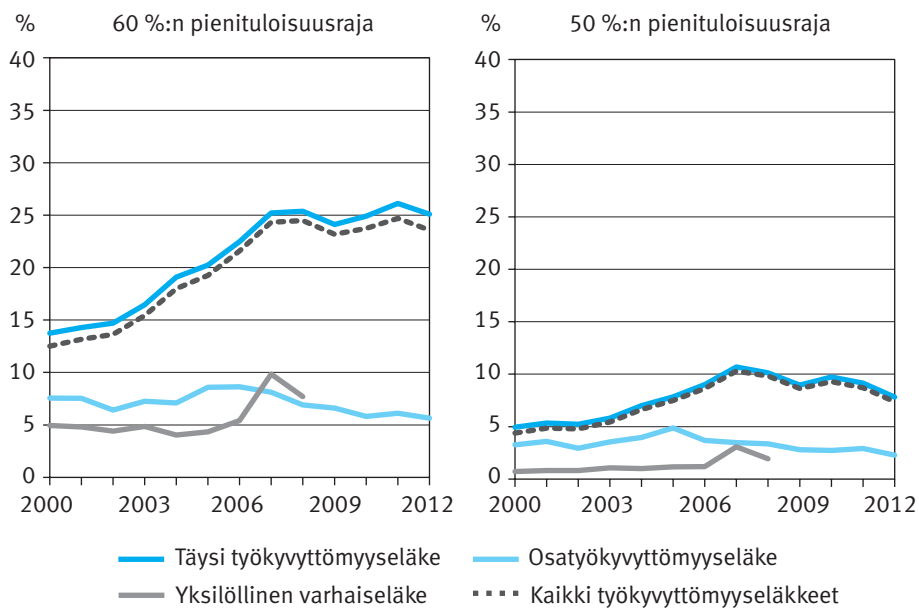
Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien pienituloisuusasteet, lukumäärät ja osuudet kaikista pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista sukupuolen, perheeseen ja iän mukaan vuosina 2000, 2006 ja 2012, 50 prosentin pienituloisuusraja.

	Pienituloisuusaste, 50%			Pienituloisten lukumäärä*			Osuus pienituloisista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavista		
	2000	2006	2012	2000	2006	2012	2000	2006	2012
Koko väestö	5	7	7	279 400	371 890	378 890			
Työkyvyttömyyseläkkeensaajat, kaikki	4	9	7	1 107	2 119	1 720			
Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavat	5	9	8	10 680	20 800	16 790	100	100	100
Sukupuoli									
Miehet	5	10	9	5 730	12 460	10 180	54	60	61
Naiset	5	8	7	4 950	8 340	6 610	46	40	39
Perheen koko									
Yksin asuvat	12	19	15	7 670	15 780	13 180	72	76	78
Perheelliset	2	3	3	3 010	5 020	3 610	28	24	22
Ikä									
16–34 v.	8	16	11	1 280	2 500	2 060	12	12	12
35–44 v.	8	15	12	1 950	3 370	2 210	18	16	13
45–54 v.	6	11	9	3 690	6 420	4 240	35	31	25
55–64 v.	3	6	6	3 760	8 420	8 240	35	40	49
Yksinasuva & ikä									
16–34 v.	23	36	20	950	2 000	1 520	9	10	9
35–44 v.	16	28	19	1 420	2 570	1 650	13	12	10
45–54 v.	12	21	16	2 540	4 780	3 150	24	23	19
55–64 v.	9	15	14	2 760	6 340	6 830	26	30	41

* Lukumäärät kokonaistasolla.

Liitekuvio L5.2.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuusasteet työkyvyttömyyseläkelajin mukaan vuosina 2000–2012, 60 prosentin ja 50 prosentin pienituloisuusrajat.

6 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmät ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulo eri maissa

Antti Mielonen ja Kati Ahonen

Tässä luvussa vertaillaan eri maiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmiä, niissä tehtyjä muutoksia sekä työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloa. Tarkasteltavia maita ovat Pohjoismaista Norja, Ruotsi, Tanska ja Suomi sekä Keski-Euroopan maista Alankomaat ja Saksa. Kaikissa vertailumaissa on tehty merkittäviä muutoksia työkyvyttömyyseläkejärjestelmiin 2000-luvun aikana.

Luvun alussa esitetään vertailutietoa työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumääristä, jonka jälkeen tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräisiä tasoja. Viime vuosikymmenten aikana järjestelmiin tehtyjen suurimpien muutosten kuvausten kautta siirrytään tarkastelemaan nykyisin voimassa olevia sääntöjä ja etuuden määräytymistä kussakin vertailumaassa. Suomen osalta työkyvyttömyyseläkejärjestelmän kuvausta ja muutoksia ei ole tässä yhteydessä esitetty, koska luvussa 2 niitä on käsitelty yksityiskohtaisesti. Luvun lopuksi tarkastellaan työkyvyttömiä toimeentuloa ja sen kehitystä vertailumaissa.

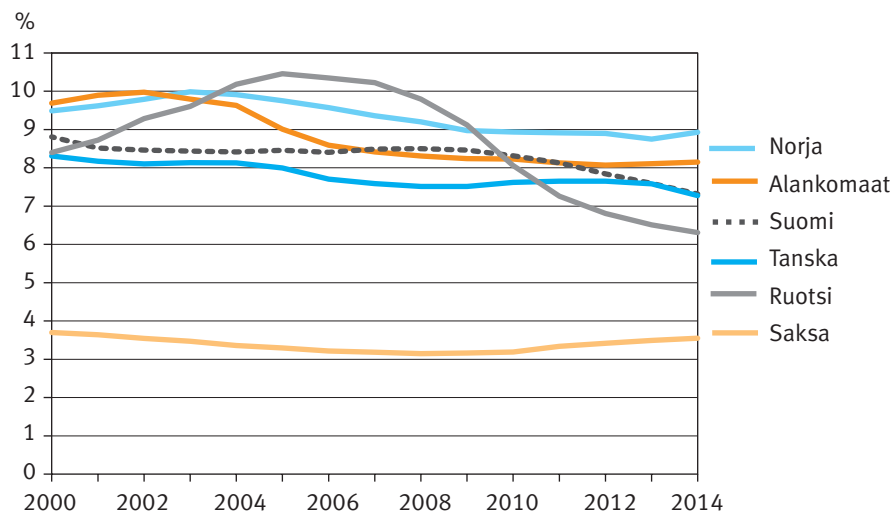
Luvun lähteinä on käytetty vertailumaiden tilastoviranomaisia ja sosiaalivakuutuslaitoksia. Tiedot perustuvat osin myös Eurostatin julkaisemiin tilastotietoihin sekä tulo- ja elinoloihin EU-SILC:iin, jota on käytetty toimeentulo-osion lähteenä. Lisäksi lähteinä on käytetty muun muassa OECD:n viime vuosina tekemiä kansainvälisiä vertailuja työkyvyttömyyseläkkeistä.

6.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat vertailumaissa

Eri maiden väestömäärien suuresta vaihtelusta johtuen työkyvyttömyyseläkkeiden yleisyyttä on hyvä tarkastella suhteuttamalla eläkkeensaajien lukumäärät työikäiseen väestöön. Monien maiden kohdalla työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuksissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia 2000-luvun alusta aina viime vuosiin saakka. Toisaalta osassa maita muutokset ovat olleet verraten vähäisiä (kuvio 6.1).

Kuvio 6.1.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajat suhteessa työikäiseen väestöön (20–64 v.) tarkasteltavissa maissa vuosina 2000–2014, %.*

*Eläkkeensaajat sisältävät sekä osa- että täyttä eläkettä saavat. Tanskan luvut koskevat vain työkyvyttömyyseläkkeitä, ei tuettuja töitä (fleksjob) tai erityistä työttömyystukea (ledighedsydelse). Norjan osalta mukana ovat vain alle 65-v. varsinaiset työkyvyttömyyseläkkeet, ei AAP-etuudet.

Lähteet: sosiaalivakuutuslaitokset, tilastoviranomaiset sekä omat laskelmat.

Suurinta vaihtelu on ollut Ruotsissa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät kasvoivat voimakkaasti 2000-luvun puoliväliin asti, jota seurasi aina viime vuosiin saakka jatkunut nopea lasku. Ruotsissa työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus työikäisestä väestöstä on lähes puolittunut vuoden 2005 tasosta ja oli enää runsaat kuusi prosenttia vuonna 2014.

Alankomaissa työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on pudonnut tarkasteluajanjakson aikana noin kahdella prosenttiyksiköllä. Lasku kuitenkin tasaantui 2000-luvun puolivälin jälkeen, ja Alankomaissa on edelleen verrattain paljon työkyvyttömyyseläkkeensaajia, noin kahdeksan prosenttia työikäisestä väestöstä.

Tanskassa työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on pudonnut hieman Alankomaita vähemmän, noin prosenttiyksiköllä. Aleneva kehitys on kuitenkin kiihtynyt aivan viime vuosina, kuten myös Suomessa, jossa työkyvyttömyyseläkkeensaajia on Tanskaa vastaavasti runsaat seitsemän prosenttia työikäisestä väestöstä.

Saksassa on ollut historiallisesti muita vertailumaita selvästi vähemmän työkyvyttömyyseläkkeensaajia suhteessa työikäiseen väestöön. Viime vuosina osuus on kuitenkin kääntynyt hienoiseen nousuun usean muun vertailumaan kehityksen

kulusta poiketen. Nousu on kuitenkin ollut lievää, ja Saksassa on edelleen vertailumaista selvästi vähiten työkyvyttömyyseläkkeensaajia työikäiseen väestöön verrattuna, vajaat neljä prosenttia.

Norjassa työkyvyttömyyseläkkeensaajia on ollut suhteellisesti eniten koko tarkasteluajanjakson ajan, ja 2000-luvun puolivälistä alkaneesta laskutrendistä huolimatta ero muihin vertailumaihin on viime vuosina kasvanut työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden ollessa yhä lähes yhdeksän prosenttia työikäisestä väestöstä.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumääriin vaikuttavia tekijöitä on arvioinut muun muassa OECD (2010). Kehitykseen vaikuttavat osaltaan muun muassa talouden suhdannevaihtelut sekä väestön ikärakenteen muutokset. OECD:n mukaan laskusuhdanteen aikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät usein jonkin verran nousevat ja noususuhdanteen aikana laskevat. Muutokset eivät ole kuitenkaan kovin suuria, joskin ne ovat usein pysyväluonteisia. Väestön ikääntyminen nostaa myös osaltaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien määriä, koska ikääntyneiden työkyvyttömyysriski on suurempi kuin nuoremmilla. OECD:n mukaan ikääntyminen ei ole kuitenkaan ollut ratkaisevassa asemassa vertailumaisissa havaitussa kehityksessä.¹

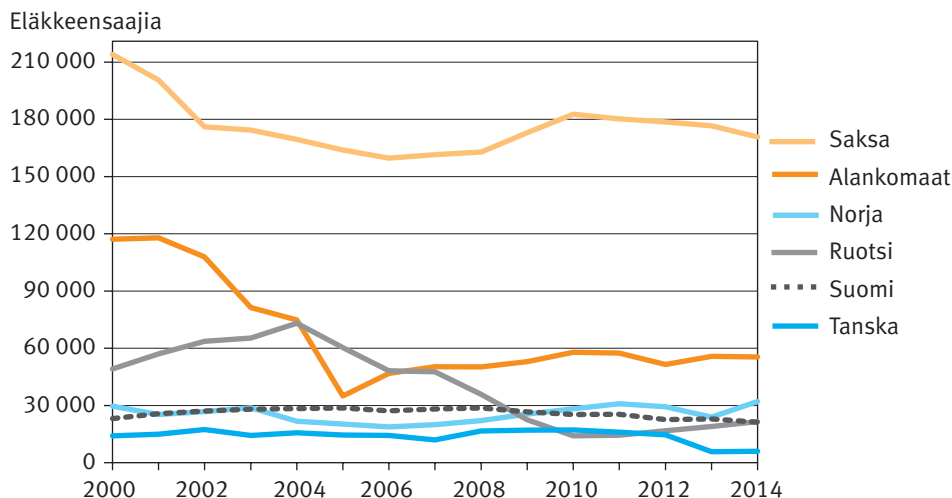
Muita työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärien kehitystä selittäviä tekijöitä ovat työikäisen väestön terveydentilan tai työkyvyttömyyseläkejärjestelmien muutokset. Nämä tekijät näyttäisivätkin OECD:n (2010) mukaan selittävän merkittävän osan viime vuosien toteutuneesta kehityksestä vertailumaissa.

Järjestelmämuutosten vaikutuksia voidaan nähdä uusien työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärien vuosittaisissa vaihteluissa (kuvio 6.2). Saksan vuoden 2001 uudistus, Ruotsin vuoden 2003 uudistus ja vuonna 2008 tehdyt tiukennukset, Tanskan vuoden 2013 edellytysten muutokset ja myös Alankomaissa vuosina 2002–2006 tehdyt muutokset ovat merkittävästi laskeneet uusien eläkkeiden myöntömääriä. Suomessa ja osittain myös Norjassa uusien työkyvyttömyyseläkkeiden myöntömäärät ovat pysyneet verrattain samantasoisina koko tarkasteluajankohdan heijastellen järjestelmien vakautta.

1 Esimerkiksi Norjassa ja Ruotsissa pelkästään ikääntymisestä johtunut arvioitu työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kasvu vuosina 1990–2008 olisi ollut keskimäärin 0,8 ja 0,5 prosenttia vuodessa, kun toteutunut kasvuvauhti on ollut 2,4 ja 2,3 prosenttia. Tanskassa ikääntymisen vaikutus olisi ollut 0,3 prosenttia, kun toteutunut oli 0,6 prosenttia. Suomessa ja Alankomaissa ikääntymisen vaikutukseksi on arvioitu keskimäärin 0,3 prosenttia, kun toteutunut kehitys Suomessa on ollut -0,5 prosenttia (v. 1990–2006) ja Alankomaissa -1,2 prosenttia (OECD 2010, 38–39).

Kuvio 6.2.

Uudet työkyvyttömyyseläkkeensaajat tarkasteltavissa maissa vuosina 2000–2014, lkm.

Lähteet: ETK, vertailumaiden sosiaalivakuutuslaitokset ja tilastoviranomaiset.

6.2 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmien keskimääräiset etuudet

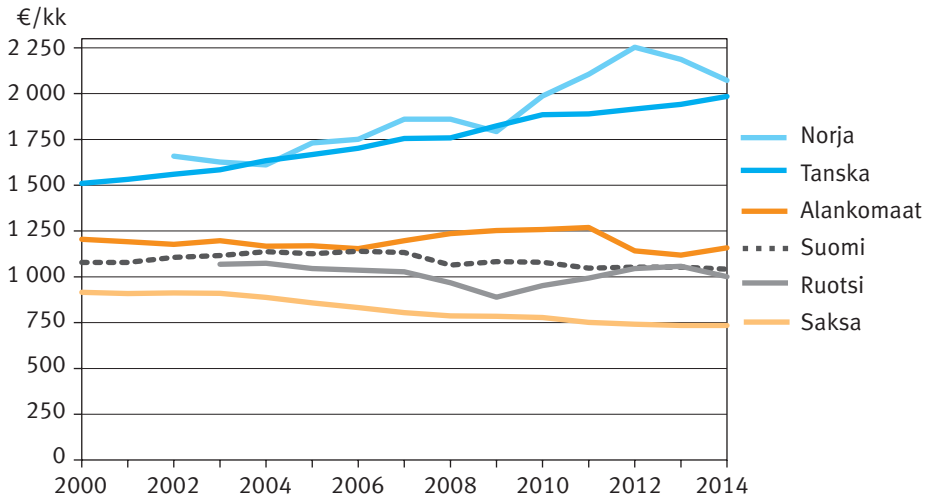
Kun työkyvyttömyyseläkejärjestelmien kokonaisetuusmenot suhteutetaan eläkkeensaajien lukumääriin, voidaan arvioida etuudensaajille maksettua keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä (kuvio 6.3). Näin arvioituna Norjassa ja Tanskassa keskimääräinen työkyvyttömyyseläke on suurin, noin 2 000 euroa kuukaudessa vuonna 2014. Alankomaissa keskimääräinen etuustaso on selvästi matalampi, vajaat 1 200 euroa kuukaudessa. Suomessa ja Ruotsissa työkyvyttömyyseläkkeet ovat puolestaan hieman Alankomaita matalampia, molemmilla noin 1 000 euroa, mutta selvästi korkeampia kuin Saksassa, jossa työkyvyttömyyseläke on keskimäärin vain runsaat 700 euroa kuukaudessa.²

Norjan ja Tanskan kohdalla keskimääräinen etuus on noussut merkittävästi 2000-luvun aikana. Muilla mailla reaalin kehitys on sen sijaan joko polkenut paikallaan tai jopa alentunut. Heikoin kehitys on ollut Saksassa, jossa keskimääräinen etuus on laskenut reilusta 900 eurosta noin 735 euroon kuukaudessa.

² Kuluttajahintaindeksillä korjatut luvut. Valuuttakurssien vaihtelu vaikuttaa osaltaan Norjan, Tanskan ja Ruotsin lukemiin. Norjan luku on suoraan NAV:in tiedoista saatu keskimääräinen eläke.

Kuvio 6.3.

Keskimääräinen työkyvyttömyyseläke tarkasteltavissa maissa vuosina 2000–2014, €/kk vuoden 2015 tasossa.*

*Arvioitu jakamalla työkyvyttömyyseläkejärjestelmien kokonaisetusmenot eläkkeensaajien lukumäärillä kussakin maassa.

Lähteet: ETK, vertailumaiden sosiaalivakuutuslaitokset ja tilastoviranomaiset. Valuuttakursseina on käytetty Suomen Pankin ilmoittamia kunkin vuoden keskimääräisiä arvoja.

6.3 Työkyvyttömyyseläkejärjestelmät muutoksessa

Edellä kuvattuja kehityskulkuja voidaan ymmärtää paremmin tarkastelemalla muutoksia, joita maiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmiin on tehty viimeisten vuosikymmenten aikana. Useassa vertailumaassa järjestelmiä alettiin tarkastella kriittisesti 1980–90-lukujen taitteessa, kun etuudensaajien määrien kasvu ja korkeat etuusmenot aiheuttivat paineita järjestelmäuudistuksiin (ks. tarkemmin esim. OECD 2010). 1990-luvulla ja erityisesti 2000-luvun aikana työkyvyttömyyseläkejärjestelmiin tehtiin merkittäviä uudistuksia, jotka toteutuivat useimmiten työkyvyttömyysedellytysten tiukennuksina, hallinnollisina uudistuksina ja joissain tapauksissa myös etuuksien leikkauksina.

Muutoksilla on ollut yleisesti tarkastellen etuudensaajien määriä vähentävä vaikutus, joskin useassa maassa nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ovat kuitenkin kasvaneet merkittävästi. Eläketasoja on puolestaan joissain maissa pyritty aivan viime vuosina parantamaan, osittain aiemmin tehtyjen leikkausten kompensoimiseksi.

Edellytysten kiristysä ja etuustasojen muutoksia

Alankomaissa yleisen työkyvyttömyyseläkejärjestelmän (WAO) työkyvyttömyyskriteerejä tiukennettiin jo vuonna 1993, kun työkykyä alettiin arvioida suhteessa mihin tahansa työmarkkinoilla saatavilla olevaan työhön aiemman oman alan ja koulutustaustan mukaisen työn sijaan. Vuonna 2002 työnantajan kannusteita työntekijän työkyvyn tukemiseen lisättiin merkittävästi, kun työnantajan velvollisuus maksaa sairausajalta palkkaa laajennettiin enimmillään vuoden mittaiseksi ja edelleen kahteen vuoteen vuonna 2003. Samalla työnantajan, työntekijän ja työterveyshuollon vastuut sairaan työntekijän kuntouttamiseksi kirjattiin lakiin, ja näin työkyvyttömyyseläke voitiin myöntää sairausajan jälkeen vain siinä tapauksessa, että laissa mainitut toimenpiteet oli tehty työntekijän kuntouttamiseksi, mutta työntekijän työkyky ei ollut tästä huolimatta riittävästi parantunut.

Vuonna 2004 ennen isoa yleisen järjestelmän uudistusta yrittäjien erillinen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä lakkautettiin. Samalla yleisen järjestelmän etuuden työkyvyttömyyskriteeriä nostettiin 15 prosentin työkyvyttömyysasteesta 35 prosenttiin vastaamaan vuonna 2006 voimaan tulevaa uutta järjestelmää (WIA). Uusia tiukentuneita kriteerejä alettiin soveltaa myös jo eläkkeellä oleviin alle 50-vuotiaisiin, joiden oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen tarkastettiin uudelleen.

Alankomaissa uudistukset ovat vaikuttaneet erityisesti yleisen työkyvyttömyyseläkejärjestelmän eläkkeensaajien lukumääriin kiristyneiden edellytysten ja kohentuneen kuntoutuksen kautta. Etuudensaajien määrät lähtivät laskuun 2000-luvun puolivälin paikkeilla. Vuonna 2002 yleisen järjestelmän etuudensaajia oli noin 800 000, kun vuonna 2014 lukema oli enää runsaat 550 000. Nuorten eläkkeensaajien lukumäärät ovat sen sijaan tasaisesti kasvaneet, ja kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli vuonna 2014 edelleen yli 800 000.

Viime vuosina muutoksia onkin tehty pääasiassa nuorten työkyvyttömyyseläkejärjestelmään. Viimeisin uudistus tehtiin vuonna 2015, kun työkyvyttömyysedellytyksiä kiristettiin niin, että eläkkeen voi nykyisin saada vain täyden työkyvyttömyyden perusteella, kun aiemmin myös osatyökyvyttömyys oikeutti eläkkeeseen.

Yleisen järjestelmän ansiosidonnaiset etuudet ovat Alankomaissa olleet aina verrattain korkealla tasolla, ja järjestelmä uudistuksista huolimatta etuustasoja ei ole juurikaan laskettu 1990-luvun puolivälin jälkeen (ks. esim. De Jong 2011). Nuorten työkyvyttömyyseläkejärjestelmässä (Wajong) etuudet ovat sen sijaan yleistä järjestelmää huomattavasti matalampia, vähimmäispalkkaan sidottuja etuuksia, joten niiden yleistymisen painaa myös keskimääristä etuustasoa alaspäin.

Norjassa työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikäraja korotettiin 16:sta 18 vuoteen vuonna 1998. Vuonna 2004 järjestelmä jaettiin määräaikaiseen työkyvyttömyystukeen (tidsbegrenset uførestønad) ja pysyvään työkyvyttömyyseläkkeeseen (varig uførepensjon). Tavoitteena oli katkaista 90-luvulta saakka jatkunut työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän kasvu ja vaikuttaa myös työkyvyttömyysetuuteen suhtautumiseen. Työkyvyttömyysetuus ei toisin sanoen enää välttämättä tarkoittanut pysyvää eläkettä. Uusi järjestelmä ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta etuudensaajien määrän suhteen johtuen muun muassa määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen ehdoista, jotka olivat lievemmät kuin pysyvän eläkkeen (Arbeids- og velferdsetaten 2009).

Vuoden 2010 keväällä voimaan tulleessa uudistuksessa määräaikainen työkyvyttömyystuki sekä muut kuntoutusetuudet (attføringspenger, rehabiliteringspenger) korvattiin uudella työkykyarviointirahalla (arbeidsavklaringspenger), jota voitiin maksaa enimmillään neljän vuoden ajan. Toistaiseksi myönnettävien työkyvyttömyyseläkkeiden uudistus jäi odottamaan vanhuuseläkejärjestelmäuudistuksen (v. 2010) jälkeistä aikaa. Vuonna 2011 Norjan hallitus antoi lakiehdotuksen työkyvyttömyyseläkejärjestelmän uudistamisesta ja uusi järjestelmä tuli voimaan vuoden 2015 alussa.

Uusi järjestelmä eroaa merkittävästi vanhasta muun muassa eläkkeen muodostumisen suhteen. Eläke lasketaan nykyisessä järjestelmässä pääasiassa edeltävien työtulojen perusteella eikä enää eläkekattuman ja tulevan ajan yhdistelmänä. Käytännössä bruttomääräinen etuustaso nousi noin 15 prosenttia uudistuksen yhteydessä, mutta koska eläkkeen verotus muuttui samalla niin, että eläkettä verotetaan palkkaa vastaavasti, on etuustaso nettomääräisenä lähes vanhan etuuden tasoinen.

Uudistuksen pääasiallisena tavoitteena on ollut toisaalta sovittaa järjestelmä paremmin uuteen vanhuuseläkejärjestelmään ja toisaalta kannustaa etuudensaajia työskentelemään jäljelle jäänyttä työkykyä vastaavasti. Uudessa järjestelmässä työkyvyttömyyseläkkeensaajan kokonaistulot kasvavat työtulojen myötä aina ilman tuloloukkuja tai työkyvyn uudelleen arviointia, toisin kuin vanhassa järjestelmässä (ks. Arbeids- og sosialdepartementet 2011).

Norjassa työkyvyttömyysmenot ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ovat olleet 2000-luvulla säännöllisesti korkeammat kuin muissa vertailumaisissa, eivätkä uudistukset ole merkittävästi muuttaneet tilannetta. Työkyvyttömyysetuuksien taso on vertailumaista korkein, ja viimeisen uudistuksen jälkeen ero muihin todennäköisesti kasvaa edelleen.

Ruotsissa työkyvyttömyyseläkejärjestelmään kohdistui useita leikkauksia ja tiukennuksia jo 1990-luvulla.³ 2000-luvulla työkyvyttömyyseläkejärjestelmä uudistettiin perusteellisesti sekä etuuksien että hallinnollisten rakenteiden suhteen. Työkyvyttömyyseläkkeet siirrettiin osaksi sairausvakuutusjärjestelmää ja etuudet muuttuivat eläkkeistä (förtidspension) ikäsidonnaisiksi korvauksiksi (sjuk- och aktivitetsersättning) vuonna 2003.

Sairauskorvaus voitiin myöntää joko pysyvästi tai määräaikaisesti 30–64-vuotiaille ja aktivointikorvaus vain määräaikaisesti 19–29-vuotiaille. Näin työkyvyttömyysetuuden alinta ikärajaa nostettiin samalla 16 vuodesta 19 vuoteen, ja nuoren henkilön etuusaika rajoitettiin enimmillään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Etuustaso säilyi uudistuksessa kutakuinkin ennallaan.

Vuonna 2008 uudistuksia jatkettiin, kun määräaikainen sairauskorvaus poistettiin ja työkyvyttömyyskriteereitä tiukennettiin: kun ennen heinäkuuta 2008 pysyvän sairauskorvauksen saadakseen työkyvyn tuli olla pitkäaikaisesti (varaktigt) alentunut ja työkykyä arvioitiin suhteessa kaikkeen normaaliin työmarkkinoilla olevaan työhön, tuli uudistuksen jälkeen työkyvyn olla pysyvästi alentunut (stadigvarande nedsatt), ja työkyvyn arviointi laajennettiin tehtäväksi suhteessa kaikkeen työmarkkinoilla saatavilla oleviin töihin, myös esimerkiksi tukityöpaikkoihin.

Vuoden 2008 heinäkuussa voimaan astui myös niin sanottu kuntoutusketju (rehabiliteringskedjan), jonka mukaisesti työkyvyn ja sairauspäiväraha-oikeuden arviointi tehdään säännöllisin väliajoin työntekijän sairauden aikana. Käytännössä sairauspäivärahan edellytykset tiukentuvat sairauden pitkittyessä siten, että työkykyä arvioidaan aluksi suhteessa omaan työhön ja myöhemmin muihin työtehtäviin ja lopulta kaikkeen työmarkkinoilla saatavilla oleviin työtehtäviin.

2000-luvun työkyvyttömyysetuuksien ja sairauspäivärahan edellytysten tiukennukset ovat johtaneet erittäin merkittävään etuudensaajien määrien putoamiseen. Vuonna 2005 työkyvyttömyysetuuden saajia oli noin 540 000, kun vuonna 2014 lukema oli enää noin 320 000. Korvausten tasoon tehtiin korotus loka-kuussa 2015, kun työkyvyttömyysetuuksien täyttä tasoa nostettiin 64 prosentista 64,7 prosenttiin eläkkeen perusteena olevasta tulosta.

3 Muun muassa työttömyysputken kautta myönnettävä työkyvyttömyyseläkkeen lakkautus vuonna 1991, eläkkeellä olevien työkyvyttömyyden mahdollinen uudelleenarviointi vuonna 1995, työmarkkinasyiden poistuminen eläkkeen yhtenä myöntökriteerinä vuonna 1997 (Hägglund & Skogman Thoursie 2010).

Saksan vuoden 2001 suuressa työkyvyttömyyseläkeuudistuksessa aiemmat kaksi erillistä työkyvyttömyysetuutta (Erwerbsunfähigkeitsrente, Berufsunfähigkeitsrente) yhdistettiin uudeksi työkyvyttömyyseläkkeeksi (Erwerbsminderungsrente). Samalla eläkkeen myöntökriteereitä tiukennettiin niin, että työkykyä alettiin arvioida suhteessa mihin tahansa saatavilla olevaan työhön, kun aiemmin otettiin huomioon myös hakijan aiempi työ ja koulutus. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeisiin alettiin myös soveltaa muiden varhaiseläkkeiden tapaan varhennusvähennystä, jonka mukaan ennen ikäluokkakohosta vanhuuseläkeikää alkanutta eläkettä vähennettiin 0,3 prosenttia varhennettua kuukautta kohden. Enimmäisvähennys rajattiin kuitenkin 10,8 prosenttiin.

Muutokset ovat näkyneet Saksassa erityisesti etuustasojen heikentymisenä: vuonna 2000 keskimääräinen alkava täysi työkyvyttömyyseläke oli 738 euroa kuukaudessa, josta se putosi 634 euroon vuoteen 2011 mennessä. Eläketason putoaminen on johtanut toimeentuloavustusta ja täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuuden nousemiseen vuosituhaten vaihteen noin neljän prosentin tasolta lähes 11 prosenttiin kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista vuonna 2011 (Steffen 2013).

Työkyvyttömyyseläkkeiden tason merkittävästä heikentymisestä johtuen järjestelmään on tehty parannuksia viime vuosina. Vuonna 2014 tulevan ajan laskenta ulotettiin 60 ikävuodesta 62 vuoteen ja lisäksi tulevan ajan palkan määräytymiseen tehtiin muutoksia. Eläkkeiden taso on näin kääntynyt nousuun viime vuosien aikana, ja vuonna 2015 alkanut täysi työkyvyttömyyseläke oli 711 euroa kuukaudessa eli lähes 50 euroa enemmän kuin edeltävänä vuonna (DRV Bund 2016).

Tanskassa kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeitä uudistettiin merkittävästi vuonna 2003, jolloin eri työkyvyttömyysetuudet yhdistettiin yhdeksi etuudeksi ja samalla osa- ja määräaikaisista etuuksista luovuttiin. Eläketasoa muutettiin siten, että uusi työkyvyttömyyseläke oli hieman matalampi kuin aiempi korkein maksettava etuus mutta kuitenkin hieman korkeampi kuin aiemmat muut etuustasot.⁴

Osatyökyvyttömyyseläkkeen korvaajaksi muodostui tuettu työ (fleksjob), jossa kunta maksaa osatyökykyiselle henkilölle palkkaan suhteutetun tuen tai erityisen työttömyysetuuden (ledighedsydelse), jos tukityöpaikkaa ei ole välittömästi saatavilla.

4 Vuonna 2002 ennen uudistusta täysi etuus oli 166 212 DKK/v (n. 22 400 e) ja vuonna 2003 uudistuksen jälkeen 157 000 DKK/v (n. 21 100 e). Osaetuudet olivat 105 396–130 944 DKK/v. (Rasmussen 2004.)

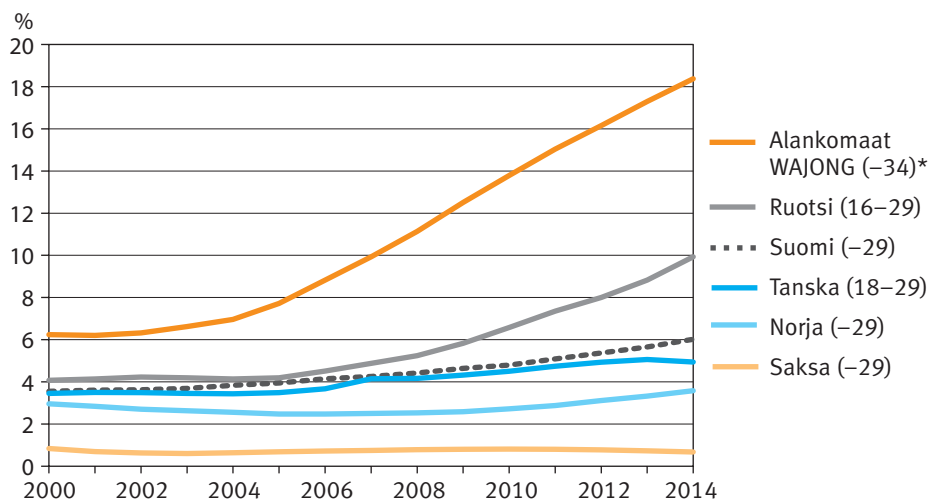
Vuoden 2013 alussa työkyvyttömyyseläkekriteerejä tiukennettiin niin, että 18–39-vuotiaat voivat saada työkyvyttömyyseläkkeen jatkossa ainoastaan vain hyvin selvissä tapauksissa. Uudistus koskee erityisesti mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria, joilla on arvioitu olevan jatkossa vaikeampaa saada työkyvyttömyyseläke. Vuonna 2013 alkavien eläkkeiden määrät putosivatkin jopa lähes kaksi kolmannesta edeltävään vuoteen verrattuna.

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeet yleistyneet

Vaikka kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärät ja väestöosuudet ovat useimmissa vertailumaissa pudonneet viimeisten 15 vuoden aikana, on nuorilla henkilöillä kehitys kuitenkin ollut pääosin päinvastaista. Vertailumaista erityisesti Alankomaissa ja Ruotsissa nuorten työkyvyttömyyseläkkeet ovat yleistyneet merkittävästi 2000-luvun aikana. Kun samaan aikaan vanhemmissa ikäluokissa kehitys on ollut pääosin päinvastaista, on nuorten osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista kasvanut selvästi (kuvio 6.4).

Kuvio 6.4.

Nuorten osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista tarkasteltavissa maissa vuosina 2000–2014, %.

*Alankomaiden kohdalla poikkeuksellisesti WAJONG-etuuksien lukumäärien suhteellinen osuus.

Lähteet: ETK, sosiaalivakuutuslaitokset.

Vertailumaissa ja yleisesti OECD- sekä EU-maissa yhteinen tekijä nuorten työkyvyttömyyseläkkeiden yleistymisessä on ollut psyykkisten ongelmien lisääntyminen tai niiden kattavampi diagnosointi (OECD 2010). Esimerkiksi Alankomaissa nuorten henkilöiden uudet työkyvyttömyyseläkkeet lisääntyivät vuosina 2005–2014 noin 10 500 vuotuisesta tapauksesta lähes 17 500:aan, ja psyykkiset syyt ovat vastaavalla ajanjaksolla olleet eläkkeen perusteena keskimäärin yli 80 prosentissa tapauksista (UWV 2014). Vastaavasti Ruotsissa samalla ajanjaksolla nuorten uudet eläketapaukset ovat lähes kaksinkertaistuneet 4 700:sta lähes 8 400:aan, ja psyykkiset syyt ovat olleet eläkkeen perusteena keskimäärin noin 70 prosentissa tapauksista (Forsakringskassan.se).

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeet ovat yleistyneet eniten Alankomaissa ja Ruotsissa, joissa nuorille on omat, yleisestä työkyvyttömyyseläkejärjestelmästä erilliset järjestelmät. Alankomaissa nuorten järjestelmästä maksetaan vähimmäispalkkaan sidottuja eläkkeitä, toisin kuin yleisessä järjestelmässä, jossa eläke määräytyy palkkatulojen perusteella. Ruotsissa nuorten eläkejärjestelmän etuuden piiriin on puolestaan helpompaa päästä lievempien työkyvyttömyyskriteerien vuoksi, mutta etuuden taso määräytyy pääpiirteissään yleistä järjestelmää vastaavasti. Etuuden perusteena olevat tulot ovat nuorilla kuitenkin merkittävästi vanhempia ikäluokkia matalammat ja näin ollen myös etuus jää useimmiten matalammaksi.

Muissa vertailumaissa ei ole varsinaisia erillisiä nuorten järjestelmiä, mutta yleisen järjestelmän säännöt voivat poiketa nuorten ja vanhempien henkilöiden kesken. Esimerkiksi Tanskassa alle 40-vuotiaiden eläkekriteerit ovat tiukemmat kuin vanhemmilla ikäryhmillä. Suomessa 60 vuotta täyttäneet voivat saada eläkkeen nuorempia lievemmin ehdoin ja eläkkeeseen tehtävät kertakorotukset ovat nuorilla korkeampia. Norjassa puolestaan vähimmäiseläkkeen taso on nuorilla korkeampi kuin vanhemmilla henkilöillä. Saksassa siirtymäsäännösten mukaan ennen vuotta 1961 syntyneet saavat osatyökyvyttömyyseläkkeen lievemmin ehdoin.

Nuorten järjestelmistä maksettavat eläkkeet ovat keskimäärin pienempiä kuin yleisen järjestelmän eläkkeet. Erityisen selkeä ero on Alankomaissa, jossa järjestelmät poikkeavat merkittävästi toisistaan (taulukko 6.1). Kun työkyvyttömyyseläkkeensaajia tarkastellaan kokonaisuutena, on nuorten kasvavalla osuudella kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista madaltava vaikutuksensa myös keskimääriin etuuksiin.

Taulukko 6.1.

Nuorten ja vanhempien ikäryhmien keskimääräiset työkyvyttömyyseläkkeet Alankomaissa ja Ruotsissa vuonna 2014.

	Alankomaat	Ruotsi
Nuorten järjestelmä	891 e/kk	867 e/kk (aktivointikorvaus)
Yleinen järjestelmä	1 727 e/kk	1 007 e/kk (sairauskorvaus)

Lähteet: sosiaalivakuutuslaitokset.

6.4 Vertailumaiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmät

Seuraavassa esitetään pääpiirteissään vertailumaiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmien nykyiset säännöt, oikeudet etuuksiin sekä niiden määräytyminen ja taso. Suomen järjestelmä on kuvattu luvussa 2, joten sitä ei ole käsitelty tässä yhteydessä.

Alankomaissa yleisestä työkyvyttömyyseläkejärjestelmästä käytetään lyhennettä WIA (Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen), ja sen kautta ovat vakuutettuja käytännössä kaikki työntekijät ja myös sairauspäivärahaa saavat työttömät henkilöt. Työelämän ulkopuolella oleville nuorille henkilöille on oma työkyvyttömyyseläkejärjestelmänsä Wajong 2015 (Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten).

WIA-etuuden edellytyksenä vakuutetun on täytynyt pääsääntöisesti olla ollut kaksi vuotta sairaana, jolta ajalta työnantajalla on palkanmaksuvelvollisuus. Eläke voidaan myöntää sairausajan jälkeen, jos kuntoutustoimenpiteet ovat läpikäytyjä ja työkyvyttömyyden aste on vähintään 35 prosenttia. Työkyvyttömyysaste määritellään suhteuttamalla hakijalle soveltuvien työpaikkojen palkkataso hakijan työkyvyttömyyttä edeltäneeseen palkkatasoon.

WIA jakaantuu kahteen osaan, joista IVA (Regeling Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten) koskee täysin ja pysyvästi työkyvyttömiä työntekijöitä ja WGA (Werkhervattingsregeling voor Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten) osittain tai tilapäisesti työkyvyttömiä työntekijöitä, jotka voivat vielä uudelleen työllistyä. Molemmissa etuuksissa eläkkeen perusteena olevilla tuloilla on katto, joka on 53 205 euroa vuonna 2016. Näin yleisen järjestelmän eläke voi olla enimmillään noin 3 300 euroa kuukaudessa.

IVA-järjestelmä on pysyvästi täysin työkyvyttömille henkilöille. IVA-etuuden piiriin pääsemiseksi henkilön työkyvyttömyysasteen tulee olla vähintään 80 prosenttia. Lisäksi työkyvyttömyyden tulee olla suurella todennäköisyydellä pysy-

väluonteista. Jos henkilöllä on pienikin mahdollisuus työkyvyn parantumiseen, arvioidaan työkyvyttömyyden tasoa vuosittain ensimmäisen viiden vuoden ajan. Etuutta maksetaan vanhuuseläkeikään saakka, ja etuuden määrä on 75 prosenttia henkilön työkyvyttömyyttä edeltäneestä palkasta. Toukokuussa maksetaan lisäksi lomaraha, jonka määrä on kahdeksan prosenttia vuotuisesta etuudesta.

WGA-järjestelmän piiriin puolestaan kuuluvat 35–79-prosenttisesti työkyvyttömät henkilöt. Lisäksi täysin työkyvyttömät henkilöt, joiden työkyvyttömyyden ei kuitenkaan arvioida olevan pysyvää, kuuluvat WGA:n alaisuuteen. WGA-etuus jakautuu ansiosidonnaiseen korvaukseen ja sitä mahdollisesti seuraavaan palkkalisään tai jatkoetuuteen.

Ansiosidonnaista korvausta voi saada 3–38 kuukautta riippuen henkilön työhistorian pituudesta. Jos henkilö työskentelee, ansiosidonnaisen korvauksen määrä on ensimmäisen kahden kuukauden ajalta 75 prosenttia ansion alenemasta, jonka jälkeen korvaus pienenee 70 prosenttiin. Jos henkilö ei työskentele, korvaus on 70 prosenttia työkyvyttömyyttä edeltäneistä tuloista.

Ansiosidonnaisen korvauksen loputtua voidaan maksaa joko jatkoetuutta tai palkkalisää riippuen etuudensaajan sen hetkisestä työtilanteesta. Jos henkilö ansaitsee vähintään 50 prosenttia arvioidusta ansaintakyvystään, saa hän palkkalisän, joka on 70 prosenttia työkyvyttömyyttä edeltäneiden tulojen ja jäljellä olevan ansaintakyvyn erotuksesta. Jatkoetus maksetaan, jos henkilö ei ole töissä tai ansaitsee alle 50 prosenttia ansaintakyvystään. Jatkoetus riippuu työkyvyttömyysasteesta ja on enimmillään noin 50 prosenttia vähimmäispalkasta. Jatkoetuutta tai palkkalisää voidaan maksaa periaatteessa vanhuuseläkeikään saakka.

WAJONG-järjestelmä on nuorille työkyvyttömille. Järjestelmästä myönnetään eläke 18 vuotta täyttäneelle, joka on viimeistään 17 vuoden iässä arvioitu täysin työkyvyttömäksi tai opiskelijalle, joka on todettu täysin työkyvyttömäksi alle 30-vuotiaana, ja työkyvyttömyyden kesto on arvioitu vähintään yhdeksi vuodeksi. Etuuden määrä on 75 prosenttia maan ikäkohtaisesta vähimmäispalkasta ja sitä voidaan maksaa enimmillään vanhuuseläkeikään saakka (taulukko 6.2).

Taulukko 6.2.

Wajong-tökyvyttömyyseläkkeen taso Alankomaissa vuonna 2016.

23 vuotta ja vanhemmat	1 153 e/kk
22	980 e/kk
21	836 e/kk
20	709 e/kk
19	605 e/kk
18	525 e/kk

Norjassa työkyvyttömyysetuudet käsittävät vuodesta 2015 lähtien toistaiseksi myönnettävän työkyvyttömyysturvan (uføretrygd) sekä määräaikaisen työkyvyn arviointirahan (Arbeidsavklaringspenger – AAP). Toistaiseksi myönnettävään työkyvyttömyysturvaan on oikeus henkilöllä, joka i) on ollut vähintään kolme vuotta ennen työkyvyttömyyttä vakuutettuna kansanvakuutusjärjestelmässä, ii) on 18–67-vuotias ja mahdolliset kuntoutustoimenpiteet on käyty läpi, ja iii) jonka työkyky (ansaintakyky) on alentunut pysyvästi vähintään 50 prosenttia sairauden tai vamman johdosta.

Täyden etuuden määrä on 66 prosenttia työkyvyttömyyttä edeltäneiden viimeisten viiden vuoden kolmen korkeimman työtulovuoden keskiarvosta. Etuuden perusteena olevat vuositulot voivat olla korkeintaan kuusi kertaa perusmäärän (G) suuruiset (n. 61 000 e).⁵ Näin etuus voi olla enintään noin 3 350 euroa kuukaudessa vuonna 2016. Osaetus on työkyvyttömyysasteen mukainen osa täydestä etuudesta. Jos tulot ovat hyvin matalat tai niitä ei ole, maksetaan vähimmäisturvana vuositasolla 2,28–2,91 G suuruinen etuus (n. 1 950–2 500 e/kk) riippuen henkilön iästä ja siviilisäädystä siten, että nuorille (alle 36 v.) ja yksinasuville maksetaan korkeampi etuus. Etuuteen vaikuttaa myös kansanvakuutusjärjestelmän vakuutus aika (asuminen). Mukaan lasketaan vuodet 16 ikävuodesta eläketapahtumaan ja tuleva aika 66 vuoteen. Täyden eläkkeen saa vähintään 40 vuoden vakuutusajalla.

Kaikki työkyvyttömyysturvaa saavat voivat työskennellä vapaasti ilman etuuden leikkausta vähintään 0,4 G (n. 4 000 e) vuosituloihin saakka. Kiinteän vapaan tulon lisäksi henkilö voi ansaita ilman etuusvähennystä henkilökohtaisen tulorajan osoittaman määrän, joka riippuu työkyvyttömyysasteesta. Tulon ylittäessä henkilökohtaisen tulorajan, eläkettä vähennetään kiinteällä prosenttiosuudella ylimenevästä osasta. Työkyvyttömyysastetta ei arvioida uudeleen työtulojen vaihtelun vuoksi.

Määräaikainen työkyvynarviointiraha AAP voidaan myöntää 18–67-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyky on heikentynyt vähintään 50 prosenttia mutta jonka työkyvyn arvioidaan paranevan kuntoutuksen avulla. AAP-etuus edellyttääkin etuudensaajan aktiivista osallistumista kuntoutukseen ja päämääränä on, että etuuden aikana henkilö palaa töihin. NAV ja etuudensaaja suunnittelevat yhdessä aktivointisuunnitelman, jonka noudattaminen on etuudensaajan velvollisuus.

⁵ Perusmäärä (grunnbeløp, G) on keskeinen käsite koko Norjan sosiaalivakuutuksessa. Eläkepalkkakatto ja eläkkeet ovat sidottuja perusmäärään ja määräytyvät suhteessa siihen. Perusmääriä tarkistetaan ansiotason muutoksen mukaan vuosittain toukokuun alusta.

AAP-etuus myönnetään hakemuksesta yleensä silloin, kun sairauspäiväraha-oikeus loppuu (1 vuosi). Sitä voi saada enintään neljä vuotta kerrallaan. AAP-etuuden määrä vastaa toistaiseksi myönnettävää työkyvyttömyysturvaa.

Ruotsissa työkyvyttömyyseläkettä vastaa sairauspäivärahan jälkeen maksettavat aktivointikorvaus (aktivitetsersättning) ja sairauskorvaus (sjukersättning). Aktivointikorvausta maksetaan 19–29-vuotiaalle, jonka työkyky on sairauden tai muun ruumiillisen tai henkisen suorituskyvyn heikkenemisen vuoksi alentunut ja työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden ajan. Työkyvyn aleneman tulee olla vähintään neljäsosa kaikkeen työmarkkinoilla tarjottavaan työhön, myös tuettuun työhön. Aktivointikorvaus myönnetään aina määrääjäksi, joka voi olla enintään kolme vuotta.

Aktivointikorvauksen määrä riippuu työkyvyttömyysasteesta ja ansaintakyvystä. Täysi korvaus on 64,7 prosenttia vakiintuneesta ansiotasosta enimmäismäärän ollessa kuitenkin 17 914 kruunua (n. 1 919 e) kuukaudessa vuonna 2016. Vakiintunut ansiotaso (antagande inkomst) voidaan laskea kolmella tapaa: i) kolmen parhaan vuoden keskiarvo viimeisen kahdeksan vuoden ajalta ennen työkyvyttömäksi tuloa, ii) kahden parhaan vuoden keskiarvo eläketapahtumaa välittömästi edeltävältä kolmelta vuodelta tai iii) työkyvyttömyyttä edeltävän sairauspäivärahan perusteena ollut tulo. Näistä kolmesta valitaan vakuutetun kannalta korkein. Korvaus voidaan myöntää täytenä tai osittaisena (25 %, 50 % tai 75 %) työkyvyn aleneman mukaan.

Sairauskorvaus voidaan myöntää 30–64-vuotiaalle henkilölle, jonka työkyky on alentunut täysin tai osittain. Korvaus voidaan myöntää, jos henkilön työkyky on alentunut pysyvästi kaikkeen työmarkkinoilla saatavilla oleviin töihin nähden vähintään neljäsosalla. Vakuutetulta vaaditaan vähintään vuoden vakuutus historia. Oikeus korvaukseen tarkastetaan joka kolmas vuosi. Korvaus myönnetään toistaiseksi ja 65 vuoden iässä sairauskorvaus muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Sairauskorvauksen määrä lasketaan huomioiden vakiintunut ansiotaso eli kolmen vuoden keskiarvon perusteella. Vuosissa huomioidaan parhaimmat ansaintavuodet ennen työkyvyttömyystapahtumaa. Parhaat kolme vuotta valitaan iän mukaan vaihtelevan aikavälin sisältä (tämä ”ramtid” voi olla 5–8 vuotta). Täysi sairauskorvaus on 64,7 prosenttia vakiintuneesta ansiotasosta enimmäistason ollessa sama kuin aktivointikorvauksessa (n. 1 919 kr/kk). Samoin kuin aktivointikorvauksessa, sairauskorvausta voidaan maksaa osittaisena (25 %, 50 % tai 75 %) työkyvyn aleneman mukaan. Vuoden 2008 jälkeen myönnetyn

etuuden voi jättää lepäämään työkokeilun ajaksi. Tällöin etuudensaajalle maksetaan edelleen 25 prosenttia lepäämään jätetystä korvauksesta.

Täydentävää takuukorvausta voidaan myöntää vakuutetulle, jos tuloperusteisen sairaus- tai aktivointikorvauksen määrä jää matalaksi tai sitä ei ole. Takuukorvauksen määrään vaikuttaa vakuutetun ikä ja asumishistoria Ruotsissa. Mukaan lasketaan vuodet 16 ikävuodesta eläketapahtumaan ja lisäksi tuleva aika 64 vuoteen. Vähentämättömän etuuden saa vähintään 40 vuoden vakuutusajalla. (Taulukko 6.3.) Takuukorvaus voidaan myöntää joko osittaisena tai täytenä työkyvystä riippuen.

Taulukko 6.3.

*Takuukorvauksen täysi määrä Ruotsissa vuonna 2016.**

Täysi sairauskorvaus takuukorvauksena	n. 949 e/kk
Täysi aktivointikorvaus takuukorvauksena	
– 21 vuotta	831 e/kk
21–23	850
23–25	870
25–27	890
27–29	910
29–30	929

* Suomen Pankin ilmoittaman kesäkuun 2016 kurssin mukaan.

Saksassa täysi työkyvyttömyyseläke (Volle Erwerbsminderungsrente) voidaan myöntää vanhuuseläkeikää nuoremmalle vakuutetulle, jonka työkyky on heikentynyt terveydellisistä syistä niin, että hän ei kykene työskentelemään säännöllisesti vähintään kolmea tuntia päivässä missään työssä. Osatyökyvyttömyyseläke (Rente wegen teilweiser Erwerbsminderung) voidaan myöntää, jos henkilö kykenee työskentelemään 3–6 tuntia päivässä. Osatyökykyiselle mutta työttömälle henkilölle voidaan myöntää täysi työkyvyttömyyseläke.

Eläkkeen myöntäminen edellyttää lisäksi, että henkilöllä on vakuutusaikaa (Wartezeit) vähintään viisi vuotta ja kolme vuotta pakollista vakuutusmaksuaikaa työkyvyttömyyttä edeltäneiden viiden vuoden aikana. Vakuutusaikavaatimuksiin sovelletaan kuitenkin lievempiä ehtoja tietyissä tilanteissa, kuten opiskelijoiden, työtapaturman, ammattisairauman tai sotilasvamman yhteydessä.

Työkyvyttömyyseläke määräytyy pääasiassa vastaavasti kuin vanhuuseläke. Työuran aikana karttuu eläkepisteitä riippuen henkilön tuloista ja elämäntilanteesta. Eläkepisteet lasketaan yhteen ja kerrotaan eläkevuoden pisteen arvolla.

Yksi eläkepiste karttuu keskipalkan mukaisista ansioista ja pisteitä karttuu myös palkattomista ajoista. Lisäksi lasketaan tuleva aika (Zurechnungszeit) työkyvyttömyystapahtumasta 62 vuoden ikään saakka. Tulevan ajan palkka lasketaan työuran keskipalkan mukaan, kuitenkin niin, että mahdolliset erityisen matalat ansiot työkyvyttömyyttä edeltävien viimeisten neljän vuoden ajalta eivät vaikuta laskentaan negatiivisesti. Osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä eläkkeestä. Eläke myönnetään pääsääntöisesti määrääjäksi ja enintään kolmeksi vuodeksi. Tämän jälkeen työkyky arvioidaan uudelleen. Mikäli työkyky ei ole parantunut yhdeksän vuoden jälkeen, myönnetään pysyvä eläke. Työkykyä arvioidaan suhteessa kaikkeen työmarkkinoilla tarjolla olevaan työhön. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saaja voi ansaita lisätuloja enintään 450 euroa kuukaudessa (v. 2015) ennen kuin eläkettä vähennetään. Osatyökyvyttömyyseläkkeen saajilla tulorajat määräytyvät henkilökohtaisesti työkyvyttömyyttä edeltävien tulojen ja asuinpaikan (vanha tai uusi osavaltio) perusteella.

Tanskassa työkyvyttömyyseläke myönnetään vain kansaneläkejärjestelmästä. Työeläkejärjestelmässä (ATP) ei ole työkyvyttömyysetuutta. Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke muodostuu asumisajan perusteella. Vähentämättömän työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi asumisaikaa on oltava vähintään neljä viidesosaa 15 vuoden täyttämisen ja eläkkeen alkamisen välillä.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 18–65-vuotiaalle henkilölle, jonka työkyky on pysyvästi alentunut, ja aleneminen on niin vakavaa, ettei henkilö kykene hankkimaan toimeentuloaan edes erilaisten tukimuotojen tai osa-aikatyöjärjestelyjen avulla. Alle 40-vuotiailla työkyvyttömyyseläkkeen ehdot ovat tiukemmat ja eläke voidaan myöntää vain, jos on hyvin selvää, että työkyky ei tule parantumaan tulevaisuudessa. Varsinaista osa- tai määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä ei ole, mutta tuetussa työpaikassa (fleksjob) työskenteleville osa-työkykyisille maksetaan palkkatuki.

Kunta tekee päätöksen pysyvän työkyvyttömyyseläkkeen tai palkkatuen myöntämisestä. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että kaikki relevantit kuntoutustoimenpiteet työkyvyn palauttamiseksi on tehty.

Ikääntyneillä on mahdollisuus erityiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen (seniorførtidspension), jos vanhuuseläkeikään on alle viisi vuotta ja työkyky on pitkän työuran seurauksena alentunut. Työuran pituus tulee olla vähintään 20–25 vuotta kokoaikatyössä. Seniorieläkkeeseen sovelletaan tavallista työkyvyttömyyseläkettä nopeampaa ja yksinkertaisempaa myöntämisprosessia.

Työkyvyttömyyseläkkeen enimmäismäärä yksin asuvalle on 18 122 kruunua (n. 2 437 e) ja parisuhteessa 15 404 kruunua (n. 2 071 e) kuukaudessa vuonna 2016. Eläkkeeseen voidaan maksaa henkilökohtaisen tarpeen mukaan myös erityistä lisää esimerkiksi lääkkeitä varten. Työtulot vähentävät eläkettä, jos ne ylittävät yksinasuvalla 73 300 kruunua (n. 9 990 e) vuodessa. Vähennys on 30 prosenttia rajan ylittävistä tuloista.

6.5 Työkyvyttömiä toimeentulo

Edellä tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkejärjestelmiä ja niiden kehitystä vertailumaissa. Seuraavaksi tarkastellaan työkyvyttömiä toteutuneita tuloja pait-si työkyvyttömyysetuuksien, myös muiden toimeentuloon vaikuttavien tulojen osalta. Tuloja tarkastellaan henkilön omien bruttomääräisten työkyvyttömyysetuuksien sekä käytettävissä olevien tulojen kautta. Tämän lisäksi tarkastellaan työkyvyttömiä pienituloisuusastetta. Työkyvyttömiä toimeentuloa verrataan työ- ja eläkeikäisten toimeentuloon. Tarkastelutapa on lähellä edellisen luvun (luku 5) tarkasteluja työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta Suomessa.

Aineisto ja keskeiset määritelmät

Työkyvyttömiä toimeentuloa tarkastellaan EU:n tilastoviranomaisen Eurostatin tulo- ja elinoloaineisto EU-SILCin tutkijakäyttöön tarkoitetun aineiston avulla. Tarkastelussa ovat mukana vuodet 2005, 2009 ja 2013. Näiden vuosien tulotiedot ovat edelliseltä kalenterivuodelta.

Sosiaaliturvaetuudet on luokiteltu EU-SILC -aineistossa eri muuttujiin sen mukaan, millaista riskiä vastaan ne on tarkoitettu. Kaikki samaa riskiä vastaan tarkoitettut etuudet yhdistetään saman muuttujan sisään. Työkyvyttömyysetuudet pitävät siten sisällään työkyvyttömyyseläkkeen ja työkyvyn alenemisesta myönnettyjen varhennettujen eläkkeiden lisäksi myös muita työkyvyttömyyteen ja toimintarajoittuneisuuteen liittyviä etuuksia. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset hoitotuet (care allowance) sekä kuntoutustuen tyyppiset etuudet. Sairauspäivärahat ja muut lyhytaikaiseen työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet eivät sisälly työkyvyttömyysetuuksiin.

Käytettävissä olevat tulot ovat niin sanottuja ekvivalenttituloja eli kotitalouden yhteenlasketut tulot on jaettu henkeä kohden OECD:n modifioidulla ekvivalenssiskaalalla. Sen sijaan työkyvyttömyysetuudet esitetään bruttomääräisinä ja ne ovat ainoastaan tarkasteltavan henkilön, ei kotitalouden, tuloja. Niitä ei ole tästä syystä jaettu ekvivalenssiskaalalla. Kaikki tämän kappaleen keskimääräiset tulot ovat mediaanituloja.

Työkyvyttömiksi on määritelty tässä luvussa ne 16–64-vuotiaat henkilöt, jotka saavat jotakin työkyvyttömyysetuutta sekä ovat ilmoittaneet haastatteluhetkellä olevansa pysyvästi työkyvyttömiä. Erilaisia työkyvyttömyysetuuksia sai aineistosta laskettuna maasta riippuen eri vuosina 3–14 prosenttia alle 65-vuotiaista (16–64-vuotiaat). Tähän lukuun sisältyvät kaikki pienemmänkin summan etuutta saaneet henkilöt. Jotta voidaan tarkastella pääosin täysin työkyvyttömiä henkilöitä, rajoitetaan tässä luvussa tarkastelu niihin alle 65-vuotiaisiin henkilöihin, jotka saavat jotakin työkyvyttömyysetuutta ja ovat lisäksi itse määritelleet pääasiallista toimintaansa kysyttäessä olevansa pysyvästi työkyvyttömiä. Näin rajattuna henkilömäärä supistuu 1–7 prosenttiin maasta ja tarkasteluvuodesta riippuen. Etuuksien saajia on tällä suppeammalla määrittelyllä eniten Norjassa, Suomessa ja Tanskassa ja vähiten Saksassa ja Alankomaissa.

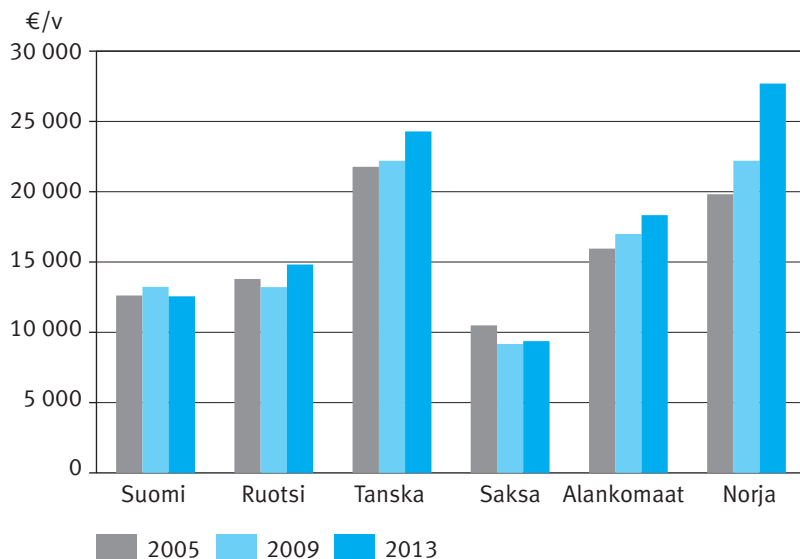
Bruttomääräiset työkyvyttömyysetuudet Suomessa keskitasoa matalammat

Työkyvyttömien saamat työkyvyttömyysetuudet ovat tämän tarkastelun valossa pysyneet bruttomääräisesti Suomessa suunnilleen samalla tasolla vuosien 2005 ja 2013 välillä (kuvio 6.5). Saksassa etuudet ovat laskeneet ja muissa tarkastelumaissa nousseet tarkasteltavien vuosien aikana. Jos verotusta sekä maiden eritasoista hintatasoa ei oteta huomioon, euromääräisesti selkeästi matalimmat etuudet ovat Saksassa ja korkeimmat Tanskassa ja Norjassa. Suomalaisten bruttomääräiset työkyvyttömyysetuudet ovat näiden kuuden maan vertailussa hie-
man keskitasoa matalammat⁶.

6 Suomen työkyvyttömyyseläkejärjestelmään tehdyistä muutoksista kerrotaan luvussa 2.

Kuvio 6.5.

Työkyvyttömiä alle 65-vuotiaiden saamat keskimääräiset työkyvyttömyysetuudet bruttomääräisinä tarkasteltavissa maissa vuosina 2005, 2009 ja 2013. Etuudet ovat vuoden 2012 tasossa.

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

Työkyvyttömiä ostovoima Suomessa lähellä keskitasoa, mutta suhteellinen asema hieman heikentynyt

Käytettävissä olevat tulot ottavat huomioon kotitalouden kaikkien jäsenten tulot ja verotuksen vaikutuksen. Työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ovat kaikissa tarkastelumaissa pienemmät kuin alle 65-vuotiaiden käytettävissä olevat tulot keskimäärin. Sen sijaan ero eläkeikäisiin eli 65 vuotta täyttäneisiin ei ole yhtä suuri, vaan työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ovat monessa maassa lähellä eläkeikäisten tuloja (kuvio 6.6 ja taulukko 6.4). Yksi syy tähän on eläkeikäisten kotitalouksien eläkkeisiin painottuvassa tulorakenteessa ja kotitalouksien rakenteellisissa eroissa: eläkeikäisten kotitaloudet ovat muita useammin yhden hengen talouksia ja niihin kuuluu muita harvemmin työssäkäyvä jäsen⁷.

⁷ Tämä liittyy osin eläkeikäisten kotitalouksien viitehenkilöön perustuvaan määrittelytapaan. Eläkeikäiseksi kotitaloudeksi on tässä määritelty kotitalous, jossa kotitalouden viitehenkilö eli sen suurituloisin jäsen on 65 vuotta täyttänyt. Näin ollen kotitalous, jossa on sekä 65 vuotta täyttänyt että alle 65-vuotias henkilö, määrittyy työikäiseksi eli alle 65-vuotiaaksi kotitaloudeksi, mikäli alle 65-vuotiaan jäsenen tulot ovat suuremmat kuin kotitalouden yli 65-vuotiaan jäsenen tulot.

Muista maista poiketen Saksassa työkyvyttömiä tulot jäävät kaikkina tarkasteluvuosina selvästi myös eläkeikäisten tuloja matalammiksi.

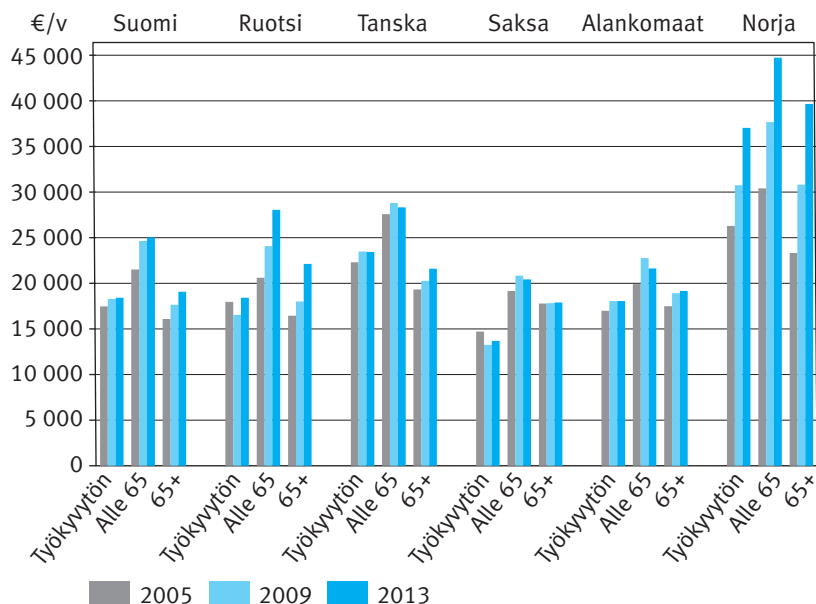
Norjassa, Tanskassa ja Alankomaissa työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ovat lähimpänä työikäisten tuloa – noin 80 prosenttia alle 65-vuotiaiden käytettävissä olevista tuloista – Saksassa ja Ruotsissa taas kauimpana: vuosina 2009 ja 2013 alle 70 prosenttia vastaavanikäisen väestön käytettävissä olevista tuloista. Erityisesti Ruotsissa työkyvyttömiä suhteellinen asema on heikentynyt suhteessa samanikäiseen väestöön vuosien 2005 ja 2013 välillä. Työkyvyttömiä tulot ovat jääneet Ruotsissa selkeästi jälkeen yleisestä alle 65-vuotiaiden tulokehityksestä. Työkyvyttömiä tulot ovat heikentyneet Ruotsissa myös suhteessa eläkeikäiseen väestöön⁸. Myös Suomessa työkyvyttömiä suhteellinen asema on heikentynyt jonkin verran ja Saksassakin heikennystä on ollut vuosien 2005 ja 2009 välillä. Muissa tarkastelumaissa tilanne on pysynyt melko samanlaisena tarkastelujaksolla.

Työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ovat tarkasteluvuosien 2005 ja 2013 välillä nousseet tai pysyneet ennallaan kaikissa muissa maissa paitsi Saksassa, jossa tulot ovat reaalisesti laskeneet erityisesti vuosien 2005 ja 2009 välillä. Myös Ruotsissa vuosien 2005 ja 2009 välillä tulot reaalisesti laskivat, mutta vuonna 2013 tulot olivat hivenen vuotta 2005 korkeammat. Euromääräisesti työkyvyttömiä käytettävissä olevat vuositulot vaihtelevat paljon Saksan alle 15 000 eurosta Norjan yli 35 000 euroon vuonna 2013.

8 Tämä selittyy osin työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteessa ja kotitalouden rakenteessa tapahtuneilla muutoksilla. Nuorten osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajista on noussut ajanjaksolla. Tämän lisäksi ai-neistosta havaitaan yhden aikuisen kotitalouksien osuuden kasvaneen.

Kuvio 6.6.

Työkyvyttömiä, kaikkien alle 65-vuotiaiden (16–64-vuotiaat) sekä 65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset käytettävissä olevat ekvivalenttitulot tarkasteltavissa maissa vuosina 2005, 2009 ja 2013. Tulot ovat vuoden 2012 tasossa.

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

Taulukko 6.4.

Työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot suhteessa kaikkien alle 65-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden käytettävissä oleviin tuloihin tarkasteltavissa maissa vuosina 2005, 2009 ja 2013.

		2005	2009	2013
Suomi	TK / alle 65	0,81	0,74	0,74
	TK / 65+	1,09	1,04	0,97
Ruotsi	TK / alle 65	0,87	0,69	0,66
	TK / 65+	1,09	0,92	0,83
Tanska	TK / alle 65	0,81	0,82	0,83
	TK / 65+	1,15	1,16	1,08
Saksa	TK / alle 65	0,77	0,64	0,67
	TK / 65+	0,83	0,74	0,76
Alankomaat	TK / alle 65	0,85	0,79	0,83
	TK / 65+	0,97	0,95	0,94
Norja	TK / alle 65	0,86	0,82	0,83
	TK / 65+	1,13	1,00	0,93

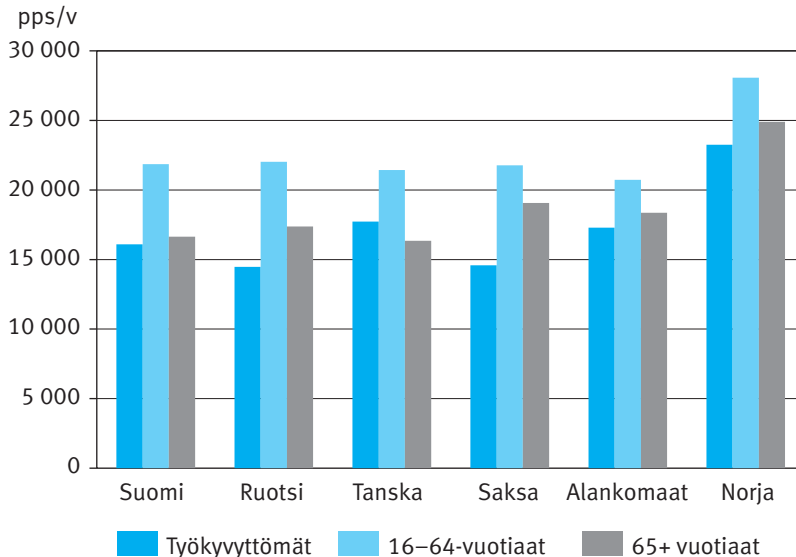
Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

Hintatasot vaihtelevat maittain suuresti. Ostovoimakorjaus huomioi maiden erilaisen hintatason. Ostovoimakorjauksen jälkeen voidaan verrata kunkin maan kyseisen vuoden tulojen ostovoimaa suhteessa muihin maihin. Tässä vertailumaajoukoksi on valittu EU15-maat eli kunkin maan käytettävissä olevat tulot on suhteutettu EU15-maiden keskimääräiseen hintatasoon maakohtaisella ostovoimapariteettiluvulla.

Vaikka ostovoimakorjaus tasoittaa maiden välisiä eroja, myös ostovoimakorjauksen jälkeen norjalaisten käytettävissä olevat tulot ovat selkeästi muita vertailumaita korkeammat paitsi työkyvyttömiä myös kaikkien alle 65-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden osalta (kuvio 6.7). Heikoimmassa asemassa sitä vastaan ovat Saksan ja Ruotsin työkyvyttömät. Suomalaisten työkyvyttömiä ostovoima on tässä maajoukossa Ruotsia ja Saksaa parempi, mutta Tanskaa ja Alankomaita sekä Norjaa heikompi.

Kuvio 6.7.

Työkyvyttömiä, kaikkien alle 65-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden ostovoimakorjatut käytettävissä olevat ekvivalenttitulot tarkasteltavissa maissa vuonna 2013. (ppp EU15=1).

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat

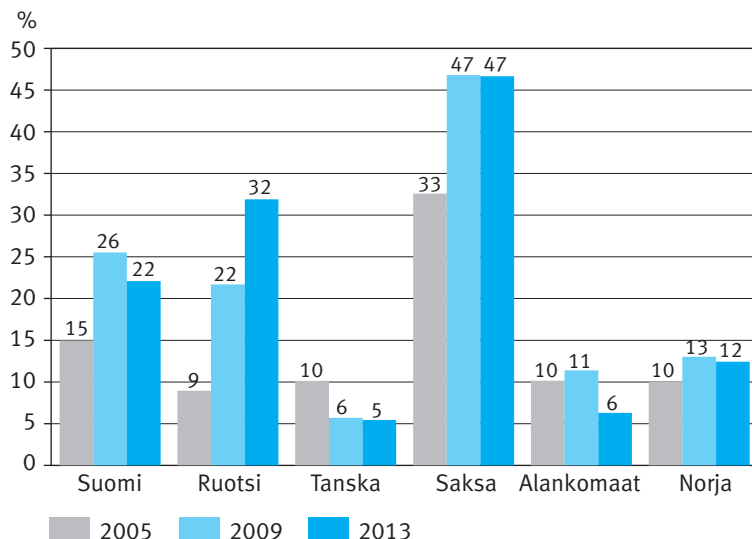
Työkyvyttömiä pienituloisuusaste Suomessa yhä korkeahko

Lopuksi tarkastellaan työkyvyttömiä pienituloisuutta pienituloisuusasteen kautta. Euroopan unioni käyttää pienituloisuusrajana 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien ekvivalenttitulosta. Kun käytettävissä olevat tulot jäävät tämän rajan alle, henkilön katsotaan olevan pienituloinen. Pienituloisuusaste saadaan, kun lasketaan näiden henkilöiden osuus vastaavasta väestöstä.

Saksassa työkyvyttömiä pienituloisuusaste on vertailumaista selkeästi kaikkein korkein: vuosina 2009 ja 2013 yli 45 prosenttia pysyvästi työkyvyttömistä henkilöistä oli pienituloisia. Ruotsissa työkyvyttömiä pienituloisuusaste on Saksan tavoin noussut selkeästi vuosien 2005 ja 2013 välillä vajaasta kymmenestä prosentista runsaaseen 30 prosenttiin. Sekä Ruotsissa että Saksassa työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot laskivat vuosien 2005 ja 2009 välillä. Samalla molemmissa maissa kaikkien alle 65-vuotiaiden käytettävissä olevat tulot kasvoivat eli työkyvyttömiä asema heikkeni sekä reaalisesti että suhteessa vastaavan ikäiseen väestöön. (Kuvio 6.6 ja kuvio 6.8.)

Kuvio 6.8.

Työkyvyttömiä pienituloisuusaste (60 %) tarkasteltavissa maissa vuosina 2005, 2009 ja 2013.

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

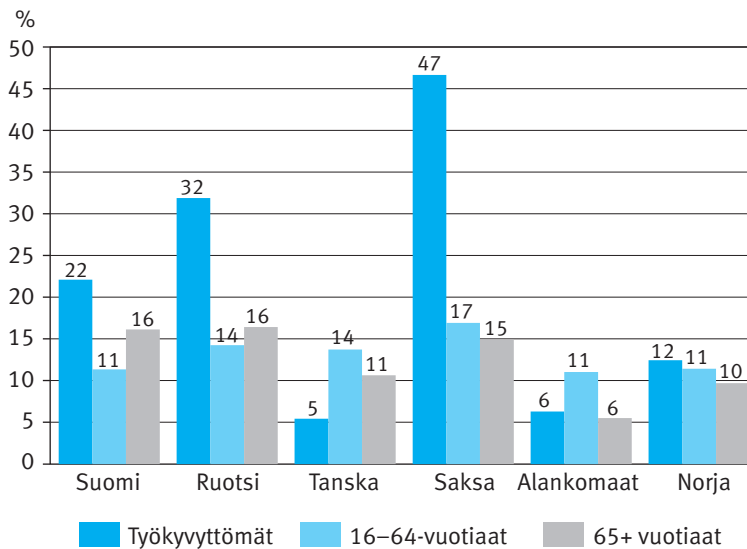
Myös Suomessa työkyvyttömiä pienituloisuusaste on noussut vuosien 2005 ja 2009 välillä. Vuonna 2009 neljännes työkyvyttömistä oli pienituloisia. Tämä

johtuu lähinnä suhteellisen aseman heikentymisestä, sillä työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ovat ajanjaksolla reaalisesti hieman nousseet. Vuosien 2009 ja 2013 välillä työkyvyttömiä pienituloisuusaste on pienoisesta laskusta huolimatta pysynyt melko samalla tasolla. Työkyvyttömiä pienituloisuusaste oli vuonna 2013 kaksinkertainen työikäisiin nähden ja eläkeikäisiin jonkin verran korkeampi. (Kuvio 6.8 ja kuvio 6.9.)

Tanskassa, Alankomaissa ja Norjassa, joissa työkyvyttömiä suhteellinen asema samanikäiseen väestöön nähden on tarkastelumaista parhain (taulukko 6.4), myös työkyvyttömiä pienituloisuusaste on matala. Erityisen matala se on Tanskassa ja Alankomaissa, joissa työkyvyttömiä pienituloisuusaste on laskenut vuosien 2005 ja 2013 välillä. Vuonna 2013 se oli Tanskassa vain viisi prosenttia ja Alankomaissa kuusi. Tanskassa työkyvyttömiä pienituloisuusaste olikin vuonna 2013 matalampi kuin työikäisillä ja eläkeikäisillä keskimäärin ja Alankomaissakin työikäistä väestöä matalampi. Norjassa työkyvyttömiä pienituloisuusaste on hieman korkeampi, yli kymmenen prosenttia, ja se on ajanjaksolla hieman noussut. Norjassa työkyvyttömiä pienituloisuusaste oli vuonna 2013 suunnilleen samaa tasoa muun väestön kanssa. (Kuvio 6.8 ja kuvio 6.9.)

Kuvio 6.9.

Työkyvyttömiä sekä alle ja yli 65-vuotiaiden pienituloisuusaste tarkasteltavissa maissa vuonna 2013.

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

6.6 Yhteenveto

Kaiken kaikkiaan suomalaisten työkyvyttömiä toimeentulo asettuu tarkasteltujen kuuden maan vertailussa keskitasolle tai hieman sen alapuolelle. Bruttomääräiset työkyvyttömyysetuudet ovat hieman keskitasoa matalammat, mutta kun tulokäsite laajennetaan ottamaan huomioon koko kotitalouden tulot henkeä kohden, tulot ovat keskitasoa. Myös ostovoimalla mitattuna suomalaisten työkyvyttömiä toimeentulo sijoittuu keskitasolle. Työkyvyttömiä asema suhteessa työ- ja eläkeikäisiin on heikentynyt Suomessa tarkastelujaksolla, mikä näkyy pienituloisuuden nousuna. Työkyvyttömiä pienituloisuusaste onkin Suomessa melko korkea.

Työkyvyttömiä asema on vertailumaista paras Norjassa, jossa työkyvyttömiä käytettävissä olevat tulot ja tulojen ostovoima ovat selkeästi muita maita korkeampia. Myös työkyvyttömiä asema suhteessa muihin tulonsaajaryhmiin on Norjassa hyvä ja pienituloisuusaste maltillinen. Työkyvyttömiä asema suhteessa muihin tulonsaajaryhmiin on Norjaa hieman parempi Tanskassa ja Alankomaissa. Näissä maissa myös työkyvyttömiä pienituloisuus on vähäistä. Tanskan ja Alankomaiden työkyvyttömät ovat myös ostovoimaltaan näiden kuuden vertailumaan keskitasoa tai hieman sen yläpuolella.

Selkeästi heikoin tilanne suhteessa muihin tulonsaajiin on Saksan työkyvyttömällä. Saksassa työkyvyttömiä pienituloisuus on yleistä. Erityisesti bruttomääräiset työkyvyttömyysetuudet ovat Saksassa varsin matalat, vaikkakin matala hintataso hieman tasoittaa heidän ostovoimaansa muihin vertailumaihin nähden. Ruotsissa työkyvyttömiä suhteellinen asema on tarkastelujaksolla heikentynyt vertailumaista eniten. Työkyvyttömiä pienituloisuusaste onkin nousut Ruotsissa ajanjaksolla selvästi.

Työkyvyttömiä toimeentulon kehitys heijastelee työkyvyttömyyseläkejärjestelmiin tehtyjä uudistuksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Saksassa 2000-luvun alussa tehdyt muutokset ovat näkyneet työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon heikentymisenä ja köyhyysriskin nousuna 2000-luvun lopulla. Saksan eläkejärjestelmään ei muista vertailumaista poiketen kuulu asumisperusteista kansaneläkejärjestelmää, joten lyhyen työhistorian omaavilla henkilöillä eläke voi jäädä erittäin matalaksi. Toimeentulon turvana on tällöin eläkejärjestelmän ulkopuolinen sosiaaliturva. Työkyvyttömyysetuuksia sekä toimeentuloavustusta saavien määrät ovat Saksassa nousseet merkittävästi 2000-luvulla. Työkyvyttömyyseläkettä saavien tilanne on heikentynyt siinä määrin, että järjestelmään on tehty muutoksia ja etuuksien parannuksia vuonna 2014. Muutok-

set vaikuttavat kuitenkin vain uusiin etuuksiin, joten kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkkeensaajien tilanne paranee hitaasti.

Ruotsissa työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrät ovat vähentyneet kokonaisuutena merkittävästi vuosien 2003 ja 2008 järjestelmäuudistusten myötä. Samalla nuorten eläkkeet ovat kuitenkin yleistyneet merkittävästi. Tästä syystä nuorten saamat muita matalammat etuudet painottuvat aiempaa voimakkaammin keskiarvoluvuissa. Ikärakenteen muutoksen ohella myös työkyvyttömyyseläkeläisten kotitalouksien rakenne on muuttunut ajanjaksolla yhden aikuisen talouksien osuuden kasvun myötä. Tämä voi osaltaan selittää työkyvyttömyyseläkeläisten suhteellisen aseman heikkenemistä. Myös Ruotsissa työkyvyttömyyseläkejärjestelmään on aivan viime aikoina tehty tasoparannuksia.

Muissa vertailumaissa työkyvyttömyyseläkejärjestelmien muutokset, vaikkakin ovat useimmiten olleet edellytysten tiukennuksia, eivät ole vaikuttaneet maksettavien etuuksien keskimääriin vastaavalla tavalla. Tästä esimerkkinä on Tanskan vuoden 2003 uudistus, jonka yhteydessä alempia etuustasoja lakkautettiin ja osatyökykyiset ohjattiin tuetun työn piiriin aiemman osatyökyvyttömyyseläkkeen sijaan. Tanskassa kansaneläkkeen korkeahko taso muodostaa jo itsessään tehokkaan suojan pienituloisuuden varalle myös niille, joilla työhistoria on jäänyt lyhyeksi tai ansiotulot pieniksi.

Alankomaiden työkyvyttömyyseläkejärjestelmän erityispiirteenä on sen jako yleiseen ja nuorten järjestelmään. Yleisen järjestelmän etuustaso on säilynyt edelleen korkeana huolimatta jatkuvasti tiukentuneista pääsyvaatimuksista. Nuorten järjestelmän etuustasot ovat sen sijaan merkittävästi matalammat kuin yleisen järjestelmän. Näin nuorten yleistyneet työkyvyttömyyseläkkeet heikentävät keskimääräistä etuustasoa. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien tilanne onkin voimakkaasti jakautunut erittäin hyvän turvan tarjoavan yleisen järjestelmän ja matalahkon turvan tarjoavan nuorten järjestelmän välillä.

Norjan työkyvyttömyyseläkejärjestelmä muutettiin perusteellisesti vuoden 2015 alussa, joten tässä esitetyt toimeentulotiedot perustuvat vanhan järjestelmän etuuksiin. Kuten edellä on todettu, Norjassa työkyvyttömien asema on toimeentulon suhteen vertailumaista parhain, ja uudistuksen myötä työkyvyttömien asemaan on tehty edelleen parannuksia. Myös nuorten työkyvyttömien asema on Norjassa turvatumpi kuin muissa vertailumaissa edullisempien laskusääntöjen ja korkean vähimmäiseläkkeen myötä. Näin Norjan tilanne näyttää etuudensaajan näkökulmasta tarkasteltuna hyvältä myös tulevaisuudessa.

Suomen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä on säilynyt pääosin muuttumattomana viimeisten vuosikymmenten aikana. Pienenhköjä muutoksia on kuitenkin tehty ja niiden yleinen suunta on ollut etuuksia laskeva 1990-luvulta näihin päiviin saakka. Tätä heijastelee myös eläkkeensaajien määrien ja menojen tasainen kehitys. Suomessa, niin kuin lähes kaikissa vertailumaissa, nuorten osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajista on noussut, ja se asettaa omat haasteensa työkyvyttömyyseläkejärjestelmien kykyyn turvata toimeentulo myös niille, joilla työuran kautta karttunut tai muodostuva eläketurva on matala.

Lähteet

Arbeids- og sosialdepartementet (2011) Prop. 130 L (2010–2011) Endringer i folketrygdloven (ny uføretrygd og alderspensjon til uføre). Viitattu 8.11.2016. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-130-l-2010--2011/id644804/>

Arbeids- og velferdsetaten (2009) Tidsbegrenset uførestønad – evaluering fire år etter innføring. NAV-rapport 03/2009. Viitattu 10.11.2016. <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kunnskap/Analyser+fra+NAV/NAV+rapportserie/NAV+rapporter/tidsbegrenset-uf%C3%B8rest%C3%B8nad-evaluering-fire-%C3%A5r-etter>

De Jong, P. R. (2012) Recent changes in Dutch disability policy. University of Amsterdam and Aarts, De Jong, Wilms and Goudriaan Public Economics bv (APE). The Hague, The Netherlands. Viitattu 10.11.2016. <http://www.ape.nl/include/downloadFile.asp?id=322>

Deutsche Rentenversicherung Bund (2016) Rentenversicherung in Zeitreihen 2016. Viitattu 11.11.2016. http://www.deutsche-rentenversicherung.de/Allgemein/de/Inhalt/6_Wir_ueber_uns/03_fakten_und_zahlen/03_statistiken/02_statistikpublikationen/03_rv_in_zeitreihen.pdf?__blob=publicationFile&v=20

Försäkringskassan Statistik om sjuk- och aktivitetsersättning. Viitattu 8.11.2016. <https://www.forsakringskassan.se/statistik/sjuk/sjuk-och-aktivitetsersattning>

Hägglund, P. & Skogman Thoursie, P. (2010) De senaste reformerna inom sjukförsäkringen: En diskussion om deras förväntade effekter. Rapport till Finanspolitiska rådet 2010/5. Finanspolitiska rådet. Viitattu 8.11.2016. http://www.finanspolitiskaradet.se/download/18.6c09f59d1287ef288f9800077953/1377195289577/100527_5_H%C3%A4gglund_Skogman_Thoursie.pdf

OECD (2010) *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers: A Synthesis of Findings across OECD Countries*. Paris, OECD. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264088856-en>

Rasmussen, M. (2004) Trends in disability benefit recipient rates in post-industrial societies. Comparative Welfare State Research Working Paper 01:2004. The Danish National Institute of Social Research. Viitattu 10.11.2016. <https://pure.sfi.dk/ws/files/291833/WP200401.pdf>

Steffen, J. (2013) Erwerbsminderungsrenten im Sinkflug – Ursachen und Handlungsoptionen. Viitattu 8.11.2016. http://www.sozialpolitik-portal.de/uploads/sopo/pdf/2013/2013-05-27-Erwerbsminderungsrenten_im_Sinkflug_PS.pdf

UWV (2006–2015) Kwantitatieve informatie. Viitattu 8.11.2016. <https://www.uwv.nl/overuwv/kennis-cijfers-en-onderzoek/index.aspx>

7 Lopuksi

Juha Rantala, Marjukka Hietaniemi, Mikko Laaksonen, Susan Kuivalainen ja Heidi Nyman

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon kehitystä 2000-luvulla. Taustalla oli havainto työkyvyttömyyseläkkeensaajien vaatimattomasta tulokehityksestä niin euromääräisesti kuin myös suhteessa vanhuuseläkkeensaajien tulokehitykseen. Tutkimuksemme perusteella tämä johtui pitkälti työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muuttumisesta aikaisempaa nuoremmaksi. Tiivistäen kyse on siitä, että nykyään työkyvyttömyyseläkkeellä olevien joukossa on aikaisempaa enemmän pienituloisia nuoria kansaneläkettä saavia henkilöitä ja aikaisempaa vähemmän parempituloisia lähellä vanhuuseläkeikää olevia työeläkettä saavia henkilöitä. Myös hyvätasoisen yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisella 2000-luvun alkupuolella, osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistymisellä tällä vuosikymmenellä ja eläkkeisiin tehdyillä muutoksilla on ollut merkitystä.

Eläkeaikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulotaso on kuitenkin reaalisesti noussut. Kuva työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta on myös myönteisempi, kun sitä tarkastellaan koko perheen tulot huomioivan käytettävissä olevan rahatulon avulla. Vuoteen 2000 verrattuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien tulot ovat tällä tavoin tarkastellen nousseet reaalisesti 14 prosenttia, mikä tosin on hieman vähemmän kuin vanhuuseläkkeensaajilla. Perherakenteella ja perheen muiden jäsenten tuloilla on suuri merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon. Perheen merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulolle on suurempi kuin vanhuuseläkkeensaajilla. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien pienituloisuus on yleisintä yksin asuvien ja alle 45-vuotiaiden keskuudessa. Huolestuttavaa on, että yksin asuvien työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on kasvanut.

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien heikko taloudellinen tilanne on ollut tiedossa jo aikaisemmin, mutta nuorten kasvanut osuus on tuonut ongelman paitsi entistä selvemmin esiin myös aikaisempaa tärkeämmäksi. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukon nuorentumisesta voi seurata, että työkyvyttömyyseläkkeellä vietetty aika pitenee, mikä lisää pienituloisuuden keskittymistä ja pienituloisuuden pitkittymisen riskiä. Kehityksen myötä myös vanhempien työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa tulee olemaan aikaisempaa enemmän pitkään

työkyvyttömyyseläkkeellä olleita. Tutkimustiedolle nuorten työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudellisesta tilanteesta on jatkossa selkeä tarve, jotta työkyvyttömiä nuorten toimentuloturva voidaan kehittää.

Osatyökyvyttömyyseläkkeen suosio työkyvyttömyyseläkelajina on tällä vuosikymmenellä voimakkaasti kasvanut. Osatyökyvyttömyyseläke on puolet henkilön täydestä eläkkeestä, minkä vuoksi osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden kasvu alentaa keskimääräistä eläkettä. Koska osatyökyvyttömyyseläkkeensaajat yleensä jatkavat työssä työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla, osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistymisen merkitys työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloon on kuitenkin päinvastainen. Osatyökyvyttömyyseläkkeiden suosion kasvun jatkuessa ratkaisevaa toimeentulon kannalta on mahdollisuus osa-aikatyön tekemiseen. Osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuuden lisääntyminen heijastaa myös suuntausta, jossa työssä jatkamista pyritään nykyisin kannustamaan jäljellä olevan työkyvyn puitteissa. Tämä korostaa kuntoutuksen merkitystä. Onnistuessaan kuntoutus ehkäisee työkyvyttömyyttä ja mahdollistaa kokoaikaisen tai osittaisen työnteon. Tutkimustietoa osatyökyvyttömyyseläkkeiden ja kuntoutuksen merkityksestä työssä jatkamisen kannalta on toistaiseksi vähän.

Tässä tutkimuksessa työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloa tarkasteltiin pääasiassa peräkkäisten poikkileikkausanalyysien avulla, jolloin eläkeaikaisen toimeentulon muutosta ei ole voitu seurata. Eläkeaikainen toimeentulo voi kuitenkin muuttua muun muassa indeksoinnin, kertakorotusten, eläkkeen rinnalla tehtävän työn tai osatyökyvyttömyyseläkkeen päättymisen johdosta. Merkitystä on myös perherakenteessa ja perheen kokonaistuloissa tapahtuneilla muutoksilla. Työkyvyttömyyseläkeaikaisen toimeentulon lähtötason riittävyys selvittämiseksi tarvitaan tietoa eläkettä edeltävästä toimeentulosta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Jatkossa onkin tärkeää analysoida minkälaisia muutoksia työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulossa ja tulorakenteessa tapahtuu sekä ennen eläkkeelle siirtymistä, siirtymisen yhteydessä että sen jälkeen. Nykyään jopa vuosikymmenten yli ulottuvat yksilötason seuranta-aineistot tarjoavat tulomuutosten tutkimiseen hyvät mahdollisuudet.

Toimeentuloa on tärkeää tarkastella usealla tavalla. Tutkimuksessamme toimeentuloa mitattiin kokonaiseläkkeen lisäksi käytettävissä olevan rahatulon avulla. Tämä oli merkittävä parannus aikaisempiin tarkasteluihin verrattuna, joissa on tarkasteltu vain eläketuloja. Käytettävissä olevan tulon kattavuutta voisi kuitenkin edelleen parantaa; työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon kannalta etenkin julkiset tai julkisesti tuetut terveydenhoito- ja sosiaalipalvelut ovat tärkeitä. Ylipäätään tieto työkyvyn heikkenemiseen liittyvistä kus-

tannuksista on vähäistä. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloa olisi tulevaisuudessa tarpeellista tutkia nykyistä enemmän kulutuksen ja subjektiivisten kokemusten kautta.

Vuoden 2017 työeläkeuudistuksessa tehtiin joitakin työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa parantavia muutoksia. Keskeisin näistä oli työkyvyttömyyseläkkeiden tulevan ajan sitominen vanhuuseläkkeen nousevaan alaikärajaan, minkä voi odottaa parantavan työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa. Tärkeää olisi tutkia, miten taloudelliset kannustimet vanhuuseläkkeelle siirtymisen myöhentämiseksi vaikuttavat toisaalta työuran pidentymiseen ja toisaalta työkyvyttömyyseläkkeensaajien ja työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden väliseen eriarvoisuuteen.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla

Tutkimuksessa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentuloa 2000-luvulla. Toimeentuloa tarkastellaan kokonaiseläkkeen ja käytettävissä olevan rahatulon avulla sekä kansainvälisestä näkökulmasta. Lisäksi selvitetään lainsäädännössä ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien sosiodemografisessa rakenteessa tapahtuneita muutoksia. Tutkimus tarjoaa tietoa niin päätöksenteon tueksi kuin julkiselle keskustelulle työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulosta.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

